

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

<i>Zongor Gábor</i> : Koordináló megyei önkormányzatok: kérdések és válaszok	3
<i>Brózik Péter és Düll Andrea</i> : Hogyan használható a mentális térképezés a köztetek vizsgálatában?	
Két budapesti köztér összehasonlító vizsgálata mentális térképezéssel	10
<i>Krajnyák Emma</i> : A társadalmi tőke egyes elemeinek jelentősége a vidéki települések fejlődésében.....	16
<i>Potocskáné Kőrösi Anita – Bertalan Péter</i> : Adóváltozások hatása az önkormányzatok költségvetésére	24

Műhely

<i>Dávid Veronika – Hegedűsné Baranyai Nóra</i> Nagypáli a megújuló energiaforrások használatának útján	31
<i>Albert József</i> : Demográfiai jellemzők és foglalkoztatottság a veszprémi kistérségben	37

Előadás

<i>Gaál Zoltán – Szabó Lajos – Szabó Mariann – Zilahy Gyula</i> : Kreatív város – fenntartható vidék	47
--	----

Vita

<i>Takács Tímea – Dániel Zoltán András</i> : Előny-e a szabad vállalkozási zóna?.....	66
---	----

Önkormányzati múlt

<i>Csapák Alex</i> : „Nagykovácsi községnek nem kellene mindenben előljárnia”– A telefon bevezetésének kísérlete a nagykovácsi községhez	75
--	----

Könyvismertető

<i>Horváth Áron János</i> : Kulcsár László - Vidékfejlesztés elméleti megközelítése .	79
Szerzőink figyelmébe!	80
Lapzártá	
Fogarasi József–Galambos Károly: Ha majd a jognak asztalánál... (A Deák Ferenc Díj és a Deák Ferenc-díj) (II. rész)	81

Címlapunkon a régi szekszárdi megyeháza udvara (archív fotó a Tolna megyei önkormányzattól) hátlap: Szekszárd, Gyűrűkert (a teljes kép), Raffai Béla: Bazalt-hal

Illusztrációk:

Györgydeák György 9, 46

Herczeg István 15

Kő Boldizsár 36

Mészáros Imre 65

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával

A folyóiratban megjelent tudományos közleményeket szerkesztőségünk tudományos fokkalal rendelkező szerkesztői és szerkesztőbizottsági tagjai lektorálják.

E számunk szerzői

Zongor Gábor jogász, önkormányzati szakíró, Veszprém, Brózik Péter egyetemi oktató, ELTE, Dúll Andrea egyetemi tanár, ELTE, Krajnyák Emma, PhD hallgató, Debreceni Egyetem, Potocskané Kőrösi Anita, doktorjelölt, Bertalan Péter, habilitált egyetemi docens, Kaposvári Egyetem, Dávid Veronika doktorjelölt - Hegedűsné Baranyai Nóra egyetemi docens, Pannon Egyetem Georgikon Kar, Keszthely, Albert József, ny. egyetemi docens, főiskolai tanár, Veszprém, Gaál Zoltán professzor emeritus-Szabó Lajos-Szabó Mariann-Zilahy Gyula, a kőszegi Felsőbb Tanulmányok Intézetének munkatársai, KRAFT-projekt, Takács Tímea PhD-hallgató, Dániel Zoltán András, egyetemi oktató, Pannon Egyetem, Veszprém, Csapák Alex PhD, geográfus, Budapest, Horváth Áron János, egyetemi hallgató, Pannon Egyetem, Veszprém., Fogarasi József közéleti szakíró, Dr. Galambos Károly ügyvéd

Tanulmányok

Koordináló megyei önkormányzatok: kérdések és válaszok

Húsz esztendő után, a 2010-es országgyűlési választások után megalkult második Orbán kormány a megyei önkormányzatok tekintetében teljesen új helyzetet teremtett. A miniszterelnök és a megyei közgyűlési elnökök között 2011. október 3-án létrejött sajátos megállapodás, „politikai szándéknyilatkozat”¹ alapján a megyei önkormányzatok elvesztették intézményfenntartó feladataikat, a vagyonuk jelentős részét, viszont mentesültek a felhalmozott adósságaik visszafizetési köteleme alól, amelyeket a kormány átvállalt. 2012-ben egy kiürösített területi önkormányzat kezdte meg működését, drasztikusan csökkentett költségvetéssel és hivatali apparátussal.

I. Az előzményekről

A megyei önkormányzatokra vonatkozó Mötv. szabályozás meglehetősen rövid és csupán egy mondatban foglalja össze a megyei önkormányzat feladatait, mely szerint a törvényben meghatározottak szerint területfejlesztési, vidékfejlesztési, területrendezési, valamint koordinációs feladatokat lát el.² Ennek kapcsán Pálné Kovács Ilona egy friss kutatás eredményeként írt könyvében a következő megállapítást teszi: „Az Mötv. a megyei önkormányzatok számára a területfejlesztésben való részvételt és az un. koordinációs szerepkört szánta. A tematikusan sovány felhatalmazás célszerűsége is erősen vitatható, hiszen az önkormányzati széles, több ágazatot átfogó funkcióköre egymást támogatja, lehetővé teszi a területi, helyi prioritásoknak való megfelelést, az intézmé-

nyek, kapacitások összekapcsolt, szinergiát és költséghatékony használatát. Ugyan nem szabályozási kérdés, de fontos megemlíteni, hogy a megyei önkormányzatok költségvetése is drasztikusan csökkent, ami egyáltalán nem hagyott mozgásteret a „koordináció címén” érdemi szerepvállalásra.”³

Pálné Kovács Ilona megállapításaival teljes mértékben egyetértve fontos megjegyezni, hogy a megyei önkormányzatok az általános szabályozás alapján közszolgáltatási feladatokat már nem látnak el, közvetlen lakossági kapcsolatuk nincsen, a területfejlesztési folyamatban játszanak szerepet. A szűk létszámú megyei önkormányzati hivatalok munkatársainak nagy része a közgyűlés és bizottságai, valamint a tisztségviselők tevékenységét segíti és önként vállalt feladatok forrásaként többnyire pályázati pénzeket tudnak felhasználni, saját

bevételük nincs. Ehhez a gyakorlathoz azonban többnyire nem társul átláthatóság és bizonytalanságban tartja az érintett apparátust, ami a szakmai színvonal gyengüléséhez vezet.

Az önkormányzati rendszer szervezet és működéshatékonyságának átfogó kutatása⁴ során megkerestem a 19 megyei közgyűlés elnökét egy kérdés-sorral, amely a megyei önkormányzati feladat ellátással összefüggő kérdésekre irányult. A kérdőív 14 megyéből érkezett vissza, egy megyétől a kérdésekre vonatkozó értelmező megállapításokat kaptam. Tekintettel arra, hogy több megyéből is jelezték, hogy nem járulnak hozzá a válaszok nevesítéséhez, így sajnos a továbbiakban idézett szövegeknél nem jelölhetem meg, hogy az kinek a véleményét tükrözi. A legtöbb választ a megyei közgyűlés elnöke jegyezte, de volt megye, ahonnan az elnök mellett a (fő)jegyző is aláírta választ. Az összegző írásom első része alapvetően a visszaküldött válaszokra⁵ épül. Tekintettel arra, hogy nem tüntethettem fel az egyes válaszadókat, így az idézeteknél sem szerepel, hogy melyik megyéből származik a válasz.

II. Kérdések és válaszok a megyei önkormányzatok feladat ellátásával kapcsolatban

1. Az első kérdés arra irányult, hogy a megyei önkormányzat összes feladatát 100%-nak tekintve határozzák meg, hogy milyen arányt képviselnek a kötelező, illetve az önként vállalt feladatok:

A 14 arányszámokkal válaszoló megyéből 13 esetében a kötelező feladatellátást tekintik meghatározónak. Egy megye csupán 37%-os arányúnak tekintette a kötelező feladatot, míg az önként vállalt arányt 63%-nak! A többség esetében a megoszlás a kötelező feladatoknál 60% és 90% között oszlik meg, aminek következtében az összesített arány csaknem eléri a 3/4-et. Összességében tehát a kötelező feladatok 74,4%-ot, míg az önként vállalt feladatok 25,6%-ot képviselnek az ellátandó feladatok arányában.

2. A második kérdés arra irányult, hogy a megyei önkormányzat kötelező feladatait (Mötv. 27.§ (1) bekezdés) 100%-nak tekintve jelöljék meg, hogy milyen arányt képviselnek az egyes következő – területfejlesztési, vidékfejlesztési, területrendezési és koordinációs feladatok:

A megyék túlnyomó többségében a területfejlesztési feladatot tekintik meghatározónak. Egy megyénél a területfejlesztéssel azonos (30%-os) súlyúnak tekintik a koordinációs feladatot. Ennek következtében az arány 30 és 85% között oszlik meg.

A vidékfejlesztési feladatok nem tekinthetőek jelentősnek, sőt négy megyéből 0%-ot, míg két megyéből 1%-ot, egy megyéből 2%-ot és további egy esetben 5%-ot jeleztek. Csupán egy-egy megyében értékelték 30, illetve 20%-osnak a vidékfejlesztési feladatellátást, míg a fennmaradó 4 megyében 10%-osnak.

A területrendezési feladatok súlyának megítélésében 5 és 35% között oszlik meg a válasz. A választ adó megyék

felében 20%, vagy annál magasabb arányt jelöltek meg.

A koordinációs feladatok arányánál 6 és 40% közötti a szórás. E két szélsőérték csak egy-egy megyénél jelent meg.

Így a négy feladatkörből összességében a legfajsúlyosabbnak ítélt a területfejlesztés (54%), míg jelentősebb még a koordinációs (21%) és a területrendezési feladat (18%). A vidékfejlesztés ügye (7%) szerepelt legkisebb arányúként a feladataik között.

3. A harmadik kérdésben azt kértem, hogy jelöljék meg és röviden mutassák be azt a három koordinációs tevékenységet, amelyet leginkább fontosnak és sikeresnek tekintenek a települési önkormányzatokkal való együttműködésük során.

A) Területfejlesztéssel összefüggő koordinációs tevékenység

A megyei önkormányzatok és a települési önkormányzatok közötti együttműködés alapvetően a területfejlesztési pályázatok kapcsán szerveződik, így a jelzett koordinációs feladatok is zömében fejlesztéspolitikai eredetűek.

A megyei válaszok kiemelték a területfejlesztés EU-s forrásainak felhasználásával kapcsolatos megyei fejlesztési és rendezési tervek, dokumentumok készítése, igényfelmérése, véleményezése, majd végrehajtása során „(települési önkormányzatokkal, civil szervezetek, vállalkozások, stb. bevonásával)” végzett koordinációt, amelynek keretében „tartott megyei szintű rendezvények, konferenciák, szakmai megbeszélések, e témakörben a települések rendszeres tá-

jékoztatása sikeres és hasznos a megyei települések számára.”

Több megye kiemelte a koordináció során a megyei jogú városokkal a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény (Tftv.) 14/B. § szerinti megyei területfejlesztési koordinációs fórum keretében történő egyeztetésen túl a rendszeres informális fejlesztéspolitikai egyeztetéseket is.

A fejlesztéspolitikai koordinációs tevékenység és a területfejlesztési feladatok közötti elhatárolás nehézségét jól mutatja az egyik megyei válasz: „Közös tervezés és közös végrehajtás szoros és széleskörű együttműködést biztosít a települési önkormányzatok és a megyei önkormányzat között. A terület- és vidékfejlesztési források megszerzése érdekében, a pályázati kérelmek elkészítésében és a projektmenedzsmenti feladatok ellátásában a települések jelentős része igényli a megyei önkormányzat és hivatalának szakmai támogatását.”

A megyei „koordinációs” tevékenység sok helyen, a projekt generáláson túl konkrét, a települések által adott megbízás során végzett projekt menedzseri tevékenységben jelenik meg, mint például: „A megyei önkormányzat területén található települési önkormányzatok 272/2014. (XI. 5.) Kormányrendelet hatálya alá tartozó támogatásból megvalósuló közfeladat fejlesztési projektjei előkészítésében és megvalósításában való részvétel;” vagy „Konzorciumi megálapodás alapján Terület- és Településfejlesztési Operatív Program támogatást elnyert megyei pályázatok projektmenedzsment feladatainak ellátása.”

A jelenlegi területfejlesztési rendszerben gyakorta „csúsznak össze” a szerepek, az így keletkező nyilvánvaló összeférhetetlenséget azonban a belső felülvizsgálati eljárások eddig sehol sem állapították meg.

B) Megyei identitás

E tekintetben egyes megyékben a kultúra támogatás, valamint valamennyi megyében a Megyei Értéktár működtetése jelenik meg, ahogy az egyik megyei válasz részletesen kiemelte: „a Megyei Értéktár Bizottság tevékenységén keresztül a helyi értékek feltérképezése, gyűjtése: A települések számára is egyre fontosabb a helyi sajátosságok, a település egyediségének megőrzése, a hagyományok, a helyi identitás védelme, újraélesztése, felkutatása. A megyei önkormányzat koordinatív, támogató, több esetben kezdeményező munkája jelentős mértékben elősegíti a helyi, települési értéktárak létrehozását és ezen keresztül a helyi értékek felkutatását, védelmét és a ma fiatalokkal való megismertetését. Az értékörző, értékmentő munka hosszú távon biztosítja majd a vidék sokszínűségét, és több helyi érték egyben kitörési lehetőséget is teremthet a kistelepüléseknek.”

A helyi identitás erősítését szolgálja több megyében az évente megrendezésre kerülő „Megyenap”, valamint a különféle szakmai kitüntetések és elismerések.

A cikk szerkesztése során a „Megyenap” kapcsán Oláh Miklós rovat-szerkesztő felhívta a figyelmet, hogy a szociológia ezt a jelenséget „kölcsonzott presztizsként” írja le és „szerencsés eset-

ben ez kölcsönösen működik jól, vagyis akkor, amikor a teljesítményekkel meg-alapozott helyi és területi (itt ugyebár: megyei) identitás egymást erősíti.

C) Nemzetközi kapcsolatok

A megyék többsége még fenntartja a korábbi időszakban létrejött és működtetett nemzetközi kapcsolatait. Külön több megyénél megjelentek a határon átnyúló programok, valamint a „Határon túli kapcsolattartás és működési információs támogatása.”

A nemzetközi kapcsolatok területén a magyar megyék drasztikusan megfogytak anyagi és szellemi forrásának következtében ma már nem csupán a partnerségben lévő nyugat európai, hanem a korábbi volt szocialista országok területi önkormányzataival sincsenek érdemi súlycsoportban. A közszolgáltatási és lakossági kapcsolatok nélküli magyar megyei önkormányzatok egyes önként vállalt feladatok területén próbálnak érdeminek tűnő kapcsolatokra, miközben igyekeznek hazai finanszírozó partnert találni a működtetés fenntartásához.

D) Turisztika

E tekintetben ugyancsak eltérő mértékben jelent meg a válaszokban a turisztika területén végzett koordinációs munka. Azok a megyék, ahol még működtetnek turinform irodákat ott hangsúlyosabban szerepelt a téma válaszok között.

E) Megyei klímastratégia, környezetvédelmi program, foglalkoztatási paktum, hátrányos helyzetű csoportok gazdasági-társadalmi felzárkóztatása

Ezeknél a jelezett koordinációs tevékenységnél egyértelműen látható, hogy amennyiben pályázati forrást tud szerezni a megyei önkormányzat, akkor felvállal tematikus településközi, illetve térségi, valamint szakmai koordinációt.

F) Társulások

Néhány megyében kiemelték a megyei önkormányzati társulások jelentőségét, illetve a kistérségi társulások megyei szintű segítségét és az ebben rejlő partnerséget.

4. A negyedik kérdésem arra irányult, hogy mire lenne leginkább szüksége a megyei önkormányzatnak, ahhoz, hogy a megye települési önkormányzatainak feladatellátását segítse?

A legtöbb válasz nagyon egyszerűen a következőképpen fogalmazódott meg: „Jogszabályi felhatalmazás, illetve forrás biztosítása.” Többen kitértek arra, hogy a megyei önkormányzati feladatok körét javasolják szélesíteni, bővíteni, illetve szükségesnek ítélték az Mötv. szabályozását részletező végrehajtási jogszabályok megalkotását, elsődlegesen a vidékfejlesztés területén, valamint a finanszírozás rendbe tételét. Ezen túlmenően még az is megfogalmazódott, hogy a megye középszintű szerepének visszaállítására lenne szükség.

Az elégtelen pénzügyi forrás megszüntetésének általános szorgalmazásán túl az egyik megye részletes javaslatot fogalmazott meg a helyi iparüzési adó részleges megyei megosztására és abból a megyei önkormányzatok fejlesztési és támogatási forráshoz juttatásának lehetőségéről.

Javaslat fogalmazódott még meg a „kötelező feladatok ellátását végző humán erőforrás finanszírozására. Jelenleg az állami finanszírozás a költségek 1/3-t fedezi. A többit bevétel vállalkozási tevékenységből és pályázati támogatásból áll rendelkezésre.” Ugyancsak javasolták az egyik megyéből, hogy szükség lenne: „Hatékonyabb információáramlásra és hozzáférhető(bb) adatbázisokra a koordinációs feladatok ellátásához.”

Megfogalmazásra került még a „hazai fejlesztési forráskeret biztosítása kistépülések kisléptékű fejlesztéseinek támogatására.”

5. Az utolsó, ötödik kérdés arra irányult, hogy van-e a megyei önkormányzat feladatellátásával kapcsolatos egyéb megjegyzése?

Egyéb megjegyzést 10 megye vett fel, amelyek többsége a 4. pontban megfogalmazott kérdésre adott válaszok folytatásának, illetve megismétlésének tekinthetőek, így csupán néhány új elemet, illetve hangsúlyt megfogalmazó választ emelek ki:

„A megyei önkormányzatoknak nincs saját bevétele, ami az önkormányzatiság alapelveit is sérti.”

„A területi önkormányzat feladatai között nevesített koordináció új tartalmat nyert a TOP források és pályázatok koordinálásával. Sokszor nem csak szervező, hanem „csillapító” szerepet is betöltöttünk (konfliktusok, érdek-kiegyenlítés, egyeztetés).”

„Az operatív programokhoz kapcsolódó finanszírozás hosszú távon nem alkalmas a karrier típusú szakember háttér kialakítására.”

„A megyei önkormányzatok a jelenlegi törvényi szabályozás mellett szerepet kapnak a vidékfejlesztési források tervezésében és a források felhasználásában. A valóságban ez a törvényi lehetőség nem került megtöltésre tényleges szakmai tartalommal, kizárólag eseti jelleggel fordul elő, hogy egy megyében vidékfejlesztési feladatokat is ellátnak a megyék. A megyékben számos kistépülés (község, falu) található, melyek számára a vidékfejlesztési források meghatározóak, viszont ezek kezelésében, véleményezésében, javaslatételben a megyék számára nem biztosítottak lehetőséget. Úgy ítéljük meg, hogy a jövőben elengedhetetlen, hogy a vidékfejlesztési források egy része szintén megyei szintre kerüljön, mint megyei szintű decentralizált fejlesztési forrás.”

„Saját bevétele nincs a megyei önkormányzatnak, ezért az önként vállalt feladatok leépülnek”

III. Rövid összegzés

A megyei válaszok feldolgozásából is egyértelmű, hogy a megyei tisztségviselők nincsenek megelégedve sem a jogszabályi, sem a pénzügyi feltételrendszerrel, vagyis erősebb és egyértelműbb felhatalmazással rendelkező, valódi középszintű területi önkormányzatra vágnak. Az is nyilvánvaló, hogy mind az önként vállalt feladatok, mind a koordinációs feladatok mértéke alapvetően külső, zömében pályázati források rendelkezésre állásától függenek. A kiszámítható és befolyásolható pénzügyi helyzet hiánya miatt a szakmai

apparátus stabilitása és felkészültsége is bizonytalan.

Csaknem harminc esztendővel a legújabb kori magyar önkormányzati rendszer létrejöttét követően úgy tűnik, hogy a megyei önkormányzatok helye és szerepe továbbra is bizonytalan. Az elmúlt időszak egyértelműen bizonyította, hogy élő települési és lakossági kapcsolatok, valamint megfelelő saját forrás nélkül nem tud hatékonyan működni és továbbra is légüres térben mozog a megyei önkormányzat.

Az elmúlt öt esztendőben a megyei önkormányzatok vidékfejlesztési feladatai mellett a koordinációs tevékenységük tekintetében sem sikerült érdemi változást előidézni. „Az un. koordináció, ha nem világos a rendeltetése, és nem rendelődik mellé alkalmas intézmény és eszközrendszer, papíron marad.”⁶ írja Pálné Kovács Ilona. Ugyanakkor a megyei önkormányzatok lehetséges jövőbeli modelljeivel kapcsolatban részletes javaslatot fogalmaz meg az un. „közvetítő, koordináló megyék forgatókönyvére”⁷ vonatkozóan.

A humán infrastruktúra kérdését itt is fel kell vetnünk. A közigazgatás egészét tekintve is leértékelődött ez a fajta közszolgálati szakmai hivatás. Ez a megállapítás az önkormányzati köztisztviselőkre vonatkozóan még erőteljesebben igaz. A megyei önkormányzati hivatalok pedig a perifériára szorult önkormányzati igazgatás leginkább perspektíva nélküli területévé váltak.

Végso soron abban kellene dönteni, hogy akar-e Magyarország valódi területi önkormányzatot, vagy

marad a jelenlegi „láthatatlan megyei önkormányzás”, vagy középszinten megszűnik az önkormányzat és marad az erős, a központi igazgatásnak teljes körűen alávetett államigazgatási megye.

ZONGOR GÁBOR

Jegyzetek:

1. Lásd a Heves Megyei Közgyűlés 2011. október 5-ei soron kívüli ülésének jegyzőkönyvét a megállapodás jóváhagyásáról.

2. Lásd: Magyarország helyi önkormányzatairól (Mötv.) szóló törvény 27.§-át a megyei önkormányzatra vonatkozó szabályozását.

3. PÁLNÉ Kovács Ilona (2018): A középszintű kormányzás helyzete és perspektívái Magyarországon (kézirat)

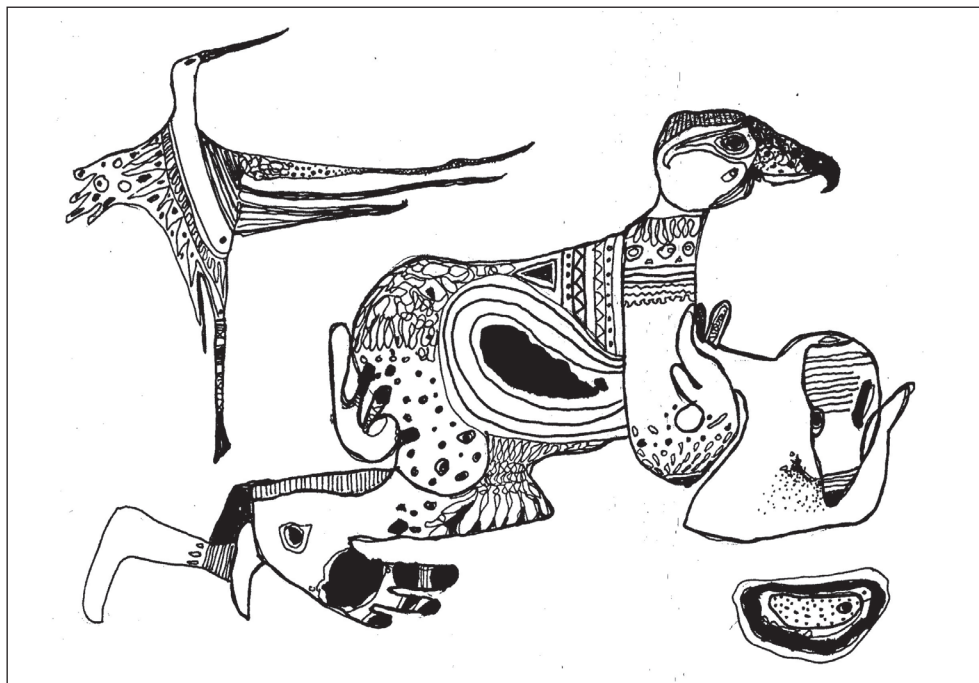
70. oldal. A könyv a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, "A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés" című kiemelt projekt keretében végzett kutatás alapján íródott.

4. Lásd: A kutatás a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, "A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés" című kiemelt projekt keretében, az Önkormányzati Kutatóintézet gondozásában zajlott 2017. november 1. és 2018. december 31. között.

5. Csupán négy – Baranya, Heves, Vas és Zala – megyei közgyűlési elnöktől nem kaptam választ, így reprezentatívnak tekinthető az eredmény.

6. PÁLNÉ (2018) 149. oldal.

7. Lásd PÁLNÉ (2018) 151-153. oldal.

Hogyan használható a mentális térképezés a közterek vizsgálatában?

Két budapesti köztér összehasonlító vizsgálata mentális térképezéssel

Különböző tudományágak földrajzi-, gazdasági- vagy társadalmi térként elemzik a települési környezetet, természetesen láttatva, kutatva azt is, hogy ezeknek a térrétegeknek a működésmódjai, szabályai egymással sokszínű kölcsönhatásban vannak. Tanulmányunkban azt hangsúlyozzuk, hogy mindezek mellett a település pszichológiai tér is. Ebből a szempontból járjuk körül egy lélektani folyamat (a mentális térkép) és ennek kutatási módszere (a mentális térképezés) néhány jellegzetességét saját vizsgálatunk tanulságainak bemutatásával, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy a településkutatásban milyen helye és szerepe lehet a pszichológiai tudásnak, illetve, hogy milyen eredményekre vezethet egy ilyen szemléletű vizsgálódás.

A város mentális képe – a mentális térkép

A települési környezet, térszerkezet és annak mindennapi használata nagyon bonyolult rendszer. Földrajzilag meghatározott épített és természetes környezeti elemei szolgáltatnak keretet a benne zajló életnek, amelyet vizsgálhatunk több tudomány (pl. közgazdaságtan vagy különböző társadalomtudományok) szemüvegén keresztül, így fogalmazva meg a tér működésének törvényszerűségeit. Az általunk itt bemutatni kívánt környezetpszichológiai megközelítés azért járulhat hozzá a településkutatás eredményeihez, mert ez egy olyan szemléletmód, amely az emberi viselkedést annak környezeti kontextusával együtt elemzi. Ebben az értelemben az egyén viselkedése és a társas-fizikai környezet kapcsolata lényeges: hogyan hat a viselkedés a környezetre és ezzel párhuzamosan, hogyan hat a környezet a viselkedésre. Vagyis az ember a környezetét a benne végzett cselekvések során ismeri meg. Bár a környezetre általában úgy gondolunk, mint objektív létező, valójában nagyon is szubjektív a jelentése. Ez a jelentés nagyban befolyásolja, hogy az egyén miképpen gondolkodik, miképpen érez a környezettel kapcsolatban és milyen cselekvéseket hajt végre benne. A környezet egyes tényezői másképpen

hatnak az egyénekre, másképpen befolyásolják gondolatait, érzéseit és cselekvését. Ennek a kettősségnek a megragadására jó példa a mentális térkép¹ fogalma, amelynek működését röviden bemutatjuk.

A mentális térkép egy meghatározott ideg-élettani háttérrel² rendelkező mentális folyamat, amely alapvetően a helyváltoztató mozgások, cselekvések tervezésében és kivitelezésében játszik szerepet. A sikeres téri eligazodás alapja a saját test mozgásának követése (és elképzelése) a térben, meghatározott távolságon és sebességgel. Például, ha át akarunk kelni egy úttesten, fel kell mérnünk, hogy milyen messzire kell eljutnunk és milyen sebességgel ahhoz, hogy a bizonyos sebességgel közlekedő járművek ne üssenek el. Vagyis a téri viszonyokhoz kell tudni illeszteni a mozgást, illetve fel kell tudni mérni, hogy adott körülmények között ez sikeresen kivitelezhető-e. Ennek eredményeként lesznek értelmetliek a tér olyan minőségei, mint például hogy mi van messze vagy közel.

Ezen kívül a mentális térképhez hozzátartozik az is, hogy bizonyos tereptárgyakat meg kell jegyezni, ugyanis azok adnak tájékoztatást arról, hogy hol vagyunk a térben. Tehát a mentális térkép részei olyan tájékozási pontok is, amelyek

segítenek az eligazodásban. Hangsúlyozni kell a települési tér kutatása kapcsán, hogy ezek nem kizárólag a település épített/természetes környezeti elemeihez (amelyek természetesen rögzített földrajzi lokációval is rendelkeznek) kapcsolható objektív információk³ (mint például ott kell befordulnom, ahol a magas torony áll), hanem olyan pszichológiai minőségek (pl. érzelmek az egyes helyekkel kapcsolatosan) is, amelyek szintén vezérlik a viselkedést (pl. arra nem megyek, ahol kihalt az utca, mert ez számomra félelmetes).

A térről való tudás is része a térképnek. Az ember személyes emlékei, szocializációja és a térről való kollektív tudás (pl. a tér története) szintén fontos a tájékozódásban. Ez az a szint, ahol „egybeesődik” a pszichológiai vetület a társadalmi vetülettel. A fentebb kifejtettek mellett két szempont hangsúlyossá válik: a személyiség és a társadalmi berendezkedés, a kultúra. A mentális térkép egyrészt tartalmazza azt, hogy milyen tapasztalataink vannak (általánosságban hogyan mozgunk, pl. úttesten való áthaladás forgalomban, illetve speciálisan egyes helyekhez kapcsolódóan milyen élményeink vannak), másrészt tartalmazza a társadalmi tér szabályait (általánosságban a személy hol mit tehet, pl. nemhez kötődő viselkedési szabályok, vagy társadalmi osztályhoz való tartozás szerinti különbségek a térhasználatban). A tájékozódás ezért (is) rendelkezik átvitt értelemmel is: nem csak arról van szó, hogy eligazodik-e valaki a térben, hanem arról is, hogy eligazodik-e valaki a társadalmi viszonyokban is.

Ezeket a mentális folyamatokat nevezzük tehát összefoglaló néven mentális térképnek, amely fontos szerepet játszik a viselkedés alakításában, vagyis a település terének használatában és az azal kapcsolatos viszonyulások alakulásában. Az elnevezés kissé félrevezető lehet: a mentális térkép nem egy statikus kép, hanem egy aktív pszichológiai folyamat, amely feldolgozza, szervezi, tárolja és előhívja az éppen aktuális cselekvéshez szükséges téri információkat. A kutatások szerint két jellegzetességet fontos kiemelni. Egyrészt, hogy a térképet jórészt azok az információk „töltik fel”, amelyeket a tér felhasználója a cselekvései során szerez a térről – vagyis eléggé különböző benyomásai, reprezentációja lehet az embereknek ugyanarról a térről, attól függően, hogy hogyan⁴

használták. Másrészt az is fontos, hogy a térről alkotott mentális reprezentáció aszerint változik, hogy milyen cselekvéseket szeretne a használó éppen végrehajtani. Egy térrel kapcsolatosan más az adekvát információ annak, aki – mondjuk – gördeszkázni akar, mint annak, aki a kisgyermekével szeretne sétálni. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a mentális térkép szükségszerűen „torz” a település tényleges térképéhez képest⁵. Vagyis nagyfokú egyéni variabilitást mutat, annak ellenére, hogy – természetesen – a települési tér objektív szempontból ugyanaz. Ugyanannak a települési környezetnek tehát egészen eltérő reprezentációi lehetnek a használói fejében, életkoruktól, nemüktől, személyiségjegyeiktől, élettörténeti tapasztalataiktól stb. függően, illetve nagyon eltérő kialakítású környezetek is hasonló reprezentációkat alakíthatnak ki. Ezt az egyéni variabilitást, a tér személyes jelentését lehet megközelíteni a mentális térkép pszichológiai szempontú vizsgálatával.

A város mentális térképe – mentális térképezés módszertan

A mentális térkép vizsgálatának kutatási módszereit nevezzük összefoglaló néven mentális térképezésnek. Ez sokféle és sokféleképpen alkalmazott kutatási módszerek együttese. Jelen tanulmányban egyfajta módszerről kívánunk részletesebben értekezni: ez az ún. szabad felidézéses rajzoltatás⁶. A módszer látszólag nagyon egyszerű: a vizsgálati instrukciónak megfelelően kell egy rajzot készítenie a résztvevőnek egy üres lapra. Az elkészült rajzot a mentális térkép leképeződéseként értelmezik a kutatók: ennek a rajznak az elemzésével alkotnak arról képet, hogy az adott települési környezet hogyan jelenik meg (reprezentálódik) a vizsgálati személyek fejében. Ennek gyakorlati alkalmazása számos kérdést felvet, mi itt most csak néhány kérdésre, problémára térünk ki.

Az egyik probléma a vizsgálati instrukció. Mint láttuk, a mentális térkép mindig az éppen aktuális feladathoz szükséges információkat aktivizálja. Márpedig az instrukció (vagyis az az utasítás, amit a kutató mond a résztvevőnek a rajzoláshoz) egy feladat. Sajnos az ezzel a módszertannal dolgozó kutatások beszámolói sokszor nem dokumentálják azt, hogy pontosan milyen instrukciót is alkalmaztak. Pedig világos,

hogy ahhoz, hogy a rajzokat – és végső soron magukat a kutatásokat – értelmezzük, szükség lenne arra, hogy nagyon pontosan ismerjük az instrukciót. Éppen ezért, mi egy olyan vizsgálatot végeztünk el (lásd alább), amelyben világosan követhetővé tettük, sőt meg is vizsgáltuk az instrukció hatását az elkészült rajzokra.

A következő érdekes kérdéskör a térlépték kérdése. A vizsgálat tárgya lehet a település maga, a település egy-egy nagyobb része, vagy akár egy fókuszált pontja a településnek. Valójában az ilyen vizsgálatok inkább települési (vagy még nagyobb léptékű), de legalább településrész léptékűek. Tudomásunk szerint eddig senki nem foglalkozott azzal a problematikával (ami természetesen összefügg az előbb említett instrukció-problémával), hogy a rajzon ábrázolni kívánt téregység milyen „rálátást enged meg”. Vagyis, hogy milyen részletek tudnak kirajzolódni, megjelenni a rajzokon. Úgy tűnik, hogy – szükségszerűen – a nagyobb léptéket választó kutatások csak a nagyobb léptékű térelemeket teszik láthatóvá. Tehát pl. a „rajzolja le a várost” típusú feladat a fontosabb útvonalak, nagyobb településrészek egymáshoz való viszonyát „engedi meg” ábrázolni, esetleg néhány emblematikus, kiemelkedő épület, tereptárgy mellett. Ha mondjuk egy terület lerajzolása a feladat, akkor sokkal inkább megjelenik az utcahálózat, sokkal nagyobb hangsúly lesz az épületeken. Látni fogjuk a vizsgálat bemutatásánál, hogyha ennél is kisebb léptéket választunk (egy specifikus közteret), akkor viszont már „láthatóvá válnak” a járművek, utcabútorok, emberek és növények. A térlépték megválasztása a kutatásban gondos szakmai mérlegelést érdemel, hiszen nagyban befolyásolja az eredményeket. Nem jelenthető ki általánosságban, hogy egyik vagy másik térlépték alkalmazása jobb, ez mindig a vizsgálat céljától függ.

Kutatásunk bemutatása

Egy vizsgálatunk rövid bemutatásával szeretnénk illusztrálni azt, hogy mire (lehet) jó a mentális térképezéses vizsgálat a települési környezet tanulmányozásában. A fentebb felmerült elméleti és módszertani kérdésekre is utalunk.

Két budapesti köztérről készítettünk térképezés rajzokat: a Blaha Lujza térről és az Oktogonról. A térválasztást egyrészt az

befolyásolta, hogy a budapesti hétköznapiakban sokszor felmerül, hogy a Blaha a város egy problematikus pontja – ezért kíváncsiak voltunk, hogy mit találunk ennek vizsgálatakor. Az Oktogont pedig azért választottuk, mert viszonylag közel van a Blahához, ugyanolyan nagyforgalmú kereszteződés, nagyon sok ember használja, nagy a forgalom (ebből fakadóan az ezzel együtt járó jelenségek is hasonlóak). Ugyanakkor a Blaha valóban tér, vannak padok, szökőkút, az Oktogon viszont valójában egy kereszteződés, amely a közlekedésen túl (ott tartózkodásra) nem igazán kínál funkciókat. Másrészt a Blaha Lujza téren (alatt) kiterjedt aluljáró található (amely részben lejárát a metróhoz, de üzletek is találhatók itt, és nagy az áthaladó gyalogos forgalom is), míg az Oktogonon ilyen nincs (itt is jár földalatti, de az utcaszintről közvetlenül a peronra lehet lejutni).

A vizsgálatba budapesti felsőoktatási intézmények hallgatóit vontuk be⁷. Miután elsősorban kutatómódszertani kérdéseink voltak, úgy ítéltük meg, hogy megfelel a céljainknak egy olyan csoport, ahol az életkori eloszlás nem igazán változatos⁸. A mintaválasztás egyszerűen a hozzáférhetőségen alapult: a szerzők⁹ kurzusaira járó hallgatók készítették a rajzokat.

Mint utaltunk már rá, a mentális térkép dinamikus szerveződő információk halmaza, amely mindig az adott feladathoz adekvát információkat biztosítja. Ezért feltételeztük, hogy a vizsgálat instrukciója (a feladat) hatással lehet az előhívott információkra, végső soron a rajzokra. Ezért kétféle instrukciót alkalmaztunk: (1) rajzolja le a tér térképét, vagy (2) rajzoljon képet a térről. Mindenkinek az egyik teret kellett lerajzolnia, az instrukció szerint (a rajzolandó teret a feladatban megneveztük). Minden személynek biztosítottunk egy A4 lapot a rajzoláshoz és annyi idő állt rendelkezésre, amennyit szükségesnek tartottak.

Az elkészült rajzokat először tartalomelemzésnek vetettük alá. Egyrészt az ábrázolás módjával kapcsolatban alakítottunk ki szempontokat: ezek a választott perspektívával (felülnézet, oldalnézet, perspektivikus), a rajz méretével (mekkora részét foglalja el a lapnak), a rajz azonosíthatóságával (azonosítható-e a feladatban megjelölt specifikus budapesti tér) voltak kapcsolatosak. Másrészt listáztuk az összes rajzon feltüntetett

elemet (útburkolati jelek, járművek, specifikus épületek, emberek stb.¹⁰. További példák az 1. és 2. táblázatban láthatók). Ezek után egymástól független kódolók (három fő) elemezték a rajzokat és minden szempont szerint meghatározták, hogy a rajz az egyes előre kialakított értékelési kategóriák szerint milyen és mit tartalmaz. A rajzok elemzésénél¹¹ a két tér esetében a három független megítélő nagyfokú egyezést mutatott. Ez azt mutatja, hogy a rajzok értékelésénél nem a szubjektív benyomás döntött¹², hanem a rajzok valóban jól megfigyelhetően kommunikálják a jelentésüket.

Eredmények

Először az ábrázolásmóddal kapcsolatos tapasztalatokat összegezzük. Bebizonyosodott, hogy a vizsgálati instrukció hatással van az ábrázolásmódra: azok, akik „térképrajzolás” instrukciót kaptak statisztikailag szignifikánsan gyakrabban alkalmaztak térképszerű ábrázolást, mint azok, akik „kép-rajzolás” instrukciót¹³ kapták. A feladat tehát tényleg befolyásolja azt, hogy a mentális térkép milyen emlékezetben elraktározott információkat tesz hozzáférhetővé. Hozzá kell tenni, hogy valójában mindkét instrukció mellett nagyon gyakori volt a térképszerű megjelenítés: úgy véljük, hogy ennek oka lehet az is, hogy az oktatás arra nevel, hogy a környezetünket áttekinteni, erről kommunikálni, információkat megjeleníteni a térkép-ábrázolással lehet¹⁴. Ez azt is jelenti, hogy egyáltalán nem mindegy, sőt szakmailag nagyon is átgondolandó, hogy egyes településkutatási feladatoknál pontosan milyen instrukciót kell alkalmazni.

Másodszor a leggyakrabban ábrázolt elemek listáját érdemes szemügyre venni (lásd 1. és 2. táblázat). Látható, hogy mindkét tér esetében a (gyalogos és tömeg-)közlekedéssel kapcsolatos elemek, illetve a gyorséttermek azok, amelyek gyakran feltűnnek a rajzokon. Említettük, hogy egyetemisták vettek részt a vizsgálatban: úgy ítéljük, hogy ebben tetten érhető az, hogy valóban a használaton keresztül viszonyulnak az emberek a térhez¹⁵. Azt is említettük, hogy a két tér nagyforgalmú, a budapesti hétköznapiakban elsősorban közlekedési céllal használt csomópont. Vagyis ez is azt erősíti, hogy a tér „kiemelkedő” tulajdonságai nem véletlenül a közlekedéssel kapcsolatos tér-elemek. A gyorséttermek

megjelenése szintén köthető a speciális mintához (egyetemisták), illetve utal arra a sajátos budapesti jelenségre, hogy mivel kevés a köztéri illemhely, az emberek a gyorséttermekbe szaladnak be, ha WC-t keresnek. Itt arra szeretnénk külön felhívni a figyelmet, hogy a választott települési tér léptéke lehetővé tette, hogy ne csak épületek vagy körzetek/kerületek kerüljenek ábrázolásra, hanem olyan „apró” jelenségek, problémák, mint a sok ember, kosz vagy éppen az aluljáróban alvó hajléktalanok. Ez is jelzi, hogy a mentális térkép információi nagyon komplexek a térrel kapcsolatban (és egyáltalán nem szorítkoznak az épített környezetre). Viszont ezeknek az információknak a „kinyerése”, értelmezése egy vizsgálatban gondos szakmai mérlegelést igényel.

Harmadrészt a két tér ábrázolása közötti különbségek elemzése érdekes. A két tér ábrázolásánál az ábrázolásmódban – ahogy ez elvárható – nem volt különbség, ezt csakis a vizsgálati instrukció befolyásolta. Érdekes viszont, hogy vannak olyan elemek a rajzoknak, amelyekben szignifikáns eltérés mutatkozik a két tér között. Egyöntetűen a Blaha rajzokon gyakoribb a tömeg, állatok és mocsok¹⁶ megjelenítése¹⁷. Ezen elemek mind zavaró, frusztráló jeleségekre utalnak: a tömeg, zsúfoltság sok konfliktus okozója a városban; a galambok, kutyák (és ürülékük) sok ember számára visszataszító; és a rendezetlenség, a karbantartottság hiánya, a rendzavaró viselkedések (szemetelés, italozás stb.) szintén zavaró, sokszor félelemkeltő lehet. Ez az eredmény azt a hétköznapi tapasztalatot erősíti, hogy míg az Oktogon egy átlagos, „eseménytelen” köztér, addig a Blaha zürös, problémás. Érdekes ez az eredmény annak fényében (mint erre már utaltunk), hogy valójában pl. az autóforgalom, vagy a tömeg jelenléte nem igazán különbözik a két téren.

Összefoglalás

Végezetül néhány megállapítást szeretnénk hangsúlyozni. A pszichológiai tudásnak jelentős szerepe lehet a települési környezet működésének megértésében, hiszen a hétköznapi térhasználatot számos pszichológiai folyamat szervezi, irányítja. Tanulmányunkban azt hangsúlyoztuk, hogy már magának a tér észlelésének, a társas-fizikai környezet által nyújtott információk feldolgozásának is törvényszerűségei vannak, amelyek kialakítják a helyek személyes jelentését.

Ezen a jelentésen keresztül viszonyulnak az emberek a településhez, a települési környezethez.

Láthattuk, hogy ez a mi vizsgálatunk esetében azt jelenti, hogy a döntően tömegközlekedést használó résztvevők mentális térképei elsősorban az ezzel kapcsolatos releváns információkat tartalmazzák. Az is bebizonyosodott, hogy az instrukció megfogalmazása – hogy milyen feladat elé állítottuk a résztvevőket – jelentősen befolyásolta a megjelenítés módját, azaz az előhívott információkat. Annak is jelentősége van, hogy a két tér ábrázolásánál nem a „statikus” téri elemek (pl. utak, épületek) megjelenítésében találtunk különbségeket, hanem az olyan jellegzetességekben (pl. hajléktalanok jelenléte, vagy kosz, kipufogó füst), amelyeknek megjelenítése nem lett volna lehetséges, ha nem ezt a térleptéket alkalmazzuk a kutatásban.

A mentális térképezés tehát hasznos eszköz lehet a település működésének kutatásában. Látni kell azonban, hogy ahhoz, hogy értékelhető eredményeket kapjunk, kellő gondossággal kell megtervezni egy ilyen vizsgálatot. Értelemszerűen, a mentális térképezés rajzok nagyon sokfélék, alapos munka kell ahhoz, hogy a rengetegféle rajz egységes, összehasonlítható információhalmazzá álljon össze. Úgy gondoljuk, hogy az itt bemutatott módszertani problémák figyelembe vétele és közben tartása garantálja, hogy az eredmények megalapozottak, általánosíthatók legyenek. Ráadásul az így nyert az adatok könnyen összefüggésbe hozhatók másfajta mérések, vizsgálatok eredményeivel.

BRÓZIK PÉTER^{1,2} ES DÜLL ANDREA^{1,3}

1. táblázat: Blaha Lujza tér leggyakrabban ábrázolt elemei

villamos sínek	136
villamos megálló	118
park	111
egyéb épületek	110
útburkolati jelek	109
zebra	105
buszmegálló	104
lépcsők aluljáróhoz	102

villamos	85
Europeum	82
McDonald's	81
ember	79
metromegálló	72
Corvin	58
növény	44

2. táblázat: Oktogon leggyakrabban ábrázolt elemei

villamos sínek	66
villamos	57
útburkolati jelek	52
zebra	40
egyéb épület	40
metromegálló	33
villamos megálló	32
Burger King	30
emberek	26
McDonald's	23
autó	22
növény	22
lépcsők aluljáróhoz	20
közlekedési lámpa	19
bolt	15

Jegyzetek

1. A szakirodalom használja még a kognitív térkép kifejezést is (lásd ehhez Letenyei, L. 2005. *Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása*. Budapest: L'Harmattan, Ráció).

2. Ez azt jelenti, hogy az agy valamennyire előrehuzalozott abban a tekintetben, hogy a téri információkat hogyan dolgozza fel, hogyan kezeli. Az idevonatkozó tudományos kutatások jelentőségét alátámasztja az a tény, hogy e téren végzett munkásságáért John O'Keefe, illetve Edvard és May-Britt Moser orvosi Nobel-díjat kapott 2014-ben.

3. Megjegyezzük, hogy a mentális térkép vizsgálatának gyakorlatában szinte kizárólagos, hogy a települési térszerkezetnek az ilyen, észlelés (mint pszichológiai folyamat) vonatkozásában érdekes jellegzetességeit vizsgálják.

4. Itt a „hogyan”-t a lehető legtágabb értelemben kell érteni: milyen motivációkkal, milyen érzelmi állapotban, milyen képességekkel stb.

5. A torzítások jellegzetességeinek is vannak leírható törvényszerűségei.

6. Angolul „free recall” technika – erről és az egyéb technikákról lásd Letenyei (2005).

7. A Blaha Lujza térről 189, az Oktogonról 98 rajz készült – a rajzok száma megegyezik a résztvevők számával.

8. A vizsgálatban résztvevők körének meghatározása szintén szakmai-kutatói feladat. A mi céljainknak megfelelt egy ilyen életkori tekintetben homogén minta, de más településkutatói feladatok, kérdések esetén egyáltalán nem biztos, hogy szintén megfelelő lenne.

9. A vizsgálatokban kutatóként részt vettek még: Keszei Barbara és Siklósi Zsuzsanna.

10. A Blaha kapcsán 30, az Oktogon kapcsán 84 ilyen elemet azonosítottunk.

11. A megítélők azonos ítéleteket hoztak a Blaha-elemzésnél 91,4%-ban, az Oktogon-elemzésnél 95,9%-ban.

12. Egy-egy vizsgálati személy által készített rajz nagyon erős benyomásokat kelthet a rajz szemlélőjében. Ha pusztán egy megítélő szubjek-

tív benyomására támaszkodnánk, nagy lenne az esélye, hogy az eredmények valójában nem is a rajzokról szólnak, hanem az ezek által kiváltott szubjektív benyomásokról. Ez szintén egy módszertani probléma, amelyet nagyon sok vizsgálat nem vesz figyelembe.

13. A „térképrajz” instrukciónál nagyjából a résztvevők fele választotta a térképszerű ábrázolásmódot, míg a „kép-rajz” instrukciónál nagyjából a résztvevők harmada ($\chi^2=5,09$; $p<0,05$).

14. Erről érdemes lenne még kiterjedtebb vizsgálatokat folytatni – mindenesetre más vizsgálatokban vannak arra utaló eredmények, hogy a kevésbé iskolázott emberek (pl. gyerekek, vidéki idősök, mélyszegénységben élő hátrányos helyzetűek) nem ezt a módját választják a rajzoláshoz.

15. Ugyanis az egyetemistáknak általában gyalog vagy tömegközlekedéssel közlekednek, kevésbé autóznak. Érdemes lenne megvizsgálni autósokkal vagy mozgáskorlátozottakkal is ezekeket a városi tereket.

16. Mocsok kategória: a tartalomelemzésnél minden olyan jelenséget, amely a rajzokon a rendezetlenséget, koszt, szemetet jelenítette meg, ebbe a kategóriába sűrítettünk. Ide tartozott pl. a járművek kipufogó füstje, eldobált csikkek, italosüvegek, szemet stb.

17. Tömeg: $\chi^2=4,55$; $p<0,05$. Állatok: $\chi^2=4,88$; $p<0,05$. Mocsok: $\chi^2=15,48$; $p<0,001$.

A társadalmi tőke egyes elemeinek jelentősége a vidéki települések fejlődésében

A települések fejlődését számos nézőpontból megközelíthetjük, jelen tanulmány a heterodox fejlődésmélet egyes vonulatát követve, belső tényezők oldaláról teszi ezt, egészen pontosan a település kihívásaira választ adó döntéshozók szempontjából. A vizsgálat fő kérdése az, hogy milyen résztvevőkre van szükség, a politikus- innovátor- végrehajtó szerepek betöltéséhez, annak érdekében, hogy egy vidéki térségben elhelyezkedő település fejlesztése eredményes és az igényekhez igazodó lehessen? A válaszokat keresve a cikkben áttekintésre kerül az önkormányzat feladat- és felelősségi köre. Valamint a hatékony településfejlesztés kulstényezőiből kiindulva, eljutunk bizonyos (település) vezetői készségek beazonosításáig. Fontos megjegyezni, hogy egy vidéki település tartós fejlődése, a helyiek bevonása nélkül nehezen elképzelhető, ennek érdekében bemutatásra kerül a civil-, valamint a vállalkozói szféra jelentősége is.

Bevezetés

Kutatások hosszú sora foglalkozik a vidék kihívásaival. A téma megközelíthető gazdasági, szociológiai, vidékfejlesztési, vagy akár jogi szempontból. SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI (2016) számos problémát sorol fel, melyekkel a vidéki térségek településeinek szembe kell néznie. Gazdasági szemszögből említi a globalizációt, a technológia gyors változását, melyből az ipari struktúra változása is adódik, valamint a falusi térségek bizonytalan gazdasági lehetőségeit.

Társadalmi oldalról, a foglalkoztatás az elsődleges kérdés, mely erősen kötődik az imént említett témakörhöz, de ide tartozik a szerző szerint, az emberek változó életstílusa, és növekvő igényeik.

A települések fejlődését, az évek során felmerülő kihívásokra adott válaszok mindenképpen meghatározzák; azok a válaszreakciók, melyeket optimális esetben az adott település döntéshozói fogyanatosítanak. Javarást múlik tehát a fejlődés, a település életében vezető szerepet játszó személyek döntésein és tevékenységén. VINCZE ÉS MEZEI (2003) kiemelik, hogy a vidékfejlesztés sikeressége a helyi végrehajtás szintjén dől el, melyet a társadalmi tőke és maga a lakók közössége együttesen befolyásol. A hangsúlyt, az együttes cselekvésre helyezi BURT (2001) in TÓTH (2018) is, aki a társadalmi tőke alatt, olyan előnyöket, elsősorban társadalmi- és versenyelőnyöket ért, melyek egyének és csoportok közös célra irányuló tevékenysége során alakulnak ki. Ennek kapcsán a fent említett, vezetői szerepben lévő személyek kifejezés, nem csupán személyeket, hanem csoportokat, gazdasági-, és egyéb szervezeteket egyaránt jelölhet.

A fenti gondolatok jelölik ki azokat a vizsgálati pontokat, melyekre a tanulmány figyelmet fordít:

- a polgármester, mint a település, és „a képviselőtestület – és az önkormányzat, mint jogi személy- törvényes képviselője (FEIK, 2014) ”,
- a civil szervezetek, melyek alatt jelen írásban értünk minden olyan formális, s nem formális keretek között működő helyi közösséget, csoportot, társadalmi megmozdulást, melyeknek a településen vélemény-, és közösségformáló szerepe lehet;
- valamint a helyi vállalkozók, kik nem csupán a gazdasági-, hanem a társadalmi erőforrások szempontból is nagy jelentőséggel bírnak egy kistépülés életében, tekintettel többek között, a kapcsolati hálójukra és véleményformáló képességükre.

G. FEKETE (2001) in BENCZE – KURILLA (2016) munkájában arról ír, hogy a település fejlődő pályára való állításához az alábbi három sze-

replő együttműködésére van szükség: innovátor – politikus – végrehajtó. Innovátor, mint ötletgazda. Politikus, aki kiterjedt kapcsolati hálóval és közigazgatási tapasztalattal rendelkezve támogatja a kezdeményezéseket. Végrehajtó, aki megtervezi, lebonyolítja és felügyeli a fejlesztést.

A tanulmány célja G. FEKETÉRE (2001) alapozva beazonosítani a fent említett vezetői szerepeket, amelyek betöltése előrelépést jelenthet a - közepes méretű - magyar falvak fejlődési pályára állásában. Ennek megállapításához szükséges feltárni a polgármester és a civil-, valamint a vállalkozói szféra jelentőségét a vidéki települések fejlődésében.

A tanulmány első lépésben áttekinti az önkormányzatok feladatait, szervezeti felépítését. Ezen túlmenően foglalkozik a településvezetők jogkörével, kötelezettségeivel. Majd megvizsgálja a polgármesterektől elvárható vezetői készségeket. Ez utóbbi összevetésre kerül a piaci körülmények között működő vállalkozások irányításához szükséges készségekkel. A tanulmány második fele, a civil szervezetek kialakulásáig visszanyúlva mutatja be, azok jelentőségét a vidéki településeken végbemenő folyamatok alakulásában. Végül röviden a helyi vállalkozások kerülnek a középpontba. Az áttekintés során felszínre kerülnek azon tényezők, feladatkörök és tulajdonságok, melyek alapján kísérletet tehetünk a célként kitűzött szerepkörök beazonosítására.

A cél elérése érdekében szekunder kutatás alapján kerülnek feltárára a fent említett tényezők. A témában elmélyedő kutatók tapasztalatira építve, felszínre kerülnek olyan sarokpontok, melyek jövőbeni vizsgálatok elméleti háttérét biztosíthatják.

Az önkormányzat feladatellátása, felelősségi körei a fejlesztésben

A szubszidiaritás elvét követve, a fejlesztési projektek megvalósításának gyakori szintje a települési önkormányzat, melynek felépítését, jogkörét és működését a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény szabályozza.

A törvény a helyi önkormányzás jogát a helyi választópolgárok körébe utalja, célja a közösségen belüli együttműködés kialakulása. Ezen jogokat a választott képviselők útján érvényesítik. A választott önkormányzat ellátandó feladatait

a törvény 13. §-a, huszonegy pontban határozza meg, melyek olyan nagyobb témaköröket takarnak, mint a településfejlesztés, -rendezés, -üzemeltetés; egészségügyi-, szociális-, és óvodai ellátás; kultúra; közbiztonság; hulladékgazdálkodás; helyi környezetvédelem; helyi gazdaság. A feladatellátás során, a törvény kiköti továbbá, az önszervező közösségek működésének segítségét, a velük való együttműködést, a közügyekben való részvétel biztosítását, a települési önfenntartó képességének erősítését és a belső erőforrások hasznosítását. Összefoglalva, az ellátandó tevékenységek köre, főként a további önként vállalt feladatokkal kiegészülve, rendkívül széles, annak való megfelelés, összehangolt szakmai háttérrel igényel.

A helyi önkormányzat jogi személy, melynek feladatellátását a képviselő-testület, a polgármester, a jegyző és a képviselő-testület bizottságai látják el. A képviselő a választóinak érdekeit képviselve kell, hogy részt vegyen a testületi-, és bizottsági üléseken. A polgármester, mint tisztségviselő irányítja a, 2000 fő lakosságszámot meghaladót településeken, a polgármesteri hivatalt, meghatározza a hivatal feladatait, az önkormányzat munkájának szervezését; valamint munkáltatói jogot gyakorol a jegyző és az önkormányzati intézmények vezetői tekintetében.

A jegyzőnek döntéshozói jogköre van a részére kiutalt államigazgatási ügyekben. Emellett ő gondoskodik a feladatok ellátásának ellenőrzéséről, a polgármesteri döntések előkészítéséről. Munkáltatói jogköre az önkormányzati hivatal, ill. a közös önkormányzati hivatal, köztisztviselőire és munkavállalóira terjed ki.

Az önkormányzat, tevékenysége során, a képviselő-testület által meghatározott feladatokat látja el, melynek része a gazdasági program. Ez a program tartalmazza a költségvetéssel összhangban meghatározott célokat és feladatokat, melyek a vidék hármas funkcióját figyelembe véve, a település előrehaladását biztosítják, különös tekintettel a helyi közszolgáltatások minőségének javulására.

A törvényi keretek értelme szerint, adott település fejlődésében a polgármester kiemelkedő szerepet játszik. Természetesen a jegyző ellenőrzése és a képviselő-testület közreműködése, valamint az adminisztratív háttér támogatása elenged-

hetetlen. A munkáltatói és felelősségi jogkörök kapcsolataiból azonban, egyértelműen kitűnik a polgármester, - legyen főállású vagy társadalmi megbízatású egyaránt -, mint elsődleges tisztségviselő illetékessége.

A (vidéki) települések sikerességének sajátosságai

MOLNÁR (2013) valamint GYÖRI – MIKLE (2017) tanulmányában ír az általánosan elterjedt felfogásról, mellyel gyakran találkozhatunk, miszerint egy település fejlődését, sikerességét, a gazdaság teljesítőképességével azonosítják és „hard” mutatókkal próbálják kifejezni azt. A megközelítés előnye, hogy könnyen kinyerhető és számszerűsíthető adatokat alkalmaz, ezáltal relatíve gyors és könnyen értelmezhető eredményt ad. A kutatásban vizsgált rurális terekben jelleghűknél fogva a gazdasági potenciál alacsonyabb, így a fent említett módszerekkel vizsgált fejlődés, fejlettség a valóságtól eltérő eredményekhez vezethet. Ezen térségek vizsgálatánál melyek, a gazdasági értelemben vett tőkén túl, sokkal inkább bővelkednek új tökefajtákban, a térségenként különböző, egyedi és sajátos jelenségek tanulmányozására kell fektetni a hangsúlyt (TÓTH, 2018).

KELLER (2011), SCHUMPET (1961) és HIRSCHMAN (1958) munkásságához köti a heterodox fejlődésméletek gyökereit, melynek meghatározó képviselőjeként Amartya SENT (1999) nevesítik. Az elmélet a vidéki térségek kutatásában is jól alkalmazható, hiszen a gazdasági növekedést megkülönbözteti a fejlődéstől. Ez utóbbit tágabb, mélyebb fogalomként értelmezi. Valójában a fejlődés, politikai, társadalmi és intézményi átalakulások során, az életminőségben bekövetkező, pozitív változást jelenti.

Ide kapcsolható MOLNÁR (2013) megállapítása, mely szerint a fejlődésben a hangsúly szintén az életminőségre terelődik, a fenntarthatósággal kiegészülve. A szerző szerint a folyamatosan változó társadalmi és gazdasági térben való helytálláshoz, a településeknek széles eszköztárral kell rendelkeznie, melyek megtalálásán és alkalmazásán van a hangsúly. Ennek kapcsán sorol fel olyan tényezőket, amelyek szükségesek a települések sikerességéhez. A tényezőket több kategóriába sorolja a tanulmány:

– Elsősorban a helyzeti adottságok a meghatá-

rozóak, úgy mint maga a település elhelyezkedése és minden olyan helyi erőforrás, amely bármilyen formában megtestesülve értéket jelenthet.

- A második és egyben legterjedelmesebb kategória a humán vagy társadalmi tőke, ide tartozó tényező az innovátor mag, a hiteles településvezetés, e kettő közötti szinkron, a tevékeny közösség, valamint a támogató (közigazgatási) környezet, amelyet a szerző „pozitív shadow-hatásként” fogalmaz meg.
- A harmadik, településmarketing csoportba tartozik a „jövőtervek beágyazása a helyi közösségbe”, a pozitív belső és külső imázs kialakítása.

Mindezen faktorok együttes megléte áll a sikeres helyi fejlesztés hátterében.

Jelen írás szempontjából a humán/társadalmi tőke kategóriájával foglalkozunk. PÁLNÉ KOVÁCS (2014) a társadalmi tőkét, az identitással, a részvétellel és a tudással együtt, a helyi sikerek, vagy kudarcok magyarázó tényezői között említi.

A társadalmi tőke jelentőségét és az emberi viszonyokat a hazai regionális kutatások további szakértői sem vitatják (RECHNITZER, 2016; G. FEKETE 2001; KABAI, 2018), munkájukból kiderül, hogy a település első emberének képességei és kapcsolati hálójá, az ötletgazdák köre, a helyi közösség összetartása és befogadóképessége, valamint e csoportok összefogása és közös, tudatos fellépése - különösen kistelepülések tekintetében – elengedhetetlen a jövő pozitív formálása szempontjából.

A településvezetők képességeinek, tulajdonságainak jelentősége

A tanulmány szempontjából, a helyi kezdeményezések összefogója, a polgármester szemléjében kell, hogy megtestesüljön, hiszen ő a település lakosok által választott elsődleges képviselője. A kezdeményezéseknek, projekteknek az ő tudta és jóváhagyása nélküli megvalósítása gyakran a helyi érdekek sérüléséhez vezethet. Munkájában meg kell felelnie elsősorban a lakosság, a helyi gazdaság szereplői, a civil szféra, valamint a felsőbb közigazgatási szintek-elvárásainak is. Mindezeket az előző fejezetben ismertetett feladatokkal és felelősségi körökkel összevetve elmondható, hogy a polgármester helytállásához

szükség van bizonyos készségekre és képességekre.

GERGELY (2014) esettanulmányában a polgármesterek szuburbanizációs folyamatokra vonatkozó befolyásáról szóló tanulmányában megállapítja, hogy amennyiben a megfelelő jellemzőkkel, attitűdökkel rendelkezik az adott vezető, hatásosan tud a betelepülések mértékére (ennek következményei által, a település fejlődésére) hatást gyakorolni. Ilyen tulajdonságok az előrelátás, a kreativitás, a bátorság, a szakmai segítség igénybevétele, a kapcsolatépítési képesség és az átgondolt tervezés képessége. A szakmaiságra, az előrelátásra és a tervezés képességére a reális célokat megfogalmazó stratégiák kidolgozásához van szükség. Külön kiemeli a szerző az együttműködés képességét, mely a közös munka folyamatosságát biztosítja. Az előrelátás, vagy helyzetfelismerés nem csupán a piaci viszonyok között kiemelt fontosságú, a települések fejlődéséhez is szükséges előfeltétel. Főként a lakossági igények és a külső környezet folyamatos változása kapcsán.

GERENCSÉR ÉS TÓTH (2017) két település fejlődési pályáját vizsgálta, a helyi vezetés szempontjából. Megállapításaikból szintén kiemelhető néhány olyan jelentős polgármesteri tulajdonság, melyeket meghatározónak tartanak a sikerek elérése szempontjából. Ebben a tanulmányban is felmerül – az előrelátás, és a tervezési képesség, valamint a kapcsolati tőke. Említhetjük még az elköteleződést, a szakmai tapasztalatot, a kitartást és az elszántságot.

NEMES és VARGA (2014) a sikeres helyi fejlesztések mögött álló személyt, karizmatikus egyéniségként nevesíti. Első tulajdonságként az érdekérvényesítés érdekében a jó kommunikációs képességet említik, majd ide párosítják még az elhivatottságot is. Elengedhetetlen a következetesség a tervek véghezviteléhez, továbbá a bizalom. Bizalom és szeretet a helyi emberek iránt.

A következőkben hazai szerzők, településvezetői tulajdonságokról tett megállapításai kerülnek összevetésre a nemzetközi vezetéselmélettel és gyakorlattal foglalkozó szakemberek által megállapított, szükséges vezetői készségekkel.

MOSS (1999) a vezetői eredményességről írt könyvében a jó menedzser tulajdonságait taglalja. Az általa felsorolt-tulajdonságok közül a ma-

gas követelmények támasztásának képessége, az előzőekben említett stratégiaalkotási képességgel azonosítható. Ugyanis a helyes célok megfogalmazásánál a reális és határozott követelmények állítása elengedhetetlen. A kérdés és hallgatás képességét, az együttműködő készség megnyilvánulásaként értelmezhetjük, Gondolva itt a problémák megértésére, valamint az alsóbb és felsőbb szintekkel való hatékony kommunikációra. A jó koordinátori és feladatátruházó tulajdonságok a gördülékeny folyamatok lebonyolításában játszanak szerepet. Ez utóbbi egy települési beruházás megvalósítása során is elengedhetetlen tulajdonság.

ADAIR (2008) vezetői készségekről szóló művéből szinte az összes tényező beazonosítható a polgármesterektől elvárt jellemzők közül. Az alázat és a lelkesedés az elkötelezettségben jelenik meg, a belső tűz a dinamikában, az önbizalom a bátorságban.

MAXWELL (2007) sorakoztatja fel a legtöbb nélkülözhetetlen tulajdonságot, a hatékony menedzseri pozíció betöltéséhez. Az általa felsorolt 21-ből, 12-vel található kapcsolat a polgármesterektől elvárt tulajdonságok közül. A szakértők közül Maxwellnél jelenik meg egyértelműen a bátorság, a kapcsolatok és a jövőkép témaköre a polgármesterektől elvárt fontos tulajdonságok közül.

Az egyezésekből látható tehát, hogy egy közösség, vagy város vezetéséhez szükséges készségek és képességek döntő hányadban megegyeznek a piacon jelenlévő vállalkozások vezetőitől elvárt tulajdonságokkal. „Olyan tényezőkről van szó, amelyek az egyén számára személyes anyagi és nem anyagi haszonnal, a közösség és a társadalom számára pedig társadalmilag szükséges jóval kecsgetetnek (TÓTH, 2018)”.

A civil szféra és a helyi vállalkozók jelentősége

A civil szféra jelentőségéről, a települések életében betöltött szerepükről bőséges szakirodalmi forrásanyag áll rendelkezésre (SZÖRÉNYINÉ KUKIRELLI 2016; RAGADICS et al. 2007; NÁRAI 2003; REISINGER 2012; BUCHER – PIRIS 2010), mely a téma fontosságát jelzi. NEMES ÉS VARGA (2014) azt is kiemelik, hogy a helyi közösségek fejlesztésbe való bevonásának szüksé-

gességére, főként, - a tanulmányban is vizsgált - falusi térségekben mutatnak rá.

A fenti szerzők mind egyetértenek abban, hogy a civil kezdeményezések létjogosultságát, a globalizáció egyes hatásai hívták életre. Az egyre inkább szélesedő (lakókörnyezettől elvárt) lakossági igények, a specializált, egyénre szabott, ügyfélorientálttá váló társadalmi szolgáltatások iránti kereslet növekedését, az állami és a piaci szektor tevékenysége nem minden tekintetben tudta megfelelően kielégíteni. Ennek következtében Európa szerte, majd a kilencvenes évektől hazánkban is egyre nagyobb szerep jutott a civil szerveződéseknek.

A folyamat másik oldalát világítják meg FÖLDI (2009) és BODÓ (2005), miszerint „a döntéshozók zárt világa” az egyre inkább sokrétűvé váló társadalmi folyamatokat külső segítség nélkül nehezen tudta nyomon követni. Ezáltal az egyes feladatok kielégítő ellátása is nehezebb lett, így az egyes, korábban teljesített tevékenységeket, valamint az újonnan kialakuló tevékenységeket a civil szféra vállalta át (BODÓ 2005).

A civil szektor jelentősége a kilencvenes évektől hazánkban is egyre növekszik, tevékenységi köre pedig diverzifikálttá válik. A helyi társadalom körében felmerülő problémák felismerése és kezelése mellett a civil szféra erős szervező erőként is bír. Az önszerveződés elősegítése és támogatása által a helyi közösség, az identitástudat erősítésében játszik szerepet. Más nézőpontból közvetítőként van jelen a társadalom és a politika, valamint a politika és a szakma között, ezáltal jut szerephez a szakpolitikák formálásában. Harmadik oldalról tekintve a gazdasági jelentősége sem elhanyagolható. A szektor részt vesz a közjavak előállításban, tevékenységi körtől függően jelentős tárgyi, anyagi, és immateriális eszközt halmoz fel, valamint a foglalkoztatás növeléséhez is hozzájárul. Működésében a magánszemélyek, az önkormányzat és a vállalkozások mellett az egyház is jelen van (NÁRAI 2003; BUCHER – PIRIS 2010).

NÁRAI (2003), REISINGER (2012), valamint BUCHER – PIRIS (2010) is egyetértenek abban, hogy a civil kezdeményezések szerepe a hagyományos statisztikai mutatókkal nehezen, vagy egyáltalán nem mérhető, nem számszerűsíthető könnyedén. Ám tevékenységük bizonyít-

hatóan hozzájárul a helyi életminőség javításához (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI 2016). Állásfoglalásukkal, befolyásukkal hatással lehetnek a város vagy község „sorsát alakító döntésekre”, annak fejlődésére. FÖLDI (2009) szintén az előző szerzőkkel hasonló állásponton van, ő azonban „mikroközösségként” nevezi meg a civil szférát. Véleménye szerint tevékenységük alapja „a lokális cselekvés”, mellyel az önkormányzatnak stratégiai partnerként kellene együttműködnie, hiszen ezek a közösségek a társadalom széles és más módon nehezen elérhető rétegét érik el. Ezáltal hasznos információkkal, ötletekkel szolgálhatnak az igények felmérésével, valamint a felmerülő problémák megoldásával kapcsolatban. Ezt a fajta együttműködést a szerző „governance”-ként, a település vezetési és irányítási keretként nevezi meg, a közösségi – piaci – civil partnerségre alapozva. A „governance” jellegű vezetés magja nem újkeletű, hiszen annak alap gondolatát az OECD már 1999-ben megfogalmazta.

KISS ÉS SZEKERESNÉ KÖTELES (2010) a településfejlesztési stratégia kapcsán közelíti meg a civil szféra bevonásának fontosságát a települések vezetésébe. Megállapításaik alapján ahhoz, hogy egy adott településen ne egymástól függetlenül, párhuzamosan futó projektek jöjjenek létre, hanem a település egészére kiterjedő komplex fejlesztés, már a fejlesztési stratégia helyzetfelmérési szakaszába, majd később az értékelési-, tervezési folyamat egészébe be kell vonni a helyi közösség képviselőit, hiszen így növelhető mind a látókör, mind pedig a cselekvőkészség. RAGDICS (2012), LUDESCHER Gabriella (2010) nyomán szintén a fentieket támasztja alá, miszerint a helyi problémákat egy „komplex rendszerként” kell látni és kezelni, melyhez a civil szervezetek helyi ismeretei (BUCHER – PIRIS 2010) elengedhetetlenek, főként a kisebb települések életében.

A települések életében jelen van még egy olyan szektor, melynek tevékenysége hatással bír, annak fejlődési tendenciáira. Ez a vállalkozói szektor, melynek a gazdasági teljesítőképességben és foglalkoztatásban betöltött szerepén túli jelentőségéről számos tanulmány ír. RAGDICS (2012), LUDESCHER Gabriella (2010) alapján a helyi vállalkozók közös érdekek mentén való összefogásáról, az informális kommunikációs

csatornák szerepéről ír a közös munka helyi identitást növelő hatásával kapcsolatban. Az identitás mellett, a „vállalkozói elkötelezett lokális értelmiség” erősítheti a község intézményeit, valamint a fejlődés bázisaként szolgálhat. GERENCSÉR és TÓTH (2017) a vállalkozók integráló képességét emelik ki, mellyel a legkülönbözőbb csoportokat tudják megnyerni. Kiemeli azonban, hogy a vállalkozók képességeiknél fogva akár saját maguk – akár önző céljaik – számára is formálhatják a helyi közösséget. Ennek elkerüléséhez elengedhetetlen az érdekek egyeztetése, az önkormányzat együttműködő magatartása. TÓTH (2018) is megállapítja GRANOVETTER (1973), FUKUYAMA (1995), és STIGLITZ (1999) nyomán, hogy „minél erősebb a kötés, valamint minél erősebb a bizalom, annál nagyobb a gazdasági fejlődés és a társadalmi jólét emelkedésének valószínűsége.”

A helyi vállalkozásokkal való kapcsolattartás fontosságát támasztja alá KOVÁCH (2012), aki szerint főként a kisvállalkozások – melyek jól integrálódtak a társadalmi rendszerbe, ennek okán a helyi értékrendet tükrözik – visszafelé irányuló hatásként befolyásolhatják a társadalmi értékrendet véleményalkotásukkal.

A GERENCSÉR és TÓTH (2017) szerzőpáros tanulmánya végén megállapítja, hogy optimális esetben a helyi politikát a település vezetésének értékrendje, a vállalkozói környezet, valamint a civil szervezetek együttesen alakítják.

A társadalmi tőke kapcsolatrendszere és fontossága

A mai természeti, gazdasági, társadalmi és jogi körülmények között egy település sikeres fejlesztése rendkívül összetett feladatot jelent. Mindazon tényezők közül, amelyek a fejlődést meghatározzák, kiemelendők a helyi értékek és az azokat felismerni-, azokra építeni tudó társadalmi erőforrások. Az áttekintett forrásmunkákból kiderült, hogy a civil szektor potenciális ismeretei a helyi értékekről és a helyi társadalomról, nélkülözhetetlen alapot nyújthatnak a sikeres fejlesztési stratégia kidolgozásához. A stratégia megvalósításához-szükség van az érintettek aktív bevonására, véleményalkotásuknak, ötleteiknek, kezdeményezéseiknek a figyelembe vételére. Másodsorban a helyi igények kielégítésében, szintén kulcsszerepet játszanak a társadalmi kezdeményezések, melyek támogatását, az életmi-

nőség növelés érdekében, az önkormányzatnak szem előtt kell tartania. Mindehhez a település első emberének rendelkeznie kell olyan általános elvárt vezetői kompetenciákkal, melyek segítik település fejlődését. Ilyen, a teljesség igény nélkül: bizonyos helyzetek felismerése, a civil és vállalkozói réteggel való együttműködés, érdekérvényesítés, a tudatos cselekvés, kommunikáció, elhivatottság. ZONGOR (2016) nyomán kijelenthetjük, hogy a vezetői kompetenciáknak párosulniuk kell, a megfelelő tudással, és felkészültséggel, a jogszabályi és társadalmi viszonyokból adódó változó feladatellátáshoz.

A dolgozat elején felvetett politikus – innovátor – végrehajtó szerepkörök betöltésére valóban szükség lehet, hiszen a szerteágazó vezetési feladatok egy kézben való összpontosítása erőt próbáló feladat.

- A *politikus* szerepe az, amely a legkönnyebben behatárolható, a legtöbb kistélepülés életében ez a polgármester, ám egyes esetekben ezt a szerepet a körzet parlamenti képviselője is betöltheti, akár több településen egyszerre.
- Az *innovátor* kiléte lehet a legváltozatosabb, betöltheti azt a polgármester, egy helyi civil szervezet-, vagy vállalkozás vezetője, egy lakos, vagy lakosok csoportja, de akár ezek bármilyen kombinációban kialakuló csoportja is. Ez a szerep tehát összpontosulhat más-más, illetve egyszerre több személy kezében is, a fejlesztés jellegétől függően.
- A *végrehajtó* szerepe az önkormányzat kötelezően ellátandó feladatai esetében a jegyzőt illeti meg, de egyes projektek, programok esetében kiválhat egy végrehajtó az ötlethozók közül, vagy megbízás útján. Mindenképpen leszögezendő azonban, hogy a fejlesztési folyamat kiteljesedéséhez, a végrehajtó szerepe, betöltőitől függetlenül elengedhetetlen a fejlődéshez, ezért minden esetben szükséges annak konkrét kijelölése a fejlesztések során.

Ezek a szerepek a szerző meglátása szerint nem válnak el minden esetben élesen, és nem is minden esetben 3 különböző személyben testülnek meg. A szerepek szétválását, vagy egybeolvadását a települések mérete, a helyi társadalmi csoportok száma és jellege, valamint a vállalkozók megléte egyaránt befolyásolhatja. Jellemzően egyre a kisebb lélekszámú települések felé haladva, gyakrabban lelhető fel, hogy e három

szerep nem válik szét és kiváltképpen a polgármesterre hárul minden, ezekkel járó feladat.

Az előzőkből látható, hogy a sikeres fejlesztés csak csapatmunkával lehet igazán eredményes. A mai decentralizált önkormányzati rendszer által létrehozott helyzetben, felértékelődött az együttműködés szükségessége, egyetértve ZONGOR (2016) gondolatával miszerint, „fokozottabb belső együttműködésre lesz szükség a település vezetése és az önkormányzás alanyai, vagyis a helyi polgárok között, hogy mindkét fél megtegye a maga hozzájárulását a közösségi feladatok ellátásához is”. A polgármester, a civil szféra és a helyi vállalkozások közötti együttműködés fontossága, „az emberi és közösségi erőforrások személyközi kapcsolatrendszerbe ágyazott megjelenése” (TÓTH, 2018) tehát vitathatatlan, így izlelgeti egy vidéki település a fejlesztéspolitika egyik legfontosabb alapelvét a szubszidiaritást.

A magyar falusi térségek fejlesztésében, a társadalmi tőke erőforrásjellegének felismerése, annak tudatosítása, fontos célként kezelhető.

Bizonyos személyiségjegyek meglétének-, és a településvezetők tudásának szükségessége, azok birtoklásának kérdését vonja maga után. Az egyes gyakorlatban alkalmazható vezetői készségeknek-, valamint a közigazgatási ismeretek megszerzésének lehetőségét szükségszerű volna biztosítani a településvezetők számára. Elengedhetetlen több hazai és nemzetközi példa felkutatása, melyek nyomán gyakorlati tapasztalatok adhatók át. Továbbá személyiségprofilok elemzésén keresztül, felépíthető az elsajátítandó vezetői készségek köre.

KRAJNYÁK EMMA

Jegyzetek

1. A szerző: Krajnyák Emma, PhD hallgató
DE GTK Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola
krajnyak.emma@econ.unideb.hu
Témavezető: Prof. Dr. Nagy Géza

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány gondolatának felvetődéséért köszönet Dr. Dajnoki Krisztina egyetemi docens asszonynak. A tanulmány véglegesítése folyamán adott hasznos tanácsaiért és iránymutatásaiért őszinte köszönettel tartozom Dr. Nagy Géza egyetemi tanának. A tanulmány a Pallas Athéné

Domus Educationis Alapítvány támogatásával jött létre.

Forrásjegyzék

ADAI, John: Vezetői készségek. Manager könyvkiadó, Budapest, (2008) 79. p

BENCZE Szabina - KURILLA Annamária : A humán erőforrás szerepe az aprófalvak innovatív fejlesztésében Husztót és Kovácsszénája példája alapján. = Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 1 (2016) 2, 49-60.

BODÓ Barna: Kistérségek, civilek, szerkezetek = Tér és Társadalom, 19 (2011) 1, 115-139.

BUCHER Eszter - PIRISI Gábor: Nonprofit szektor a kisvárosokban = Tér és Társadalom, 24 (2010) 4, 195-206.

BURT, Ronald: Structural Holes versus Network Closure as Social Capital. In: Nan,

L.-Cook, K.-Burt, R. S. (eds.): Social Capital: Theory and Research. Aldine de Gruyter, New York. (2001) pp. 31-56.

FEIK Csaba: A polgármesteri hivatalok irányítása és vezetése, az abban közreműködők feladat- és hatásköre = Pro publico bono- Magyar közigazgatás, (2014) 4, 124-143.

FÖLDI Zsuzsa: A társadalmi részvétel szerepe a városfejlesztés gyakorlatában – európai és hazai tapasztalatok = Tér és Társadalom, 23 (2009) 3, 27-43.

FUKUYAMA, Francis: Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. Free Press, New York. (1995) 457 p.

GERENCSÉR Ilona - TÓTH Tamás: „Lesz ez még így sem” avagy a településvezetők szerepe helyi fejlesztésekben két település példáján keresztül = Studia Mundi – Economica, 4 (2017) 3, 2-11.

GERGELY Júlia: Településvezetés és szuburbanizáció = Tér és Társadalom, 28 (2014) 4, 138-156.

G. FEKETE Éva: Innovációk a kistérségi fejlesztésben = Tér és Társadalom, 15 (2001) 3-4, 39-53.

GRANOVETTER, Mark: The Strength of Weak Ties = American Journal of Sociology, 78 (1973) 6, 1360-1380

GYÖRI Róbert - MIKLE György: Fejlettség területi különbségeinek változása Magyarországon, 1910-2011 = Tér és Társadalom, 31 (2017) 3, 143- 165.

HIRSCHMAN, Albert O.: *The Strategy of Economic Development*. Yale University Press, New Haven/London (1958) 217 p.

KABAI Gergely: Bizalom, közösség, kötéds. Társadalmi tőke két balatoni járásban = *Comitatus*, Különszám. (2018), 24-36.

KELLER Judit: „Heterarchia és fejlődési pályaváltás. Új elméleti megközelítés a kistérségkutatásban” = *Tér és Társadalom*, 25 (2011) 3, 3-26.

KIS Krisztián és SZEKERESNÉ KÖTELES Rita: A helyi akciócsoportok szerepe a versenyképes és fenntartható vidékfejlesztés megvalósításában = *Tér és Társadalom*, 24 (2010) 3, 119-135.

KOVÁCH Imre: A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. *Argumentum* – MTA TK, Budapest (2012) 244 p.

MAXWELL, John C.: A vezető 21 nélkülözhetetlen tulajdonsága. Bagolyvár Kiadó, Budapest (2007) 158. p.

MOLNÁR Melinda: Factors of success in case of local society = *The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 3 (2013) 5, 63-70.

MOSS, Geoffrey: A vezetői eredményesség ABCje – útmutató új menedzsereknek. Bagolyvár Kiadó, Budapest (1999), 141. p.

NÁRAI Márta: Civil szervezetek egy kisváros életében = *Tér és Társadalom*, 17 (2003) 1, 91-115.

NEMES Gusztáv és VARGA Ágnes: Gondolatok a vidékfejlesztésről – alrendszerek találkozása, társadalmi tanulás és innováció = *Educatio*, 23 (2014) 3, 384-393.

OECD [Organisation for Economic Cooperation and Development] (1999): *Best Practices in Local Development*

PÁLNÉ KOVÁCS Ilona: Jó kormányzás és decentralizáció. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, (2014), 60. p.

RAGADICS Tamás: Ludescher Gabriella: A vállalkozások és a közösségek szerepe a rurális térségek megújulásában = *Tér és Társadalom*, 26 (2012) 3, 142-146.

RAGADICS Tamás - VARGA Ivett - FÜZESI Zsuzsanna: Civil együttműködések a kistérségi szintereken = *Tér és Társadalom*, 21 (2011) 3, 117-128.

RECHNITZER János: A területi tőke a városfejlődésben, A Győr kód. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, (2016) 270 p.

REISINGER Adrienn: Civil/nonprofit szervezetek a kohéziós politikában – elméleti alapok = *Tér és Társadalom*, 26 (2012) 1, 41-66.

SEN, Amartya: *Development as Freedom*. Oxford University Press, Oxford (1999) 369 p.

SCHUMPETER, Joseph A.: *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Oxford University Press, Oxford (1961) 255 p.

STIGLITZ, Joseph: Formal and Informal Institutions. In: Dasgupta, P.-Sergeldin, I. (eds.): *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. The World Bank, Washington D.C. (1999) pp. 59-68.

SZÖRENYINÉ KUKORELLI Irén: Az innováció szerepe a falvak életében = *Tájak, régiók, települések térben és időben: tanulmánykötet Beluszky Pál 80. születésnapjára*. Sikos T. Tamás, Tiner Tibor (szerk.), Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Budapest (2016) 417-428.

TÓTH Balázs: Észrevételek a tőkeértelmezés kiteljesedéséről... és ami utána következik = *Tér Gazdaság Ember*, 3 (2018) 6, 11-38.

VINCZE Mária - MEZEI Elemér: A romániai kászoni kistérség fejlesztésének emberi erőforrás-adottságai = *Tér és Társadalom*, 17 (2003) 1, 155-183.

ZONGOR Gábor: Az új magyar önkormányzati rendszer = *Comitatus*, Különszám, (2016), 71-82. in.: AGG Z. (szerk.): *Közigazgatási tanulmányok*, Comitatus 2016. évi különszám

2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól

Adóváltozások hatása az önkormányzatok költségvetésére

Magyarország területi, demográfiai különbségei az egyes települések költségvetésében is megfigyelhetők. A települési önkormányzatok gazdálkodása során a településvezetők elsődlegesen a kötelezően ellátandó feladatokra kötelesek forrást biztosítani, a költségvetésüket az Alaptörvényben meghatározott célok mentén kötelesek összeállítani. A helyi lakosság életkörülményeinek javítása érdekében az önkormányzat egyéb feladatokat is elláthat, beruházásokat valósíthat meg. A hosszú évtizedek gyakorlatát, a települési önkormányzatok esetében a normatív alapú elosztást 2013-ban váltotta fel a feladatfinanszírozás, melyhez kapcsolódott a forrásszerkezet változása is. Ennek hatására csökkentek az átengedett adóbevételek, valamint az átengedett bevételek egy része beépült az állami támogatások forrásai közé. A tanulmányban a Budapesten kívüli megyeszékhely városok 2018. évi költségvetését elemeztük.

Az önkormányzatok gazdálkodásával összefüggő változások

A helyi önkormányzatokról szóló törvény elfogadásakor 1989-ben arra helyezték a jogalkotók a hangsúlyt, hogy a települések választott testületei nagyfokú önállóság mellett gazdálkodhassanak, figyelembe véve azt, hogy a működésüket a helyi adóztatás mellett az önkormányzati vagyonnal való gazdálkodás, valamint a kötelezően előírt feladatok ellátásához juttatott állami hozzájárulás biztosítja (Vigvári). Az Országgyűlés igazodva a gazdasági, társadalmi változásokhoz a közel negyed évszázadig hatályos törvényt hatályon kívül helyezte. Többek között a települések önfenntartási képességének elősegítése, valamint a helyi közösség öngondoskodásra való képességének erősítése érdekében 2012. január 1-jétől lépett hatályba a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény.

Az önkormányzatok könyvvizsgálata 2014. január 1-jétől kezdődő költségvetési évben változott, az államháztartás számviteléről szóló 4/2013. (I.11.) Kormányrendelet hatályba lépésével. Ezt megelőzően az önkormányzatok könyvvizsgálataiban a pénzforgalmi szemléletet alkalmazták, vagyis a pénzügyi mozgással járó gazdasági eseményeket rögzítették, míg a kötelezettségeket és kötelezettségeket a háttérben tartották

nyilván. Simon még 2009-ben fogalmazta meg, hogy a teljesség elve akkor biztosítható, ha az önkormányzatok áttérnek az elhatárolás alapú számviteli elszámolásra, így az adott feladat tényleges költsége meghatározhatóvá válik és így az egyes költségvetési évek összehasonlíthatók. Az új jogszabály hatálybalépésével a korábbi pénzforgalmi szemléletű könyvvizsgálata felváltotta a költségvetési és pénzügyi számvitel előírásainak megfelelő könyvviteli rendszer. A költségvetési számvitelben egységes rovatrend szerint kell a bevételi és kiadási előirányzatok alakulását, a követelések, kötelezettségvállalások, más fizetési kötelezettségek, és ezek teljesítését, továbbá a központi költségvetésből kapott támogatások felhasználását nyilvántartani, míg a pénzügyi számvitel a vagyon és annak összetétele, a tevékenység eredménye valóságnak megfelelő, folyamatos, zárt rendszerű, áttekinthető nyilvántartását biztosítja.

A könyvviteli keretek változása után informatikai változásokat is bevezettek. A helyi önkormányzatoknak 2016. július 1-jétől – a jogszabályban meghatározott ütemezés szerinti csatlakozással – kell működtetniük az Application Service Provider informatikai rendszert (továbbiakban:ASP), amely biztosítja a feladatellátás egységes szabályok szerinti elvégzését és az állami informatikai rendszerrel való

összekapcsolhatóságát. Az információbiztonság szigorú előírásait figyelembe véve az ASP biztosítja az önkormányzatok folyamatos pénzügyi és likviditási helyzetének ellenőrzését is. A Magyar Államkincstár által felügyelt központi rendszer bevezetésével az önkormányzatok önállóságát bizonyos értelemben korlátozták – megfosztva ezzel a számviteli információs rendszer választásának szabadságától. A közpénz önkormányzat általi felhasználásának folyamatos és közvetlen ellenőrzési hatékonysága akkor növelhető, ha a gazdálkodás során naprakészen rögzítik a gazdasági eseményeket, csak ekkor értékelhető az ASP támogató vezetői információs rendszerként. Az elkövetkezendő években további egységesítés várható a települési önkormányzatok pénzügyi számlavezetés tekintetében.

A helyi önkormányzatok kizárólag az önkormányzatokról szóló törvényben meghatározott kötelezően ellátandó feladatok mellett valósíthatnak meg fejlesztéseket, beruházásokat, melyek szükséges forrását többek között, pályázati források bevonásával, központi támogatásból, illetve saját bevételből teremthetik elő. A települések a beruházásaikat csak a kötelezően ellátandó feladatokra elkülönített települési költségvetési forrásból fennmaradó fedezet terhére vállalhatnak. A jogszabály lehetőséget biztosít külső források felhasználásához is; például hitelfelvételhez, azonban annak igénybevétele az önkormányzatok felelős gazdálkodásának biztosítása érdekében, az eladósodottság elkerülése miatt szigorú előírásokhoz, kormányzati jóváhagyáshoz kötött. Felelős gazdálkodással, a rendelkezésre álló egyéb lehetőségek kiaknázásával elkerülhető a pénzügyi források bevonása.

A normatív támogatást 2013-ban felváltotta a feladatfinanszírozás, mely egyre inkább leköttötte a helyi önkormányzatok mozgásterét. A központi költségvetésből adott támogatás biztosítása során figyelembe veszik az adott települési önkormányzat takarékos gazdálkodását, a helyi önkormányzat jogszabályon alapuló, elvárható saját bevételét, valamint a helyi önkormányzat tényleges saját bevételét. Az önkormányzatoknak fel kellett készülniük a megváltozott a közösségi feladattelepítés allokációjára is (Horváth). Tekintettel arra, hogy a helyi önkormányzatok választott tisztviselői folyamatos megfelelési kény-

szer alatt állnak, a helyi beruházások, fejlesztések felértékelődtek, a szűkös szabad erőforrások koncentrált mozgósítása elengedhetlenné vált.

Az önkormányzatok fejlesztési igényei azt mutatják, hogy mind a hazai, mind az uniós források korlátozottan állnak rendelkezésre, a megpályázott összegek sokszorosa a kimeríthető kereteknek. Nagy különbségek figyelhetők meg az egyes önkormányzatok fejlesztési igényei és lehetőségei között, mely a kialakult településszerkezet, településméret, régiós elhelyezkedés, valamint az ott élő lakosság demográfiai, szociális, képzettségi összetételétől is függ. Ezért fordulhat elő, hogy míg egyes településeken a legnagyobb kihívást a vezetékes víz, szennyvízcsatorna-beruházás, illetve a kapcsolódó infrastruktúra-fejlesztés – utak, járdák – kivitelezése jelentik, addig más településeken az életminőséget javító egyéb beruházásokért, ágazatspecifikus fejlesztések megvalósításáért nyújtanak be pályázatot.

Önkormányzati költségvetés a megyeszékhelyek gazdálkodásának tükrében

Az önkormányzat költségvetése az államháztartás része azzal, hogy az önkormányzati alrendszer költségvetése a központi költségvetéstől elkülönül, ahhoz központi költségvetési támogatásokkal kapcsolódik. A gazdálkodás biztonságáért, a költségvetés megalapozottságáért a képviselő-testület, a szabályszerűségéért, az egyes előirányzatokban meghatározott feladatok végrehajtásáért a polgármester felel. A költségvetés készítését költségvetési koncepció készítése előzi meg, amely bemutatja a fő irányokat, szándékokat és fejlesztési elképzeléseket. A költségvetés bemutatja a bevételek és a kiadások egyensúlyát, a hiteleket és a pályázati forrásokat, bemutatja továbbá a költségvetési év várható gazdasági folyamatait, a következő két év előirányzatait, a likviditási tervet, a hosszú távú kötelezettségvállalást évenkénti bontásban, a hitelállomány alakulását és a tervezett tartalékot. Az önkormányzatok bevételeit és kiadásait működési és a felhalmozási célú bevételekre és kiadásokra osztják.

Magyarország területi, települési beosztásáról – más országok gyakorlatához hasonlóan – az Alaptörvény rendelkezik, melynek megfelelően az ország területe fővárosra, megyékre, városokra és községekre tagozódik. Település szintű egységek a község, a város és a főváros, melyek

szükségszerűen lefedik az ország teljes területét. Az ország 3155 településéből 346 város (ebből: 1 főváros, 23 megyei jogú város), 2809 község. Az 1949–1950-es közigazgatási reform részeként 19 megye jött létre, 19 megyeszékhely irányításával. A kutatásban a Budapesten kívüli megyeszékhely városok 2018. évi költségvetésének elemzését végeztük el, mely során a Nemzeti Jogszabálytárban közzétett költségvetési mérlegadatokról vontunk le következtetéseket.

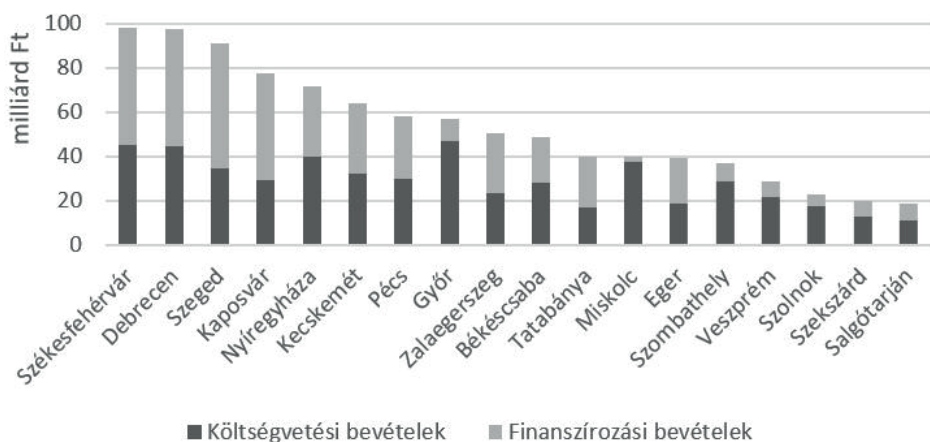
A feladatok ellátására kapott támogatások, fejlesztésekre jutó bevételek

Az önkormányzat bevétele az éves költségvetésben két fő bevételkategorióból áll: költségvetési bevételek, valamint a finanszírozási bevételek. A költségvetési bevételek további két csoportra oszthatók: működési és felhalmozási célú bevételekre. A működési bevételek a feladatellátásokhoz kapcsolódó bevételek: az államháztartáson belülről – központ költségvetéséből érkező – működési célú támogatások, a közhatalmi bevételek, a működési bevételek, valamint a működési célú átvett pénzeszközök. A felhalmozási bevételek az önkormányzat vagyonával történő gazdálko-

dáshoz kapcsolódó bevételek: az államháztartáson belülről – központ költségvetéséből érkező – felhalmozási célú támogatások, a felhalmozási bevételek, valamint a felhalmozási célú átvett pénzeszközök. A finanszírozási bevételek között tartják nyilván többek között az előző évi maradványokat, a felvett hiteleket, az értékpapírok beváltását.

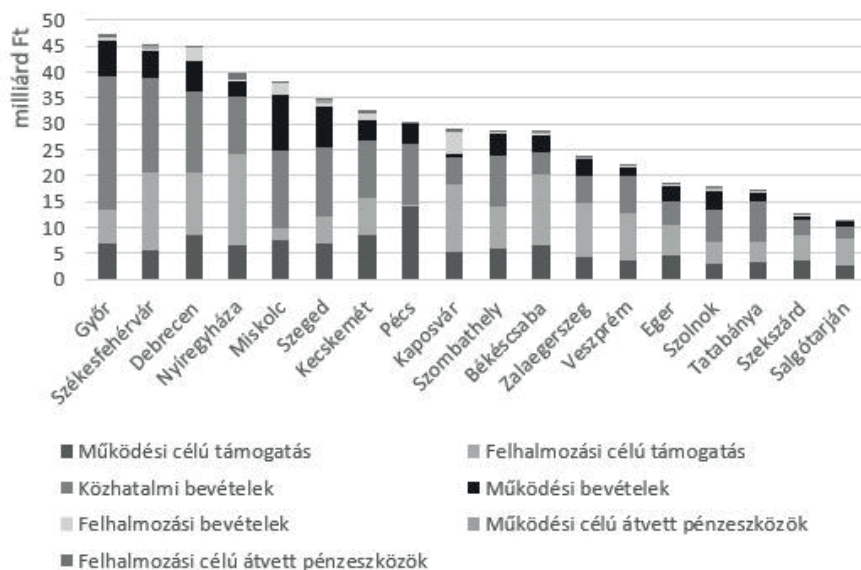
A legmagasabb tervezett bevétellel, közel 100 milliárd forinttal Székesfehérvár gazdálkodik, a legalacsonyabbal Salgótarján, melynek költségvetése a 20 milliárd forintot sem éri el. Amennyiben csak a költségvetési bevételt vesszük figyelembe, akkor Salgótarján továbbra is az utolsó helyen szerepel, de első helyre Győr városa kerül, a város összes bevételének 82,5 százaléka minősül költségvetési bevételnek. A költségvetési bevételek szétválasztása ad módot arra, hogy az egyes megyeszékhelyek vonatkozásában a település üzemeltetéséhez, működéséhez kapcsoltn befolyó bevételeket és azon bevételeket külön válasszuk, amelyekből a település további vagyongyarapodása várható.

Megyeszékhelyek bevétele 2018. évi költségvetés

Forrás: www.njt.hu - sajtát szerkesztés

Megyeszékhelyek költségvetési bevétele 2018. évi költségvetés

A fenti diagramból megállapítható, hogy a legmagasabb működési célú támogatást az államháztartásból Pécs városa kapja a 2018. költségvetési évben, a felhalmozási célú támogatásból legnagyobb mértékben Nyíregyháza tudja majd vagyonát gyarapítani. Kiemelkedően magas közhatalmi bevételt (adóbevételek, bírságok, pótlékok) Győrben terveztek, a teljes költségvetési bevétel 54%-át közhatalmi bevételként tervezik elérni. Azokon a megyeszékhelyeken, ahol jelentős ipari, autóipari, logisztikai vállalkozások folytatják tevékenységüket, a saját bevételek mind a fejlesztésekhez, mind a városüzemeltetéshez szükséges források nagyobb részét biztosítják és ezért a központi költségvetésből arányaiban kevesebb támogatást kapnak.

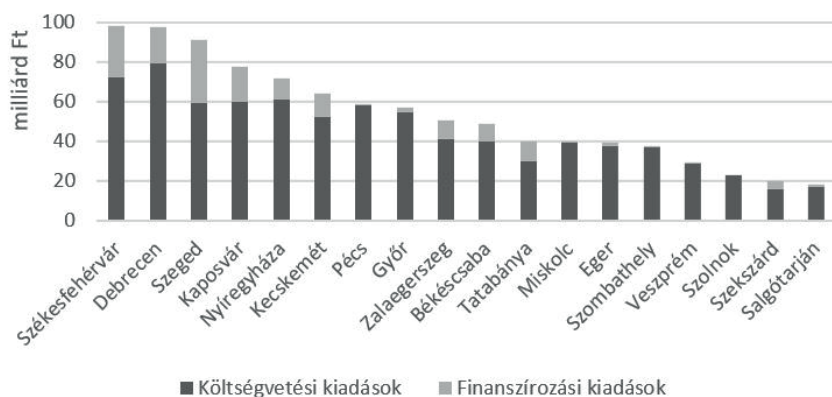
Az önkormányzatok működése során felmerülő kiadások, a beruházások értéke

Az önkormányzat kiadása az éves költségvetésben két fő kiadaskategóriából áll: költségvetési kiadások, valamint a finanszírozási kiadások. A költségvetési kiadások – hasonlóan a bevéte-

lekhez - további két csoportra oszthatók: működési és felhalmozási célú kiadásokra. A működési kiadások a feladatellátásokhoz kapcsolódó kiadások: a személyi juttatások, a munkaadókat terhelő járulékok és szociális hozzájárulási adó, a dologi kiadások, az ellátottak pénzbeli juttatásai, valamint az egyéb működési célú kiadások. A felhalmozási kiadások az önkormányzat vagyonát érintő kiadások: a beruházások, a felújítások és az egyéb felhalmozási célú kiadások. A finanszírozási kiadások között tartják nyilván többek között a tulajdonosi kölcsönöket, a hitelek törlesztését, az értékpapírok vásárlását.

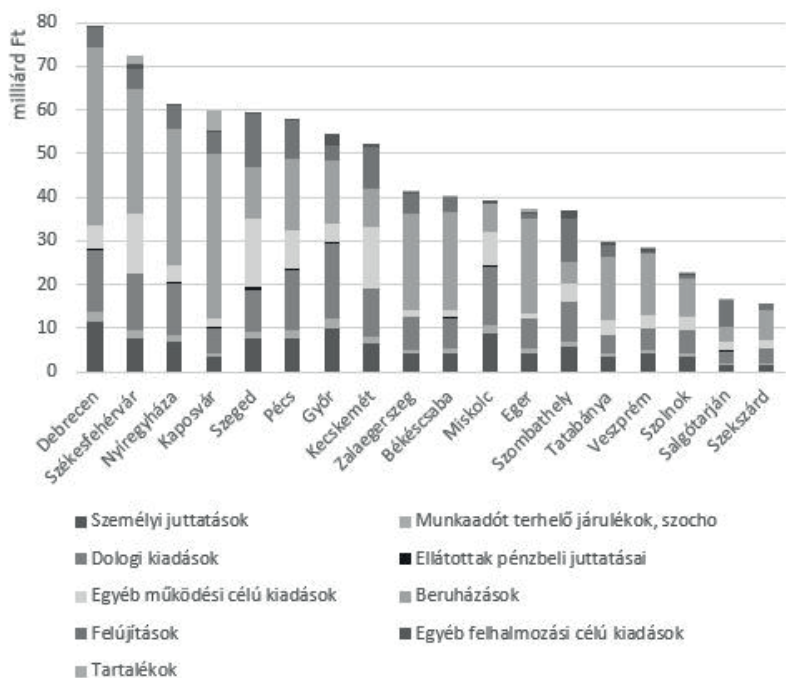
A kiadások összetétele alapján látható, hogy a megyeszékhelyekre kevésbé jellemző, hogy költségvetési kiadásait finanszírozási kiadasként tervezik. A legnagyobb arányú, 34,7 százalékos finanszírozási kiadással Szeged város vezetése számol. A legmagasabb költségvetési kiadással Debrecen, míg a legalacsonyabbal Szekszárd tervez a 2018. költségvetési évre.

Megyeszékhelyek kiadása 2018. évi költségvetés

Forrás: www.njt.hu - saját szerkesztés

Megyeszékhelyek költségvetési kiadásai 2018. évi költségvetés

Forrás: www.njt.hu - saját szerkesztés

A megyeszékhely önkormányzat személyi kiadásainak fedezetére Debrecen és Győr város 10 milliárd forintot biztosít, az arányai-
ban kevesebb köztisztviselői, közalkalmazotti,
közfoglalkoztatotti létszámmal bíró Salgótarján
és Szekszárd vezetése kevesebb, mint 2 milliárd
forintot tervez. A fenti diagram szemlélteti az ál-
talános működési célú kiadások eloszlását. Győr
magasan kiemelkedik a többi megyeszékhely kö-
zül, több mint 15 milliárd forintot költenek dologi
kiadásokra. Amennyiben a fejlesztéseket vizsgál-
juk szembetűnő a somogyi megyeszékhely, Ka-
posvár beruházásokra szánt költségvetési kerete.
A teljes költségvetési kiadás 63,4 százalékát, 38
milliárd forintot különítettek el fejlesztésre, leg-
alább 30 milliárd forint összegben tervez beru-
házásokat továbbá Debrecen és Nyíregyháza.

Amennyiben összevetjük a bevételek, va-
lamint források összetételét, látható, hogy míg
Kaposvár és Nyíregyháza a fejlesztései fedezé-
tére felhalmozási célú támogatást kap a központi
költségvetésből, addig Debrecen a központi tá-
mogatást nagyobb arányban egészíti ki a befolyó
közhatalmi bevételekből.

Személyi jövedelemadó visszatérítés kive- zetésének önkormányzatokra gyakorolt hatása

A személyi jövedelemadó adónem 1988-ban
történt bevezetésével egyidejűleg arról döntöttek,
hogy az önkormányzatok működéséhez történő
hozzájárulás céljából az állandó lakosok által be-
vallott adó költségvetési törvényben meghatá-
rozott részét átengedik a településeknek. A központi
támogatás az első években a bevallott adó 50 szá-
zalékát tette ki, mely az ezredfordulót követően 8
százalékra csökkent, végül a finanszírozás válto-
zását követően 2013-tól a támogatás ezen formá-
ja kivezetésre került.

Magyarország központi költségvetésében a
2019. évi költségvetési évre 2 361 milliárd forint
bevételt terveztek személyi jövedelemadóból,
melynek a korábbi szabályozás szerinti 8 százalé-
ka 168 milliárd forint többletforrást jelentene az
önkormányzatok összességének. Összehasonlít-
va a 2012. évi adatokkal, amikor 1 574 milliárd
forint származott ebből az adóbevételből, a tele-
pülésekre 55 milliárd forinttal kevesebb összeg
érkezett.

A települések vezetői érdekeltek voltak ab-
ban, hogy olyan vállalkozások számára tegyék
vonzóvá településüket, amelyek helyi lakosokat
foglalkoztatva, versenyképes jövedelmet biz-
tosítsanak munkavállalóiknak. Azonban a sze-
mélyi jövedelemadó-rendszer átalakításával, az
adójóváírás kivezetésével, valamint a családi
adókedvezmény bevezetésével az önkormány-
zatok központi finanszírozásának átalakítása is
időszerű volt. A finanszírozás megváltozásával
azonban fel kell ismerni, hogy az önkormányza-
toknak további fejlesztési lehetőségei nyílnának
meg, amennyiben a központi jövedelem típusú
adónemek egy részének visszatérítésének ismét-
elt bevezetése történne meg.

Kocka – Kerék – Labda - Léggömb, az ön- kormányzatok fejlődési lehetőségei

A megyeszékhely önkormányzatok 2018. évi
költségvetési adatai, valamint a hatályos jogi kör-
nyezet alapján azt a következtetést vontuk le, hogy
az egyes települések négy kategóriába sorolhatók:

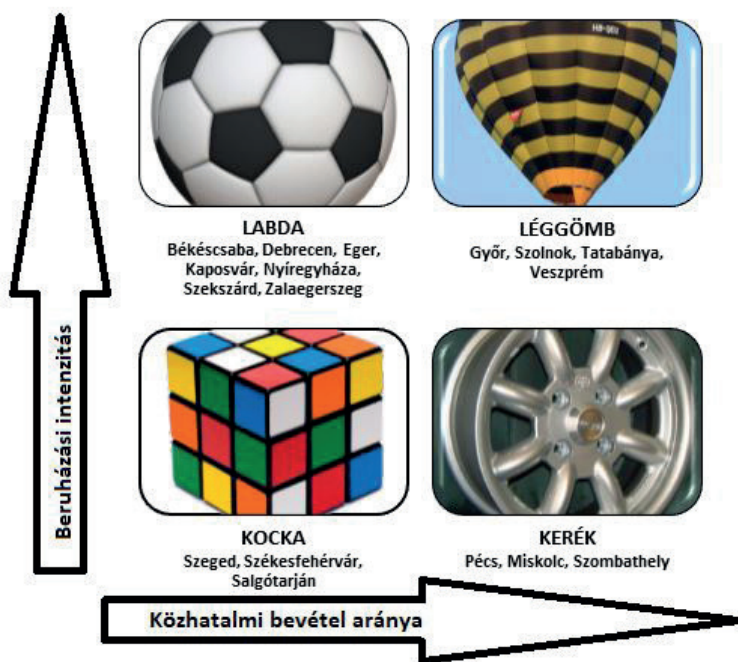
„Kocka” az az önkormányzat, amely gazdál-
kodása számottevően függ a központi támoga-
tásoktól; a közhatalmi bevételek aránya a teljes
bevétel tekintetében nem éri el a 20 %-ot; a beru-
házások intenzitása kevesebb, mint 30 %.

„Kerék” az az önkormányzat, amely ren-
delkezik kitörési lehetőségekkel, de a központi
támogatások csökkenése esetén megrekedne; a
közhatalmi bevételek aránya a teljes bevétel te-
kintetében 20 % alatt van; míg a beruházások in-
tenzitása meghaladja a 30 %-ot.

„Labda” az az önkormányzat, amely keresi a
fejlesztési lehetőségeket, de a lakosság demográfi-
ai összetétele vagy a fennálló infrastruktúra miatt
kevésbé vonzó a befektetőknek, vállalkozásoknak;
a közhatalmi bevételek aránya a teljes bevétel te-
kintetében meghaladja a 20 %-ot; azonban a beru-
házások intenzitása kevesebb, mint 30 %.

„Léggömb” az az önkormányzat, amely gaz-
dálkodása során a központi támogatások mellett
a saját bevételek növelésére törekszik, innovatív;
a közhatalmi bevételek aránya a teljes bevétel te-
kintetében meghaladja a 20 %-ot; valamint a be-
ruházások intenzitása több, mint 30 %.

A fenti kategóriák szerint elvégeztük a megye-
székhelyek besorolását a 2018. évi költségvetési
adatok felhasználásával, melyek alapján az alábbi
ábra szemlélteti a 18 település kategorizálását.

Forrás: saját számítás, saját szerkesztés

Összefoglalás:

Az önkormányzati alrendszer egy rendkívül szenzitív struktúra, jövőjét komplexen a hálózatosodás paradigmarendszere alapján tudjuk értelmezni. Az önkormányzati autonómia problematikája nemcsak politikai, hanem gazdasági kérdés is, ha a forráshiányos települési önkormányzatok száma eléri egy kritikus szintet, akkor az a politikai alrendszer stabilitását is fenyegetheti. Az önkormányzatok által alkotott politikai és gazdasági alrendszer csak a kölcsönös függés, valamint az ebből fakadó előnyök elve alapján működhet. Az országos politikának mindig tekintettel kell lennie a települési önkormányzati aktorok által alkotott hálózati törvényszerűségekre, saját jól felfogott érdeke, hogy a törvényhozási folyamatban megjelenjenek az önkormányzati szakmai szervezetek által artikulált érdekek is, így biztosítható az országos és lokális politika zavartalan együttműködése.

**POTOCSKÁNÉ KÖRÖSI ANITA –
BERTALAN PÉTER**

Irodalomjegyzék

Vígvári András: Szubszidiaritás nélküli decentralizáció. Néhány adalék az önkormányzati rendszer magyar modelljének korszerűsítéséhez. *Tér és Társadalom* 22. évf. 2008/1., 141-167. p.

Horváth M. Tamás–Péteri Gábor–Vécsei Pál: A helyi forrásszabályozási rendszer magyarországi példája, 1990–2012 Közgazdasági Szemle, LXI. évf., 2014. február, 121–147. p.

Simon József: Önkormányzati gazdálkodás az elszámolási és beszámoló rendszer fogságában, *Tér és Társadalom*, 2009. 23(4), 161-172. p.

Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény

Az államháztartás számviteléről szóló 4/2013. (I.11.) Kormányrendelet

Területi atlasz - Magyarország közigazgatási területbeosztása - http://www.ksh.hu/területi_atlasz

Műhely

Nagypáli a megújuló energiaforrások használatának útján

A kutatás keretén belül Nagypáli gazdasági – és társadalmi helyzetét vizsgáltuk 2000-től napjainkig. A település Zalaegerszeg vonzáskörzetében található. 2001-ben hasonló képet mutatott, mint a legtöbb magyar település, azonban jelenleg már gazdasági-társadalmi szempontból jelentősen eltér az átlagtól. Azt a hipotézist szerettük volna igazolni, hogy a kistelepülések (amilyen Nagypáli is) fejlődésére jelentős hatással van a település vezetése, valamint a fejlesztési stratégia, amit a település vezetősége megfogalmaz, majd ezt követően koncepciózusan érvényesít. Nagypáli vezetői a 2000-es évek elején két utat foglalmaztak meg: a turizmus fellendítését és a megújuló energiákban lévő potenciál kihasználását. A vezetés az utóbbit választotta.

A dolgozat a település fejlődési tendenciájának okait kutatja – a település gazdasági-társadalmi helyzetének elemzésével. A vizsgálat során három cél megvalósítását tűztük ki. Egyrészt Nagypáli gazdasági, társadalmi, szociális, infrastrukturális helyzetének feltérképezése a 2000-es évektől napjainkig. Másrészt az ott megvalósított fejlesztések bemutatása, különösen az elnyert pályázati forrásokra. Harmadrészt kérdőíves felméréssel, arra kerestük a választ, hogy a lakosságának mi a véleménye saját településükről, az ott megvalósított projektekről.

A téma aktualitása

A területi fejlettség kutatása az elmúlt időszakban nem veszített jelentőségéből, az egyenlőtlenségek térbeli megnyilvánulási formáinak

tanulmányozása, valamint a területi különbözőség hátterében meghúzódó tényezők feltárása máig fontos kutatási terület.

Az országok és régiók közötti vizsgálat mellett fontos szerepet kap a kistérségek, települések fejlettségi pozícióinak elemzése és fejlődési pályáinak értékelése is, ahol a klasszikus gazdasági fejlődés-központú fejlettségfelfogás mellett a humán és ökológiai szempontokat is figyelembe vevő területi versenyképesség, a belső (endogén) erőforrásokon alapuló fejlesztés, valamint az innovációs potenciálok és megújító képesség témakörei jelentették – és jelentik továbbra is – a fő húzóerőt. Az Európai Unió regionális politikájának cél- és eszközzrendszere folyamatosan változik, egy azonban biztos: legfontosabb céljai között szerepel a régiók, térségek közötti különbségek csökkentése, az elmaradott, kevésbé fejlett területek felzárkóztatása, emellett a munkanélküliségi ráták csökkentése vagy a túlnépesedett városközpontok demográfiai nyomásának enyhítése – ez utóbbival párhuzamosan a vidéki települések lakosságmegtartó-erejének növelése. Mindezekhez az egyik alapvető eszköz az adott régió kihasználatlan erőforrásainak mozgósítása és hatékony felhasználása, más régiókból származó beruházások vonzása, a termelés és a jövedelmek növelése.

Napjainkban egyre több figyelem összpontosul a vidéki térségek felzárkóztatására és fejlesztésére, melynek több eszköze is ismert. A fejlődés motorja lehet a megújuló energiaforrások használata – ami a fenntartható fejlődés záloga –, vagy akár a falusi turizmus fellendítése, ami manapság egyre elterjedtebb fejlesztési stratégia. Az önfenntartó települések, ismertebb nevükön *ökofalvak* egy alternatív és egyben környezetbarát megoldást kínálnak az életre. A turizmus fejlesztése a kistelepüléseken egyrészt ágazati célokat követ, másrészt sokrétű feltételrendszere, hatásmechanizmusainak komplexitása révén a te-

rületi fejlődés serkentője lehet, más gazdálkodási tevékenységeket is előmozdíthat, továbbá a társadalmi-kulturális és környezetvédelmi érdekeket is szolgálhatja. Helyi szintű célja a turisztikai fejlesztések támogatásával, megvalósításával olyan minőségi turisztikai kínálat kialakítása, amely lehetőséget teremt a ma még kevésbé fejlett régiókban a gazdasági felzárkóztatás megteremtésére. (Horváth A., 2009)

A fent említettek mellett a kutatás kitér a döntéshozó személyének fontosságára is. A döntéseknek a döntés hatásterületéhez közelebb vitele számos előnnyel jár. Vitathatatlan tény, hogy a döntéshozók sokkal jobban ismerik a helyi viszonyokat, a helyi erőforrások feltárása és hasznosítása könnyebb, működése jobban szervezhető, érdekeik jobban összehangolhatók „helyben”. Emellett a lakosság és a vállalkozók adófizetési, hozzájárulási hajlandósága, aktivitása általában nő, ha tudják, hogy e források helyben maradnak, a felhasználásba közvetlenebbül belelátnak és beleszólhatnak. (Illés I., 2008)

Anyag és módszer

A vizsgálatok szekunder adatai a KSH Tájékoztatói adatbázisának a Területi statisztika fejezetéből kerültek kiválogatásra. Továbbá a *KSH Tájékoztató a kiemelten hátrányos kistérségekről című kiadványában bemutatott mutatórendszeréből, azoknak a mutatóknak elemzésével került sor, melyek kiszámításához az adatok nyilvánosak*. A primer adatbázist a kérdőívek eredményei adják, a megkérdezettek körét Nagypáli lakosai képezték. Törekedtünk a mintavétel reprezentativitására. A mintavételt a nem véletlen mintavételi módszerek közül a kvótakiválasztás módszerével hajtottam végre, amit az elméleti és gyakorlati statisztikusok átmenetnek tekintenek a véletlen és tudatos kiválasztási módszerek között.

A település helyzete

Nagypáli Zalaegerszeg vonzáskörzetében található, 10 km-re a megyeszékhelytől. Területe 6,34 km². Nagypáli adottságai semmiben nem különböznek egy átlagos Zala megyei településtől – egyedüli előnye Zalaegerszeg közelsége. A fejlődés kulcsa tehát nem az elhelyezkedése, ásványkincsei, vagy hasonló adottságok, sokkal inkább Kőcse Tibor polgármester személye, aki közel 20 éve vezeti az önkormányzat munkáját. A turizmus erősítésével és a megújuló energia felhasználásával

val egy fenntartható, élhető és jól működő települést kívántak létrehozni. Így lett mostanra Nagypáli egy 496 lakosú, fiatalodó település, mely az ökofaluvá válás útján halad. A faluvezető a siker kulcsának a lakosságszám növelését tartotta, így született meg egy lakópark megépítésének gondolata. A lakópark kiépítésével nem csak a falu lakosságszámának növelése járt együtt, de a családok betelepülésével az átlagéletkor is jelentősen csökkent. Továbbá néhány éve működésbe helyeztek egy bioszolár fűtőművet, de vannak napkollektorok is napelem-telepeik is. Kísérleti jelleggel két hektáron energiafűzet telepítettek, mára már egy részéből szaporítanak is. Megépítették a Megújuló Energiaforrások Innovációs Ökocentrumát, ahol a látogatók megismerkedhetnek a legújabb műszaki alkalmazásokkal, emellett pedig inkubátorházként is működik. A helyi vállalkozások támogatása végett eleinte lecsökkentették, majd eltörölték az iparűzési adót. A település célja, hogy önfenntartóvá váljon, így komolyabb állami segítség nélkül is képes legyen ellátni magát. (Nagypáli település önkormányzata, 2006)

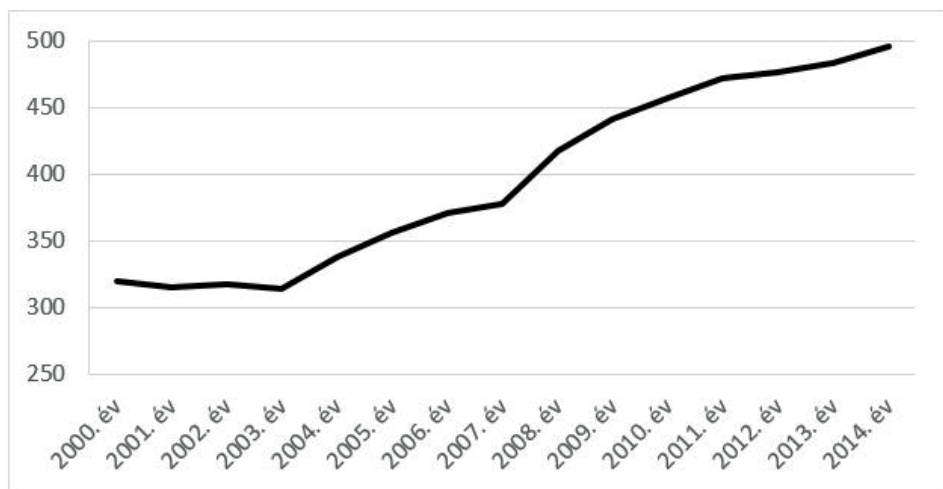
Saját vizsgálat – fejlettségi mutatók

A települések helyzetképeinek elemzése esetében nagyon fontos szerepet töltenek be a demográfiai vizsgálatok, melynek során górcső alá vettük a lakosság számának és összetételének változását, és annak kor szerinti megoszlását.

Ahogy az az 1. ábráról leolvasható, a kétezres évek elején még ingadozott, de 2003-tól kezdődően folyamatosan növekedett Nagypáli lakosságának a száma. 2003-ban 314 fővel rendelkezett a település, ami a növekedés hatására 2007-re 378 főre bővült – ez 20,4%-os növekedést jelent. Ez után következett egy újabb ugrásszerű emelkedés, aminek köszönhetően ma már közel 500-an lakják a falut (a 2014-es adatok szerint 496 fő). Ez utóbbi emelkedés nagyrészt a 2008-ban megépült lakóparknak, és a falu folyamatos fejlődésének köszönhető. A 2003-tól 2014-ig tartó 11 év alatt több, mint másfélszeresére – pontosan 55%-kal - nőtt az állandó lakosság száma.

Érdemes elemezni a település *korfűjét* is, hiszen eltér egy átlagos magyar településtől, ugyanis azok korfája általában öregedő képet mutat. Nagypáli 2005-ben még csak a középkorosztályt (30-49 évesek) tekintve mutat jobb képet, hiszen

1. ábra: Nagypáli lakosságának száma, fő

Forrás: KSH adatai alapján saját készítés

annak száma magas a többi korosztályhoz képest – bizonyítva a már megindult javulást. A 2014-es korfát vizsgálva azonban szembetűnően nagy a változás. Tovább növekedett a középkorosztály aránya, emellett a 0-14 évesek száma már több, mint kétszerese – pontosan 213%-a – a 65 év felettieknek. Ezen pozitív jellemzők részben a már említett lakópark megépülésének köszönhetőek, hiszen az akkor betelepülők többnyire családok fiatalok voltak, tehát nem csak a lakosság számát növelik, de annak korösszetételét is javítják.

A születési és halálozási arányszámot vizsgálva megállapítható, hogy az egyenleg végig ingadozik a településen a vizsgált időszakban, tehát nem a születések vagy a halálozások számában bekövetkezett változás okozza a demográfiai helyzetet. Az oda- és elvándorlásokból kiszámított *vándorlási egyenleg* vizsgálatok azonban más eredményt kapunk. Nagypáliban a 14 év alatt csak 2 évben volt negatív az egyenleg. 2008-ban érte el a legmagasabb értéket, ez szintén visszavezethető a megépült lakóparkba költöző családokra. Az egyenleg szempontjából kiemelkedő évnél tekinthető még 2004, ez is igazolja az 1. ábránál megfigyelt lakosságszám-növekedést.

A kutatás során különböző szociális mutatók alakulását is megvizsgáltuk, köztük az önkormányzatok által rendszeres szociális segélyben részesítettek évi átlagos számát 1000 lakosra vetítve. Nagypáliban ez az arányszám 2002-ről 2003-ra jelentősen növekvő tendenciát mutat, majd utána folyamatos csökkenést, míg 2008-ban eléri a 0-t. 2009-2010-ben stagnál a mutató, majd 2011-ben 2,1-re növekszik – ami 1 főt jelent. 2012-ben újra 0 a rendszeres szociális segélyben részesítettek száma, ami 2014-ig stagnál. A 2014-es adatok alapján Nagypáliban 0, országos szinten pedig 3,7 a rendszeres szociális segélyben részesítettek 1000 lakosra vetített száma.

A vállalkozások számát 2011-2014-ig vizsgáltuk. 2011-ben Nagypáliban 194,9 volt a vállalkozások ezer lakosra jutó száma, ezt követően folyamatos a növekedés, aminek hatására a 4 év alatt közel 20%-kal nőtt az 1000 lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma. Ehhez az adathoz azonban hozzátartozik, hogy a vizsgált időszakban Nagypáliban nőtt a lakosságszám. A vállalkozások számát abszolút értékben tekintve Nagypáliban 24 darabbal van több 2014-ben, mint 2011-ben. Megfigyelhető, a település érté-

kei meghaladják az országos átlagot a vizsgált időszak során, hiszen az 164-170 között van. Ez azért is figyelemreméltó, mert az országos átlagot a falvak és a városok egyaránt képezik. A Nagypáliban bekövetkezett pozitív azzal függ össze, hogy az odavándorlók jelentős része vállalkozási tevékenységet folytat. Azonban az sem elhanyagolható tény, hogy az önkormányzat 2008-ban eltörölte az iparüzési adót, ami maga után vonja, hogy a környék településeiről a vállalkozások székhelyüket Nagypáliba helyezték át, még akkor is, ha a tényleges tevékenységüket nem a településen végzik.

Az említett turizmusfellendítési törekvések miatt a településeken eltöltött vendégéjszakák száma is fontos tényező. Nagypáliban ugyan kereskedelmi szálláshely nincs, de „egyéb” kategóriában épült egy szálláshely, amelyet az önkormányzat működtet elsősorban tárgyalópartnereik számára. Az itt töltött vendégéjszakák száma 2000-ben 0, 2014-ben pedig 119 volt, melyből 14 volt a külföldi vendégek által eltöltött éjszaka.

Az önkormányzat helyi adóbevételét egy lakosra vetítve csak 2011-ig tudtuk vizsgálni.¹ Ennek értéke 2011-ben 2001-hez képest 516,5 %-kal nőtt. A lakónépesség száma a vizsgált időintervallumban 49,4 %-kal nőtt, illetve az önkormányzat helyi adóbevétele 820,8 %-kal emelkedett. Megfigyelhető, hogy az adóbevételek lakosra vetített száma ingadozva növekszik 2008-ig, ahol eléri maximumát, 16000 Ft/fővel (Magyarország területén ekkor átlagosan 45000 Ft/fő ez az érték). Az ezt követő évre nagy mértékben lecsökken ez az érték, majd 2009 után bár kisebb mértékben, de tovább csökken. Ez a jelenség valószínűleg az ipari adó lecsökkentésének, majd eltörlésének eredménye, amellyel az önkormányzat célja a vállalkozások Nagypáliba vonzása volt. Ez a stratégia eredményesnek is bizonyult, hiszen az utóbbi években sok vállalkozás tette át székhelyét Nagypáliba. Az önkormányzatnak azért volt előnyös, hogy a vállalkozások székhely szempontjából megjelentek a településen, mert így egyes esetekben sikeresebben tudtak pályázati forráshoz jutni. Az iparüzési adón kívül jelentős önkormányzati bevételt jelent a kommunális adó, melynek mértéke jelenleg Nagypáliban 10.000 Ft/fő.

Az infrastruktúrális helyzet mutatószámokkal vizsgált értékei a településen általánosnak mondhatók. A közüemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya 2005-re elérte a 100 %-ot. Ezt követően *elmaradt néhány évben (ideiglenesen) a 100 %-tól ez az érték, ami az újonnan épült házaknak köszönhető.*

Két foglalkoztatási mutatót vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a nyilvántartott álláskeresők aránya szerint a településen relatíve alacsony a munkanélküliség. A tartósan nyilvántartott álláskeresők aránya azonban realisabb képet ad. A vizsgált időszak alatt a településen ingadozott a mutató értéke, de összességében 41 %-kal csökkent. Ez azt eredményezte, hogy 2014-ben Nagypáliban 0,4 % volt a tartósan munkanélküliek aránya a lakónépességből - legfrissebb adatok szerint ez az érték körülbelül a fele az országos átlagnak. Megfigyelhető, hogy Nagypáliban a tartósan nyilvántartott álláskeresők aránya az országos átlag alatt van a vizsgált időszakban, tehát mondhatjuk, hogy relatíve alacsony a munkanélküliség a településen. Ez részben az önkormányzat által biztosított közmunkának, részben Zalaegerszeg közelségének köszönhető.

Fejlesztési források, elnyert pályázatok

A fejlesztési források, elnyert pályázatok tanulmányozása során szembetűnő a különbség a Nagypáliban és egy átlagos magyar településen megvalósuló fejlesztések között mind nagyságrendileg, mind típusukban. Nagypáliban a fejlődés motorját a megújuló energiák hasznosítása jelenti, amit az is igazol, hogy az elnyert pályázatok java része erre irányult. Az önkormányzat épületét ma már napkollektorok borítják, amit egy 16.568.700 Ft-os beruházásnak köszönhet a falu, melyhez az önkormányzat saját bevételeiből 9.941.200 Ft-tal járult hozzá, ami 60%-ot tett ki. A Megújuló Energiaforrások Innovációs Ökocentruma volt a következő lényeges lépcsőfok, amelyet sikerült megvalósítani 178.000.000 Ft-ból, melyből az önkormányzat önéreje csupán 7,87%-ot tesz ki. A falu a biomassza hasznosítását is célul tűzte ki, amely tervdokumentációjának elkészítésére 90.495 Eurot szántak, ennek saját forrása 10%. A közeljövőben Nagypáli, Zalaegerszeg és Szalafő között elektromos kerékpárút kerül kialakításra, napelemes feltöltő-állomás-hálózattal – ennek összköltsége 189.079

Euro, önereje szintén 10% körüli. A helyi termék kiállító tétet 2015. márciusában adták át, amivel új létesítménnyel bővült az Ökövölgy. A beruházás illik a település arculatába, alapvető célja a helyi agro-kulturális értékek bemutatása. A helyi termék kiállító tér kialakítására a Nagypáli Ifjúsági Egyesület 2012-ben nyújtott be sikeres LEADER pályázatot, amelyből közel 15 millió Ft támogatást nyertek, ezt egészítette ki az önkormányzat 9 millió Ft-tal – tehát itt az önerő 60%.

Kérdőíves felmérés

A kérdőív elkészítésekor fő célunk az volt, hogy a településen élők véleményét felmérjük Nagypáli helyzetéről. Arra törekedtünk, hogy a megkérdezettek véleménye minél jobban reprezentálja a lakosság véleményét, ezért véletlen mintavétellel a lakosok 10%-ával, azaz 50 emberrel töltöttük ki a kérdőívet. A minta nem és kor szerint reprezentatív volt – az első 3 kérdés az iskolázott mellett ezekre vonatkozik.

Az 5. kérdés a lakosság véleményét tárja fel a következő minőségi ismérvek segítségével: a település közösségi élete, összetartása; infrastruktúrája; munkalehetőségei; tisztasága és fejlettsége. A megkérdezetteknek 1-5-ig kellett értékelniük a felsorolt jellemzőket. A megkérdezettek a két településen hasonlóképpen vélekedtek. Legalacsonyabbra értékelték a munkalehetőséget, ami nem meglepő, hiszen olyan települések beszélünk, ahol nem találhatóak jelentős számú foglalkoztatottat alkalmazó munkaadók. Ez után következik a rangsorban az infrastruktúra. Az erre adott értékelések átlaga már majdnem eléri a 4-et. A közösségre adott értékelések szintén 4 körüli átlagot adtak, és a fejlettséget értékelték a legjobbra (4,84). Meg kell említenünk, hogy a válaszadóknak véleményüket ugyan egy 5 fokozatú skálán kellett megjelteniük, de a számok mögött minőségi paraméterek vannak, és ha így tekintjük a kapott eredményt, akkor látható, hogy a munkalehetőségen kívül a válaszadók jónak minősítették a többi négy tényezőt. Csupán a fejlettségre adott értékelés relatív szórása volt 10 % alatt, ami azt jelenti, hogy a többi tulajdonság esetében a válaszadók véleménye változékonyságot mutatott.

A Cramer-féle asszociációs együttható kiszámításának segítségével vizsgáltuk meg azt, hogy van-e kapcsolat aközött, hogy mióta lakik az illető

a településen, és hogy hogyan értékeli a települést a megadott jellemzők alapján (jellemzőként). Az eredményeket 5%-os szignifikanciaszinten vizsgáltuk. A 4. kérdésből kiderült, hogy hány éve lakik a kitöltő a településen, aminek segítségével kapcsolatvizsgálatot végeztem. Közepeesen szoros kapcsolat figyelhető meg a munkalehetőségre adott értékelés, és aközött, hogy mióta él a településen ($V=0,344$). Ebből az a következtetés vonható le, hogy az emberek minél régebb óta laknak a településen, annál jobbra értékelték a munkalehetőséget. Ez továbbá igaz az infrastruktúra helyzetére is ($V=0,341$). Ezekben az eredményekben véleményem szerint közrejátszik, hogy aki régebb óta él a településen, az jobban értékeli az azóta történt pozitív változásokat, továbbá érzelmileg is jobban kötődik a településhez, ezért magasabb értékeléseket ad a különböző jellemzőkre, mint azok, akik csak néhány éve laknak ott. A többi jellemző esetében azt állapíthatjuk meg, hogy nagyon gyenge kapcsolat az adott értékelések és aközött, hogy mióta lakik az illető a településen.

A 7. kérdésnél a megkérdezetteknek egy rangsort kellett felállítani az 5. kérdés jellemzőiből aszerint, hogy nekik melyik mennyire fontos a lakóhelyükön. Az 5. és a 7. kérdésre adott válaszok eredményeit összevettem, abból a célból, hogy megvizsgáljuk, hogy az egyes jellemzőket a lakosok mennyire tartják fontosnak egy lakhelyen, és emellett milyenek tartják ezeket a településükön. A tisztaság, a közösség és a munkalehetőség sorszáma megegyezik a fontosság és az értékelés szempontjából. Ez azt jelenti, hogy javarészt elégedettek a településen élők, hiszen amik fontosabbak, azokat jobbra értékelték, amik kevésbé fontosak, azokat értékelték rosszabbnak a településen.

Összefoglalás, következtetések

A kutatás eredményeként körvonalazódott, hogy milyen jelentős szerepet játszik a falu fejlődésében az önkormányzat. A polgármester szemléletének köszönhető, hogy Nagypáli nem a fennmaradásért küzd, hanem egy fejlett, élhető lakóhely kialakításáért.

Az egyik érdekes kérdés, az az iparüzési adó eltörlésének stratégiája. Ez eddig valóban eredményesnek tűnt, hiszen rengeteg vállalkozás helyezte oda a székhelyét az elmúlt évek során.

Azonban felvetődik a kérdés, hogy ez meddig lehet így tovább? Elméletileg akkor lesznek kénytelenek visszaállítani az iparüzési adót, ha ezt az önkormányzat költségvetése indokoltta teszi. Véleményem szerint az a legjobb megoldás, ha következetesen gondolkodnak, tehát már az előtt visszaállítanak egy kismértékű iparüzési adót, hogy az valóban indokoltta váljon. Ezzel elérhetik, hogy a vállalkozások nagyobb része így is a településen maradjon jobb alternatíva hiányában. Emellett felmerül egy másik probléma: az önfenntartásra való törekvés. Egyértelmű, hogy az önkormányzat célja az volt a vállalkozások odavonzásával, hogy nagyobb eséllyel pályázzon a település a különböző támogatásokra. És itt találkozunk egy ellentmondással, hiszen amíg pályázatok segítségével fejlődik a falu, addig nem beszélhetünk önfenntartásról és függetlenségről. Ezzel egyidejűleg felmerül a kérdés, hogy egyáltalán kell-e, hogy önfenntartóvá váljon?

Mindezek mellett a kérdőívek lekérdezése lehetőséget adott arra, hogy jobban belelássunk a település életébe. Két pozitívumot emelnék ki az egyik, hogy nem találkoztunk olyan emberrel, aki nemet mondott volna a kérdőív kitöltésére. A másik, hogy – ahogy az a kérdőívek értékelésénél is látszik – tisztában vannak a település kivételes

helyzetével, és – részben emiatt – szeretnek is ott élni, büszkéik lakóhelyükre.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a település jobb képet mutat, mint egy átlagos magyar kistelepülés fejlettség szempontjából. Nagypáliban a közmuhszolgáltatások kiépítettsége és a településkép kifogástalan, emellett a munkanélküliség az országos átlaghoz képest alacsony, kofrája pedig fiatalodó képet és növekvő népességszámot mutat. Véleményünk szerint a következő években további pozitív változások fognak bekövetkezni a településen – a további fejlődés következményeként fellendül a turizmus. 5-10 éven belül szálláshelyek létesülnek a településen, melyek növelik majd az önkormányzat bevételeit. Az ökofaluvá válás útján halad majd továbbra is a település, azonban ahhoz, hogy valóban azzá váljon, évtizedekre lesz szükség.

**DÁVID VERONIKA-
HEGEDŰSNÉ BARANYAI NÓRA**

Felhasznált irodalom

Horváth A. (2009): Falusi turizmus – Vidékfejlesztés 107. o.

Illés I. (2008): Regionális gazdaságtan – Területfejlesztés. Typotex Kiadó, Budapest

Nagypáli Község Önkormányzata, Nagypáli múltja, jelene és jövője, 2006, 25. o.

Demográfiai jellemzők és foglalkoztatottság a veszprémi kistérségben

A kistérségről röviden

A veszprémi kistérség lényegében Veszprém város és a környék önkormányzatainak önkéntes szövetsége bizonyos feladatok hatékonyabb ellátására. Többcélú társaság, a céloknak megfelelően tagjai különbözhetnek, e sorok szerzője is behatóbban a szociális feladatok közös ellátására szerveződött településekkel került kapcsolatba, elsősorban a szociális szolgáltatástervezési koncepciók felülvizsgálatával. A társulás megbízásából nyolc éve a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola szociális munka szakán dolgozó team végzi e koncepciók két évenkénti kötelező szakmai felülvizsgálatát, amely a törvényileg kötelező feladatok teljesítésén túl számba veszi a térségben új igényeket és spontán próbálkozásokat is, valamint megfogalmazza fejlesztést célzó javaslatait.

A szerző ebben az írásában a kistérség demográfiai jellemzőit tekinti át, a települések népességének jellemzőit, változásait elemzi tekintettel a foglalkoztatási viszonyokra, s az ezekkel kapcsolatos helyi cselekvési módokra, beavatkozási stratégiákra.. A foglalkoztatást abban az esetben, ha a munkavégzés nem helyben, hanem távolabbi településen történik, jelentősen befolyásolják az utazási feltételek, a megfelelő tömegközlekedési eszközök megléte, a járatok sűrűsége, elérhetősége. Ezért azt is megkérdeztük, hogy a polgármesterek milyennek találják ezeket, s hogyan függ össze a nem helyben történő munkavállalással.

A veszprémi kistérség a települési önkormányzatok önkéntes társulásaként jött létre, amelyhez pályázatokkal forrást szereztek, továbbá az állami normatívákat vehették igénybe, illetve saját költségvetésük terhére kérhettek különféle szolgáltatásokat. A járások újbóli megszervezésével új helyzet alakult ki, s úgy tűnik, hogy ez az alulról szerveződött társulásokat, és

a kiszolgáló, segítő civil szervezeteket, intézményeket mintha elbizonytalanítaná, ugyanis felerősödtek a működés értelmét megkérdőjelező mentalitások, az utóbbi években kevesebb kisebb település veszi igénybe az un. fizetős szolgáltatásokat.

Város(ok) és vidéke kapcsolatát érdemes lenne határozottabban, jobban támogatni, keresni ennek reális megvalósíthatóságát.

A települések létszámviszonyai

Vizsgálom, hogy az utóbbi 6 év alatt hogyan alakult a veszprémi kistérségben a népesség száma és belső összetétele. Nőtt vagy csökkent-e, és milyen mértékben a veszprémi kistérség településeinek lakossága? Miként változott, milyen az egyes települések életkor - csoportjainak összetétele, aránya? Mely települések rendelkeznek fiatalabb népességgel, milyen mértékű az előre-gedés? A térség települései meghatározóan kis-községek. Az alábbi táblázaton láthatjuk, hogy a 19 település hogyan oszlik meg nagyságrend szerint.

1. sz. táblázat: A települések megoszlása lakosság számuk alapján

95 – 500 fő	Barnag, Hidegkút, Mencshely, Pula, Veszprémfajsz, Vöröstó
501 – 1.000 fő	Bánd, Eplény, Hárskút, Sóly, Vilonya
1.001 - 2000 fő	Márkó, Nagyvázsony, Tótvázsony
2.001 - 3000 fő	Nemesvámos, Szentgál
3.001- 4000 fő	Hajmáskér, Herend
59..754 fő	Veszprém

Forrás: a települések adatszolgáltatása alapján, saját készítés, 2018.

Nézzük meg a települések létszámait, majd vonjunk le abból néhány tanulságot.

2. sz. táblázat: A települések állandó népességének alakulása 2013 és 2017 december között (fő)

Település neve	Állandó népesség 2013	Állandó népesség 2015	Változás 2013 és 2015 között	Állandó népesség 2017	Változás 2015-és 2017 között	Változás 2013-hoz képest
Bánd	693	703	10	701	-2	8
Barnag	158	156	-2	142	-14	-16
Hajmáskér	3097	3106	9	3090	16	-7
Hárskút	681	680	-1	674	-6	-7
Herend	3547	3493	-54	3494	1	-53
Hidegkút	448	482	34	469	-13	21
Eplény	544	524	-20	505	-19	-39
Márkó	1293	1351	58	1426	75	133
Mencshely	264	253	-11	267	14	3
Nagyvázsony	1795	1774	-21	1823	49	28
Nemesvámos	2783	2814	31	2905	91	122
Pula	209	207	-2	207	0	-2
Sóly	483	504	21	524	20	41
Szentgál	2880	2946	66	2917	-29	37
Tótvázsony	1353	1438	85	1410	-28	57
Veszprém	60 788	60 761	-27	59 754	-1007	-1034
Veszprémfajsz	255	258	3	248	-10	-7
Vilonya	671	652	-190	652	0	-19
Vöröstó	95	94	-1	86	-8	-9
Veszprémi kistérség Vp. nélkül	21 249	21 435	186	21 540	105	291
Összesen Veszprém-mel együtt	82037	82196	159	81294	-902	-743

Forrás: A felmérés kérdőívei alapján, saját készítés

Az első megállapításom: szembeötlő a veszprémi kistérségben Veszprém túlsúlya, a 19 település közül Veszprém lakosságának száma 60 ezer, a többi településen együttesen 20 ezer körüli. Ez a tény azt is jelzi, hogy a szociális szolgáltatások meghatározó részben Veszprém központúak, ott elérhetőek vagy onnét igényelhetők. Kivételt jelent a Sóly-Berhida központú református egyház kiterjedt házi gondozó tevékenysége, amely a térségben ma már 160 személyt lát el.

Hat év alatt a 19 településből 10-ben csökkent a népesség, ez a települések valamivel több mint fele (53 %) A többiben nőtt, változatlan lélekszámot sehol sem találtunk. De a csökkenés és a növekedés is leggyakrabban csekély mértékű, 5 százalék alatti. Ennél nagyobb mérvű, öt százalékot meghaladó csökkenés csupán 3 településen (Barnagon 10, Vöröstón 9,5, Eplényben 7,2) történt, ugyanekkor a legjelentősebb mérvű növekedés pedig két településen (Márkón 10,3, Sólyon

8,5%) volt. Ha a lényegesnek tekinthető növekedést 4 százaléknál húzzuk meg, úgy a jelentős mértékben nőtt települések aránya további 3 községgel (Hidegkút 4,7, Nemesvámos 4,4, Tótvázsony 4,2 %) gyarapodott. Ugyanakkor a csökkenő népességű települések száma változatlan maradt, tehát ott a csökkenés mértéke többnyire csupán néhány százalékos.

Kérdés, mivel magyarázhatjuk a kiugró változásokat? A megyeszékhely város körüli növekedés szuburbanizációs jelenség, a kedvezőbb környezeti feltételek és anyagi megfontolások eredménye Márkó, Nemesvámos kiugró növekedése, ráadásul Nemesvámoson jelentős helyi munkahelybővülés is történt. Az olcsóbb telek, tágabb tér, jó levegő, a táj szépsége együttesen

nagy vonzást gyakorolnak. A bejárás könnyen megoldható, így a megyeszékhely nyújtotta előnyöket sem kell elveszíteni (munkahelyek nagyobb választéka, a megyeszékhely bővebb iskolai, egészségügyi, kulturális lehetőségei). A kiemelkedően jó közlekedési feltételek miatt a kissé távolabbi települések is vonzó települések, főleg fiatalok számára (Tótvázsony, Hidegkút, Sóly, Nagyvázsony, Szentgál). Szentgál esetében a munkahelyi kínálatot tradicionálisan emeli a közeli útváros, Herend. Sokan dolgoznak a herendi porcelánüzemekben, korábban Ajka közelsége is szerepet játszott a népességmegtartó erő megmaradásában. Másfelől, a népességszökkenésben és elöregedésben főleg a kedvezőtlen közlekedési feltételek játszanak szerepet, amelyet

3.. sz. táblázat: A Veszprémi Többcélú Kistérségi Társulása településeinek lélekszáma és életkori megoszlása 2013. dec.-2017. december (%) között

Időpont	2013			2015			2017		
Település	0-18	19-59	60 és felett	0-18	19-59 éves	60 és felette	0-18 éves	19-59 éves	60 és felette
Barnag	19	57	24	18	58	24	17	53	30
Bánd	19	61	20	18	62	20	19	61	20
Eplény	18	61	21	16	62	22	15	62	23
Hajmáskér	22	62	18	20	62	18	19	63	18
Hárskút	17	64	19	18	62	20	19	61	20
Herend	19	62	19	23	54	23	18	59	23
Hidegkút	20	60	20	20	59	21	24	58	18
Márkó	22	62	16	23	59	18	24	59	19
Mencshely	16	60	24	14	57	29	15	58	29
Nagyvázsony	17	60	23	16	58	26	18	57	25
Nemesvámos	21	59	20	21	58	21	20	55	25
Pula	16	62	22	13	64	23	15	66	19
Sóly	20	63	17	22	62	16	23	59	18
Szentgál	22	59	19	22	59	19	21	59	20
Tótvázsony	22	62	16	22	61	17	23	57	20
Veszprém	18	58	24	18	58	24	17	58	25
Veszprémfajsz	19	62	19	19	54	27	21	44	35
Vilonya	21	61	18	20	60	20	20	60	20
Vöröstó	14	59	29	16	60	24	16	59	25

Forrás: A Veszprémi Kistérség települési önkormányzatainak adataiból készült életkori bontás, százalékokban. Saját készítés

az interjúk során többen említettek. Ezek között a települések között elsőként említjük Barnagot és Vöröstót, Vilonyát és a német nemzetiségű Veszprémfajszot. Veszprémfajsz rejtélyes stagnálása Veszprém közelében érthetetlen, bár kétségtelen, hogy tömegközlekedéssel a munkába bejárás nehézkes. Vilonya esetében hasonló a helyzet, de itt a korábbi megszokott és jó munkahelynek számító fűzfőgyártelepi Nitrokémia Ipartelepek és az Inotai Erőmű hanyatlása szintén szerepet játszhat.

Ezek után nézzük meg a települések népességének belső szerkezetét (lásd előző oldal).

Három korcsoportot képeztünk, az egyik a 0-18 éveseké, ez a fiatal korosztály. A másik a 60. évtől kezdődő életkor-csoport, ők az idősebbek és idősek, és köztük van a munkaerő-piaci szempontból leginkább szóba jöhető csoport, a 19-59 évesek. Nézzük előbb a fiatal korosztályok eloszlását a vizsgált településeken. Hol, mely településeken vannak a legnagyobb arányban? Kezdjük a 2013. évvel, majd nézzük meg az időbeni változásokat is. Húsz százalék fölötti arányt találtunk Hajmáskéren, Márkón, Szentgálon, Tótvázsonyban. A másik oldalon, ahol a legkisebb a fiatal korosztályok aránya Vöröstó (14), Mencshely, Pula (16) továbbá Hárskút, Nagyvázsony (17). Az idősek, a 60 évesek és felettiek legnagyobb arányban Vöröstón (29) Barnagon és Veszprém-ben (24), Mencshelyen és Nagyvázsonyban (23), valamint Pulán (22 %) élnek. Ez utóbbiak járnak élen az „előregedésben”. Ezek a települések az átlaghoz képest inkább idősebbnek. A nagyobb arányú, népesebb fiatal korosztályok elsősorban Veszprém közeli térségekben élnek, valamint ott, ahol a cigány népesség aránya az átlagosnál magasabb (Hajmáskér, Szentgál). Az alacsony arányú fiatal korcsoportokat/falvakat Veszprémtől távolabbi helyen, illetve a munkába járást tekintve kedvezőtlen településeken találjuk. Itt laknak nagyobb arányban az idősebb korúak is.

A potenciális munkavállalók csoportjai (19-59 évesek) településenként viszonylag kismértékben térnek el, a szélső értékek 57 (Barnag) és 63 százalék (Sóly).

Milyen változások történtek a vizsgált hat év között? Barnagon, Eplényben, Pulán és Veszprém-ben romlott a fiatalok aránya, a legtöbb helyen stagnálás tapasztalható, s néhány helyen

javulás történt (Márkó, Hárskút, Hidegkút, Sóly, Tótvázsony).

A felmérések során megkérdeztük a polgármestereket, hogy milyenek látják a település demográfiai helyzetét, minek tulajdonítják a település lakosságának alakulását. Néhány jellemző válasz:

„Nemesvámoson növekedett a népesség, sok a fiatal házaspár. Gyerekeket kellett elutasítani az óvodai felvételnél. A Waldorf iskola vonzza a fiatal népességet” (Nemesvámos, 2013)

„Herenden 2008-tól 2010-ig csökkent a népesség, azóta lassú növekedés van. Veszprémből sokan költöznek Herendre.” (Herend, 2013)

„Márkón csaknem 100 fővel nőtt a lélekszám, új utcákat adtunk át, telkeket alakítottunk ki, a fiatalok szívesen építkeznek itt.” (Márkó, 2013)

„Nemesvámoson a növekedés okai: a település kedvező földrajzi elhelyezkedése, a megyei jogú városhoz való közelsége, fejlett infrastruktúra, illetve az, hogy a községben számos vállalkozás működik, amelyeknek jelentős a munkaerő-igénye.” (Nemesvámos, 2015)

„Az emberek jönnek ki a városból, közel a 8-as főút, jó a közlekedés.” (Sóly, 2015)

„Több ingatlant gyermekes családok vásároltak meg, ebből adódhat a növekedés.” (Hárskút, 2017)

„Fiatalodik a falu, tavaly 4 kisbaba is született.” (Sóly, 2017)

„Sokan költöznek vidékre, kedvező családsegítő támogatások vannak (CSOK), több gyerek született” (Nagyvázsony, 2017)

„Kedvező földrajzi elhelyezkedés, jól működő veszprémi ipari egységek, sok munkalehetőség, 15 telek került kialakításra, lehet építkezni, sok fiatal költözik ki a városból.” (Tótvázsony, 2017.)

„A változások csekély mértékűek, összességében azt mondhatjuk, hogy stagnál a lakosság lélekszáma. A születések és a halálozások száma, valamint a településről elköltözők és a beköltözők száma is közel azonos.” (Veszprémfajsz, 2015)

„Veszprémi családok költöznek ki Sólyba, és a fiatalok helyben maradnak.” (Sóly, 2013)

A csökkenés okairól: „Nagyvázsonyban csökkent a születések száma, sok fiatal elköltözik, külföldre is mennek munkavállalás miatt. Jövedel-

mezőbb munkahelyet keresnek.” (Nagyvázsony, 2013)

„Kevés a születés, a fiatal korosztály elköltözik.” (Vilonya, 2015)

„A csökkenés oka részben az öregek elhalálása, részben hogy itt nincs helyben munka, a házak itt drágák, az emberek elmennek más településre házat venni.” (Vöröstó, 2015)

„A csökkenés az alacsony születési számmal és a magasabb halálozással magyarázható.” (Eplény, 2017)

Érdemes azt is megismerni, hogy mit tesznek a települések annak érdekében, hogy vonzóbb legyen a település, növeljék a népességmegtartó erőt.

A települések többsége próbálja direkt vagy indirekt eszközökkel vonzóvá tenni települését. A népesség megtartása érdekében Nemesvámoson óvodát fejlesztettek, kerékpár-utat építettek, kedvezményes gyermektáborokat szerveztek. Herenden bölcsődei ellátást biztosítanak, gazdag kulturális életet szerveznek. Szentgálon kiemelten támogatják az önszerveződő csoportokat, az oktatási intézményeket magas színvonalon működtetik, széleskörűen biztosítják az egészségügyi és szociális ellátásokat. Bándon az infrastruktúra - fejlesztést és a helyi kulturális életet tartják népességmegtartó szerepűnek. Hajmáskéren infrastruktúra, óvoda és iskolafejlesztést említettek. Sólly és berhidai református egyház bővítette a szociális szolgáltatásokat, falugondnoki szolgálatot működtetnek, házi segítségnyújtást, helyi közösségi programokat szerveztek. Tótvázsonyban a helyi vállalkozói környezetet erősítik. Nagyvázsonyban támogatják a helyi vállalkozásokat (pl. varrodabővítés). Több településen építési telket biztosítanak kedvezményesen az építő családoknak. (2013)

Néhány választ idézünk a következő években kapott válaszokból.

Veszprémfajszon a településfejlesztési terv módosításával teremti meg a lehetőséget kisebb vállalkozások betelepítéséhez. A CSOK kormányzati program eredményeképpen reménykednek abban, hogy falusi környezetre vágyó családok költöznek a faluba.

„Az önkormányzat telkeket alakított ki”. (Vilonya, 2015)

„Herenden önkormányzati telkeket alakítanak ki. Régi bányászházak felújítására került sor egy új üzem közreműködésével.” (Herend, 2015)

Új óvodát, orvosi rendelőt létesítenek. (Hárskút, 2015)

Folyamatosan fejlesztik a köztisztviselőket, a közműhálózatot, és programokat szerveznek. (Tótvázsony, 2015)

Új építési telkek kialakítását tervezik, folyamatosan fejlesztik az infrastruktúrát, pályázatokot írnak ennek érdekében, felújítják az utakat, gazdag kulturális programokat kínálnak. (Hajmáskér, Márkó, 2015)

„Ötven új házhelyet alakítottunk ki”. (Eplény, 2015)

„Pályázaton nyertek egy mikrobuszt, amivel szállítják a gyerekeket Hajmáskérre, mert itt nincs se óvoda, se iskola.” (Sólly, 2015)

Hajmáskéren infrastruktúra, iskola- és óvoda-fejlesztés történt. (2015)

Sóllyon bővítették a szociális szolgáltatásokat, a református egyház fenntartásában falugondnoki szolgálatot működtetnek, bővítették a házi segítségnyújtást, sok helyi közösséget erősítő programot szerveznek, új munkahelyeket hoznak létre a házi segítségnyújtásban. (2015)

Bölcsőde létesítése, óvodai férőhely bővítése. (Nemesvámos)

Tótvázsonyban kedvező vállalkozói környezetet hoztak létre.

Nagyvázsonyban a lakosság számára fontos rendezvényeket szerveznek, támogatják a bölcsődét, az óvodát, iskolát, a helyi vállalkozásokat (pl. varroda bővítése). (2015)

„A CSOK elnevezésű kormányzati program a képviselő-testület szerint reményt jelent arra, hogy esetleg a megyei jogú városból falusi környezetre vágyó családok költöznek a településünkre.” (Veszprémfajsz, 2017))

„Közösségfejlesztést végzünk, a tíz erős civil szervezet lefedi a teljes korosztályt, melyeknek megtartó erejük van. Helyi munkahelyeket próbálunk teremteni, ami egy hosszabb folyamat, de 4-5 év múlva már látható eredménye lesz.” (Tótvázsony, 2017))

„Telkeket alakítottunk ki, új utcákat nyitottunk, támogatjuk a vállalkozásokat.” (Sólly)

„Leteledési támogatást nyújtunk a fiatal házaspároknak, illetve bejegyzett élettársi kapcsolatban élőknek. Pulán történő első lakásvásárláshoz, építéshez, felújításhoz vagy bővítéshez vissza nem térítendő anyagi támogatást és kamatmentes kölcsönt adunk” Ennek összege 250000–1.000.000 Ft, amelyet az önkormányzat képviselőtestü-

tének 14/2016.(X. 13.) önkormányzati rendelete tartalmaz. (Pula, 2017))

„Az önkormányzat folyamatosan, ütemezetten végzi a település infrastruktúrájának fejlesztését. A település a helyi igények kielégítésére törekszik annak érdekében, hogy a lakosok ne más települések szolgáltatásait vegyék igénybe. Néhány héten belül már egy csoportszobával bőví-

4. sz. táblázat: A regisztrált álláskeresők számának és százalékos arányának változása 2013. decemberétől 2017 decemberéig a veszprémi kistérségben

Időpont	2013		2015		2017	
Település	Regisztrált álláskeresők száma (fő)	Regisztrált álláskeresők a munkavállalási korú népesség %-ában	Regisztrált álláskeresők száma (fő)	Regisztrált álláskeresők a munkavállalási korú népesség %-ában	Regisztrált álláskeresők száma (fő)	Regisztrált álláskeresők a munkavállalási korú népesség %-ában
Bánd	16	3,3	8	1,6	2	0,4
Barnag	13	14,0	1	1,0	2	2,1
Eplény	10	2,7	1	0,3	5	1,3
Hajmáskér	138	6,3	91	4,0	56	2,5
Hárskút	17	3,6	5	1,0	8	1,6
Herend	67	2,7	63	2,5	23	0,9
Hidegkút	12	4,1	7	2,2	5	1,6
Márkó	23	2,6	20	2,1	16	1,7
Mencshely	10	5,4	8	4,3	8	4,4
Nagyvázsony	47	3,8	32	2,5	21	1,7
Nemesvámos	66	3,5	27	1,3	23	1,1
Pula	9	6,1	5	3,2	0	0,0
Sóly	11	3,4	7	2,0	4	1,1
Szentgál	71	3,7	77	3,8	27	1,3
Tótvázsony	27	3,0	16	1,7	6	0,6
Veszprém	1825	4,7	1115	2,8	640	1,7
Veszprémfajsz	6	3,4	7	3,7	5	3,0
Vilonya	19	4,1	23	4,7	11	2,3
Vöröstó	4	6,5	2	3,1	0	0,0
Reg. á.k. összesen	2381		1513		832	

Forrás: Nemzeti Munkaügyi Hivatal Veszprém Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központ veszprémi kirendeltsége, 2018

tett új óvoda, továbbá jövő év elejétől már működő bölcsőde is fogadja a településen élő családok gyermekeit. Az önkormányzat együttműködik magánberuházókkal a településen új telkek kialakításában, mellyel az itt élők létszáma emelkedhet. Kulturális szolgáltatások, programok növelése, új faluház építése, zöldfelületek és szabadidős lehetőségek növelése.” (Nemesvámos, 2017)

„Bánd vonzó település, viszonylag kevés az építési telkek száma, az üres ingatlanok hamar elkelnek.” (Bánd, 2017)

„Közművesített telket adunk megfizethető áron, gyermekek után kedvezményt biztosítunk.” (Eplény, 2017)

„Fejlesztjük az infrastruktúrát (út, járda, oktatás, stb.). Kaptunk pénzt tornacsarnokra, de még nincs kivitelező.” (Hajmáskér, 2017)

„2017-ben a Faluház-projekt keretében infrastruktúra-fejlesztés történt. Az épületegyüttes az óvodát, postahivatalt, orvosi rendelőt és az önkormányzati hivatalt is magába foglalja. Utak, gyalogos járdák fejlesztése. Kulturális és egyéb rendezvények tartása, pl. falunap, karácsony, Márton nap, kézműves programok gyermekeknek. A települést elkerülő út kiépítésére tett erőfeszítések.” (Hárskút, 2017)

„Játszóterek létrehozása, közösségi terek felújítása, egészségügyi, szociális ellátás biztosítása, gyógyszertár, úthálózat korszerűsítése.” (Szentgál, 2017)

Foglalkoztatás a kistérségben

Ismert, hogy a veszprémi kistérségben a népesség foglalkoztatottsága a rendszerváltás óta az országos helyzetenél mindig is kedvezőbb volt. Ez a megállapítás megyén belül is igaz, ahol vannak hátrányos helyzetű kistérségek, mint például az ajkai vagy a sümegi kistérség. Ebben a kistérségben a munkanélküliek aránya még a legkritikusabb időszakokban is kedvezőbb volt, soha nem érte el az országos szintet. Vizsgálataink időszakában ugyanezt mondhatjuk: a gazdasági világválságból nagy lépésekkel láboltak ki, s napjainkban kevés a kistérségben az álláskereső. A javulás a vizsgált hat év alatt impozáns, néhány százalékra csökkent az arányuk.

Vizsgálatunk induló időpontjában, 2013. decemberében az álláskeresők aránya az országos átlaghoz képest (6,3 százalék) a veszprémi kistérségben nagyon kedvező volt. A munkavá-

lalási korú népesség közül a regisztrált álláskeresők aránya a vizsgált települések többségében fele, kétharmada. Bánd kisközségben kiugróan magas, 14 százalékos, ami viszont csupán 13 személyt jelent. Veszprémben az arány ekkor 4,7 százalékos, Hajmáskéren és Pulán valamivel 6 % fölötti. Néhány településen 3 százalék alatti (Eplény, Herend, Márkó). Egészében a kép kedvező, a kistérség településeinek többségében az országos átlagnál kedvezőbb. Ismert, hogy a tényleges munkanélküliség ennél valamivel nagyobb mértékű, ugyanis a munkakorú népesség egy kis része nem regisztráltatja magát.

Két év alatt az összes álláskereső egyharmada, majd újabb 2 év alatt további egyharmada már nem szerepel az álláskeresők között. 2017. decemberében a kistérség települései közül a legnagyobb arányban Mencshelyen találunk álláskeresőt (4,4%), de Pulán például egy személyt sem, Veszprémben is lecsökkent az álláskeresők száma egyharmadára, ami ekkor 1,7 százalékos arányt jelent. Az álláskeresők aránya a 19 településből 12-ben a 2 százalékot sem éri el.

Az 5. számú táblázaton szemlélhetjük a két problematikus életkorcsoport álláskeresőinek számát. A legfiatalabb korcsoport azért érdemel kiemelt figyelmet, mert közöttük vannak a pályakezdő fiatalok, a kevés szakmai gyakorlattal rendelkezők. Ezek száma a válság idején magasra szökött. Az 50 évesek és idősebbek pedig hátrányosak az újbóli elhelyezkedés szempontjából, őket a munkahelyek már gyakran egyáltalán nem vagy nehezen alkalmazzák. Az 5. számú táblázatban láthatjuk a két legproblematisabb életkorcsoport előfordulását.

A táblázatból látható, hogy a 6 év során a fiatal korosztály korábbi hátránya lecsökkent, viszont az idősebb munkakeresők hátránya a fiatalabb korosztályokhoz képest csökkent ugyan, de jóval kisebb mértékben. Míg az álláskeresők összlétszáma két év után egyharmaddal csökkent, az ötven felettiéknél a csökkenés jóval kisebb mértékű. Veszprémben például csupán valamivel egyötödnél kicsit magasabb arányban. Ugyanakkor 6 év után már alig mutatkozik eltérés, feltehetően ők is könnyebben találtak munkát.

Vizsgáltuk azt is, hogy milyen és hogyan változott a férfiakhoz képest a nők álláskeresői helyzete.

5. sz. táblázat: Regisztrált álláskeresőк kiemelt korcsoportjai 2013 december és 2017. december között a veszprémi kistérségben(fő)

Regisztrált álláskeresőк	2013		2015		2017	
	24 év alatt	50 és felette	24 év alatt	50 és felette	24 év alatt	50 és felette
Bánd	0	4	0	3	0	1
Barnag	2	5	0	1	0	0
Eplény	3	1	0	1	3	0
Hajmáskér	25	37	12	26	5	22
Hárskút	3	2	0	2	0	7
Herend	9	24	0	18	1	10
Hidegkút	2	4	0	5	0	7
Márkó	6	8	1	9	2	8
Mencshely	1	5	0	2	1	4
Nagyvázsony	10	12	3	20	3	17
Nemesvámos	12	d21	3	9	5	9
Pula	1	5	1	2	0	0
Sóly	3	5	1	0	0	3
Szentgál	18	11	9	21	2	13
Tótvázsony	2	9	3	4	0	3
Veszprém	269	501	113	409	36	235
Veszprémfajsz	0	3	0	4	1	5
Vilonya	3	4	2	7	2	5
Vöröstó	0	0	0	1	0	0
Összesen	344	661	148	544	61	349

Forrás: A Nemzeti Munkaügyi Hivatal Veszprém Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központ veszprémi kirendeltsége adataiból saját készítés, 2018

6. táblázat: Álláskereső nők száma és aránya a Veszprémi kistérségben, három időpontban

Település	2013		2015		2017	
	Nők száma	Nők aránya százalékban	Nők száma	Nők aránya százalékban	Nők száma	Nők aránya százalékban
Bánd	6	37,5	2	25	1	50,0
Barnag	7	53,8	0	0	1	50,0
Eplény	5	50,0	0	0	4	80,0
Hajmáskér	70	50,7	50	55	31	55,4
Hárskút	11	64,7	1	20	3	37,5
Herend	35	52,2	28	44	11	47,8
Hidegkút	3	35,0	2	28,6	1	20,0
Márkó	8	34,8	9	45,0	6	37,5

Település	2013		2015		2017	
	Nők száma	Nők aránya százalékban	Nők száma	Nők aránya százalékban	Nők száma	Nők aránya százalékban
Mencshely	4	40,0	3	37,5	5	62,5
Nagyvázsony	20	42,5	16	50,0	10	47,6
Nemesvámos	28	42,5	15	55,5	14	60,9
Pula	5	55,5	1	20,0	0	0,0
Sóly	6	54,5	3	42,8	1	25,0
Szentgál	32	4505	31	40,3	11	40,7
Tótvázsony	18	66,6	8	50,0	2	33,3
Veszprém	856	46,9	567	50,8	323	50,5
Veszprémfajsz	2	33,3	3	42,8	3	60,0
Vilonya	6	31,6	10	43,4	6	54,5
Vöröstó	3	75,0	1	50,0	0	0,0
Összesen	1125	47,0	750	49,5	432	50,2

Forrás: Nemzeti Munkaügyi Hivatal Veszprém Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központ veszprémi kirendeltsége adatai alapján saját készítés., 2018

Globálisan nézve meglepő módon a férfiak és a nők álláskeresői, munkanélküliségi aránya napjainkban közel azonos. 2013-ban valamivel kisebb volt a nők aránya, 3 százalékkal volt alacsonyabb. De ez a kis különbség hamar, már 2 év múlva kiegyenlítődött. Településenként viszont jelentős különbséget találtunk. 2013-ban például a 19 település közül egy esetben (Eplény) azonos arányt találtunk, 8-ban nagyobb arányú volt a női regisztrált munkakereső, 10-ben a férfi arány.

2015-ben már csupán fél százalékos a különbség a regisztrált álláskereső férfiak javára. Négy esetben azonos az arány a nők és férfiak között (Nagyvázsony, Tótvázsony, Vöröstó, Veszprém). A többi település közül 3-ban nagyobb arányú a női munkakereső, 13-ban a férfi arány magasabb. 2017-ben az összes regisztrált álláskereső fele nő, fele férfi. Hat esetben közel azonos az arány a nemek között (Bánd, Barnag, Herend, Nagyvázsony, Herend, Veszprém, Veszprémfajsz). A többi település közül 4-ben nagyobb arányú a női munkakereső, négyben pedig a férfiak aránya. Ezekből a különbségekből komolyabb következtetéseket nem lehet levonni, csupán azt állapíthatjuk meg, hogy a kisebb településeken az álláskeresői arányok olykor elmozdulnak valamelyik nem felé. A

nagyobb településeken, például Veszprémben az arány közel azonos.

Foglalkoztatás és a közlekedési lehetőségek megítélése

Már korábban megállapítottuk, hogy a munkahelyek elérhetősége jelentősen befolyásolja a munkanélküliséget, a munkavállalást. Erről is megkérdeztük az önkormányzati vezetők vagy a szociális szakemberek véleményét.

2013-ban Nemesvámos kivételével általános vélemény volt, hogy helyben kevés a munkalehetőség. Ahhoz, hogy dolgozni tudjanak el kell járni valahova, akár külföldre is. Nagyon lényegesnek tartották a megkérdezettek azt, hogy milyenek a munkába járás körülményei, feltételei. Vannak a kistérségben nagyon jó és rossz helyzetű települések, ahonnan könnyebben vagy nehezebben lehet eljutni a munkahelyekre. Vannak olyan települések ahonnan óránként indulnak tömegközlekedési járatok oda és vissza, ilyen például Hajmáskér, Sóly, Márkó, Bánd, Pula, Nagyvázsony, Nemesvámos, de például Barnagról, Mencshelyről, Hárskútról, Vöröstóról már jóval nehezebb megoldani a munkába járást. A helyi önkormányzatok munkahely teremtetési lehetőségei korlátozottak, ők többnyire a helyi infrastruktúra kialakításával, bővítésével, vállalat-

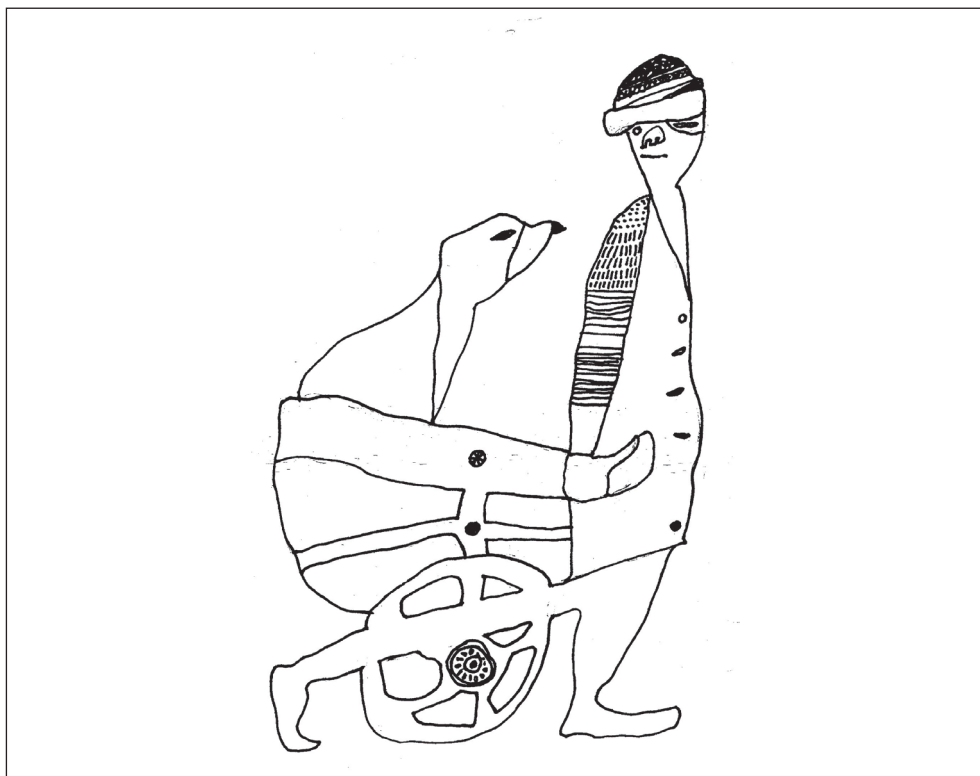
kozóbarát környezet kialakításával, kulturális, sportolási lehetőségek biztosításával járulnak hozzá a vonzóerő növeléséhez. Vannak jó példák, például Nagyvázszyban az ipari parkot feltöltötték vállalkozásokkal, a falunapokon lehetőséget biztosítanak a helyi termékek bemutatására. Vannak törekvések a buszjáratok összehangolására, a munkába járás megkönnyítésére. Néhány településen a szokásos önkormányzati foglalkoztatáson felül találunk jelentős üzemeket, multinacionális cégeket, ahová a környékből is bejárnak dolgozni (Nemesvámos, Hajmáskér, Nagyvázszy, Eplény). Néhány településen tudatosan törekednek arra, hogy helyi vállalkozókat foglalkoztassanak, adókedvezményeket adnak, mérséklik vagy nem vetik ki az iparüzési adót (Tótvázszy, Szentgál, Márkó). Támogatják a helyi turizmust, fogadóhelyeket alakítanak ki (Eplény, Márkó).

A legnagyobb munkahely-választék természetesen a megyeszékhelyen, Veszprémben található. A munkát keresők többsége itt kap munkát

Veszprémben kiemelkedően magas a diplomások és a tudományos minősítéssel rendelkezők száma és aránya, Veszprém iskolaváros, egyetemi város és közigazgatási központ is, ennek megfelelően széleskörűen foglalkoztató település.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a veszprémi kistérségben a foglalkoztatottság az utóbbi években, de különösen az utóbbi két évben sokat javult. Általános vélemény, hogy „aki akar, az tud dolgozni.” Viszont több településen említették, hogy a keresetek általában alacsonyak, különösen a közfoglalkoztatottak körében. A munkanélküliség alacsony, amit viszonylag egységes módon a munkát keresők alacsony számával demonstráltunk. Megállapítható, hogy a vizsgált veszprémi kistérség foglalkoztatási és munkanélküliségi mutatói kedvezőek, jóval jobbakkal mint a megyei, mind az országos helyzethez képest.

ALBERT JÓZSEF

Előadás

Kreatív város – fenntartható vidék

A kreatív város – fenntartható vidék /KRAFT/ új innovatív regionális fejlesztési gondolkodásmód, amely arra épít, hogy egy régió fejlesztéseinek, beruházásainak sikere döntő mértékben a térség gazdasági és társadalmi szereplőinek hatékony együttműködésétől függ az ún. „Triple Helix modell” / 1. ábra/ szellemében.

1. ábra: Triple Helix modell

Az így létrejövő integratív szemlélet a jövő sikerének, valamint a társadalmi-gazdasági és ökológiai fenntarthatóság együttes megteremtésének a kulcsa. Ez az új típusú kulturális közeg a műszaki-technikai, intézményi és társadalmi eredményei révén egy „mindenki nyer” típusú társadalmi játszmat eredményez. A KRAFT sem csodaszer, hanem egy újkorszaknak megfelelő, új szemlélet és gondolkodási mód leképeződése. A fenntartható fejlődés a fejlődés olyan formája, amely kielégíti a jelen generáció igényeit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generáció esélyeit arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.¹

A KRAFT koncepció a fenntartható fejlődést az ökológiai, a gazdasági és a társadalmi fenntarthatóság egyidejű harmóniájaként értelmezi. A

konceptió új eleme az ún. „lágy elemek” előtérbe állítása és mérése, mint pl. a kreativitás, innovációs képesség, új tudás létrehozása, a tudásátadás, a bizalom, az együttműködési készség stb. A globális válság leértékelte a hagyományos befektetési és vidékfejlesztési stratégiákat. miközben felértékelődött a kreativitás, a tudástermelés és a társadalmi-gazdasági kohézió. Az innováció a fennmaradás előfeltételeként szuper kemény feltétellé vált. Közép- és Kelet-Európában nincsenek a pénzügyi tőke szempontjából kedvező világvárosok. A koncepció adottnak veszi e régiók/országok településszerkezetét és fejlesztési potenciálját, amit a kis- és középvárosok fűzérei, potenciális összekapcsolódásai határozzák/határozhatják meg döntő mértékben. Ehhez szükséges egy közös nyelv és értékelési keret, amely lehetővé teszi az együttműködők közép- és hosszú távú érdekeinek, motivációinak, működési feltételeinek mélyebb megértését. Ez a mélyebb megértés, az egyedi, az egyedi és közös érdekek figyelembevételének képessége a jövő sikerének, a fenntarthatóság megteremtésének a kulcsa.

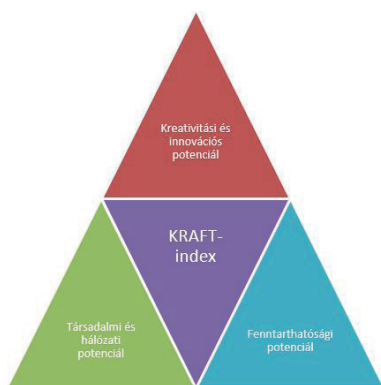
Az előző elméleti megfontolások alapján MISZLIVETZ Ferenc és MÁRKUS Eszter/ 2/ alakította ki a kutatás alapját jelentő KRAFT koncepciót. Jelen tanulmány a koncepció alapján a Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetében indult empirikus vizsgálatok eddigi eredményeit foglalja össze, azzal a nem titkolt célkitűzéssel, hogy a megfelelő vizsgálatok eredményeképpen kialakítható legyen egy KRAFT-index.

Számos mutatószámrendszer/index ismert a szakirodalomban/3,4/ és a felhasználói gyakorlatban a különböző részterületek mérésére és ennek alapján összehasonlítások megtételére. A KRAFT-index egy olyan komplex mutatószámrendszer, amely együttesen jelzi a városok és vonzáskörzetük, város fűzerek, régiók /akár országhatárokon túlnyúlóan is/ fejlődési tendenciáit, hálózatosodásukat, fontosabb szereplőik együttműködési készségét és kapacitását, kreativitási potenciálját és a szereplők szinergiáiból

fakadó lehetőségeket. A tervezett KRAFT-index nem csupán egy állapotot, egy aktuális keresztmetszetet, hanem folyamatokat vetít előre, tendenciákat azonosít és értékel. Több faktor mentén méri, elemzi és biztosítja a szükségessé váló összehasonlításokat. Ebből fakadóan a KRAFT index tükröt is tart a fontosabb szereplőknek/érintetteknek. Lehetővé téve ezáltal a fejlesztési, együttműködési irányok kijelölését.

Az empirikus kutatás koncepcionális megfontolásai:

A KRAFT koncepciónk **három fontos potenciálra épít** az eddigi kutatásaink alapján:

2. ábra: A vizsgált potenciálok

Kreativitás és innovációs potenciál, amely a megszokott gondolkodást túlhaladva, a „dobozból kilépve” az új ötletek, új megoldások révén biztosítja a fejlődést. Amikor innovációról beszélünk, akkor a termék/szolgáltatás, a gyártási/technológiai, a szervezeti és a társadalmi innováció területeire gondolunk. Az innováció folyamatát pedig a teljes folyamatra ötletre/invencióra, az ötlet megvalósítására és az eredmény piaci disztribúciójára terjesztjük ki.

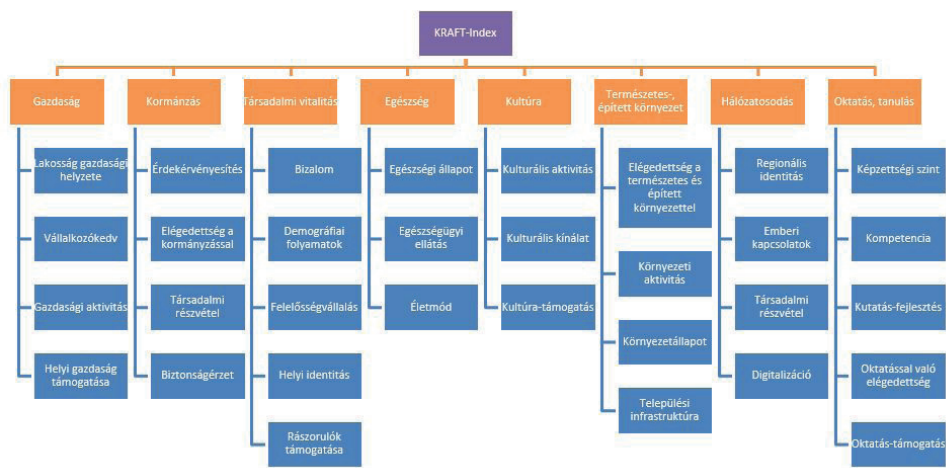
Kapcsolati tőke, hálózati potenciál, amely a fejlesztésekhez szükséges együttműködések bázisát képezi.

Fenntarthatósági potenciál, amely a fejlesztések társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi fenntarthatóságát garantálja.

E három potenciált a következő kulcsterületeken azonosított mutatókkal mérjük:

- gazdaság
- kormányzás
- társadalmi vitalitás
- egészség
- kultúra
- hálózatosodás
- természetes és épített környezet
- oktatás, tanulás

A vizsgálat módszertana

3. ábra: A KRAFT-index tartalma

A KRAFT-index kialakítása mutatószámok segítségével történik. A képzendő mutatószámok struktúráját, a KRAFT-index tartalmát mutatja a 3. ábra.

Hard indikátorok

A hard indikátorok a KRAFT index azon mutatóit jelentik, amelyek meglévő adatbázisokból kinyerhető adatok bázisán felállíthatók. Az indikátorok fő bázisát a Központi Statisztikai Hivatal Területi Statisztika adatbázisa jelentette, kiegészítve az egészségbiztosítási adatbázisokból kinyerhető adatokkal.

Soft indikátorok

A KRAFT-index szempontjából meghatározó jelentőségű Veszprém város lakosságának véleménye a KRAFT-index 8 kulcsterületére vonatkozóan. A KRAFT Központ által kifejlesztett kérdőívet alapul véve valósítottuk meg a lakossági felmérést. A Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete által kiírt közbeszerzést az IPSOS Zrt. nyerte el. A szerződés értelmében az IPSOS elkészített a KRAFT Központ kérdőívének lap-top alkalmazásával, kérdőbiztosok által megvalósuló megkérdezésre alkalmas elektronikus változatát. A KRAFT Központ munkatársainak közreműködésével megvalósult a kérdőbiztosok képzése. Az adatgyűjtés 2017. szeptember 25-én fejeződött be.

A lakossági megkérdezés főbb jellemzői:

Minta nagysága: 1200 kitöltött kérdőív.

A minta kor, nem és városrész szerint reprezentatív.

A mintavétel populációja a város 16 éves és annál idősebb lakossága, akik a vizsgált városban állandó vagy ideiglenes lakcímmel rendelkeznek.

A lekérdezés valós idejű nyomon követést is lehetővé tevő elektronikus eszközök alkalmazásával került lebonyolításra.

A KRAFT-index soft mutatószámainak másik csoportját az önkormányzati adatokból származtatható mutatók jelentik. Ennek érdekében 2017. június 27-én és 2017. július 3-án interjú készült Porga Gyulával, Veszprém megyei jogú város polgármesterével, továbbá kitöltésre került az ehhez kapcsolódó önkormányzati adattábla is.

A soft indikátorok harmadik pillérét a vállalati megkérdezésekből származó adatok jelentik. A kifejlesztett kérdéslista és adatlap bázisán interjúk készültek a KRAFT-index és a KRAFT kon-

cepció szempontjából meghatározó vállalatok és vállalkozások vezetőivel és az érdekképviselőik vezetőivel.

Kamarák vezetői:

Dr. Markovszky György, Veszprém Megyei Kereskedelmi és Iparkamara elnöke

Gazsi Attila, VOSZ Veszprém Megyei elnöke, az országos elnökség tagja

Nagyvállalatok

Continental-Teves – Pápai Tamás, ügyvezető

Pannontej Zrt. – Kajdon Attila, vezérigazgató

Kisvállalkozások

Katedra Nyelviskola Hálózat – Véh Balázs, ügyvezető

Reider Optika – Reider József, ügyvezető

Szálláshely szolgáltatás, vendéglátás

Betekints Wellness és Konferencia Hotel (Betekints Kft). - Márkus László, tulajdonos

Oliva Hotel és Étterem – Mészáros Zoltán, ügyvezető igazgató

Kokó Cukrászda (KOKÓ B.) – Pintér Zsolt, üzletvezető, tulajdonos

Kulturális intézmények

Swing-Swing Kft. (Hangvilla) – Bélafi László, ügyvezető

Pannon Egyetem Kultúraszervező csoport - Felföldi Gábor, kulturális referens

Állami tulajdonú nagyvállalat

Verga Zrt. – Schumacher István, vezérigazgató

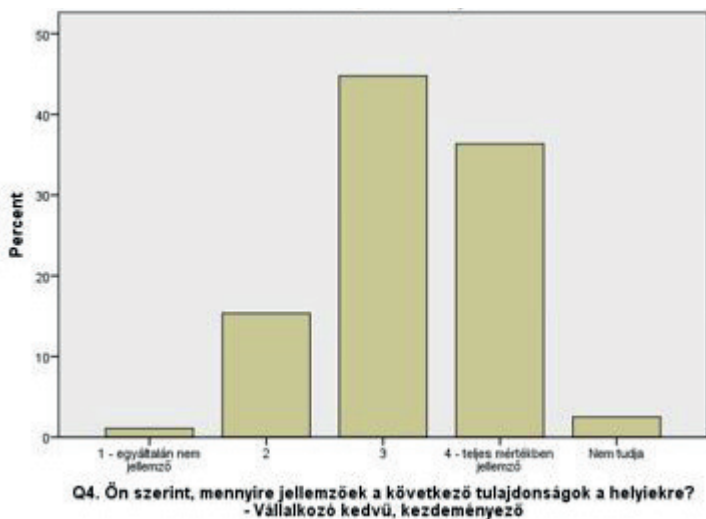
Az empirikus kutatás eredményei

Az empirikus kutatás eredményei közül a továbbiakban az egyes vizsgálati területeken egy-egy konkrét eredményt mutatunk be. / A kutatás befejezése után a teljes elemzési eredmény részeit könyv formájában tervezzük megjelentetni./

Gazdasági együttműködési készség – vállalkozási hajlandóság

A veszprémi lakosság jellemzőire rákérdezve térképeztük fel, hogy a válaszolók hogyan ítélik meg saját városuk lakosságát néhány kiemelt szempont szerint. A válaszokat 1-4-ig terjedő skálán értékeltük. A gazdasági dimenzió szempontjából különösen fontos a lakosság vállalkozó kedve, aminek az értékelését az alábbi ábra mutatja.

Jól látható, hogy a helyiek inkább vállalkozó kedvűnek ítélik meg a település lakosságát, mint nem: az átlag 3,41 és csak a válaszolók 1,1%-a

4. ábra: Vállalkozókedv

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

véli úgy, hogy a lakosságra egyáltalán nem jellemzőek ezek a tulajdonságok.

Szinte ugyanígy ítélték meg a válaszolók a lakosság kreativitását, újító hajlamát: az 1-4-ig terjedő skálán itt is kedvező, 3,39-es átlagot kaptunk, a válaszok megoszlása pedig nagyon hasonlít a vállalkozó kedvre vonatkozó kérdésre adott válaszokéval. Itt a válaszolóknak még kisebb aránya, mindössze 0,8%-a vélte úgy, hogy a veszprémiek egyáltalán nem kreatívak.

Kormányzás érdekérvényesítés

Az érdekérvényesítés faktor a megkérdezettek válaszain keresztül méri a hivatali és kormányzati munkával való elégedettséget. A faktor mutatószámai a helyi és országos kormányzat vezetőinek képviseleti munkájával való elégedettséget méri, valamint a válaszadó önértékelését mutatja a közügyekben való részvétellel kapcsolatban A faktorba bevont mutatók kiternek a lakosság tájékoztatására és a közügyekbe való bevonás módjára is.

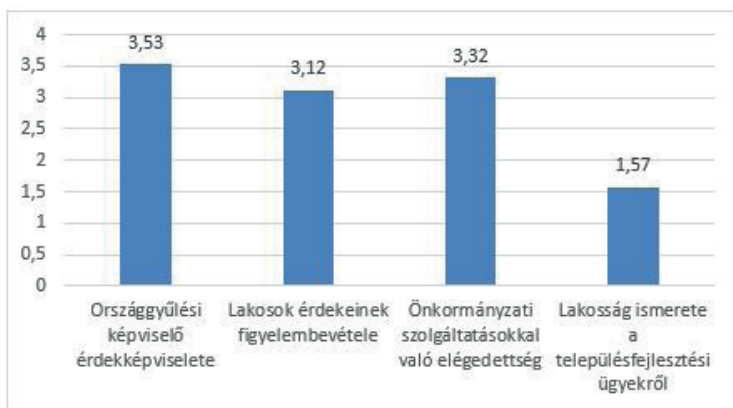
Az 5. ábra az érdekérvényesítés faktor átlagértékeit mutatja be. A legmagasabb értéket az „Országgyűlési képviselők érdekérvényesítő munkája” mutató érte el, a lakosság a 4 fokozatú skálán átlag 3,53-ra értékelte. Mindez azt mutatja, hogy a veszprémi emberek elégedettek

az országgyűlési képviselő(k) munkájával és az elért eredményeikkel. Ettől kismértékben elmarad az „Önkormányzati szolgáltatásokkal való elégedettség” mutatója, amely összességében 3,32-es átlagértéket mutat, ezt szintén magas átlagértéknek tekinthetjük. Szintén elégedettséget mutat a „Lakosok érdekeinek figyelembevétele” mutató a maga 3,12-es átlagértékével. Kiugróan alacsony átlagértéket mértünk viszont a „Lakosság ismerete a településfejlesztési ügyekben” mutató esetében. Az 1,57-es átlagérték azt mutatja, hogy ez egy gyenge pontja veszprémi közéletnek.

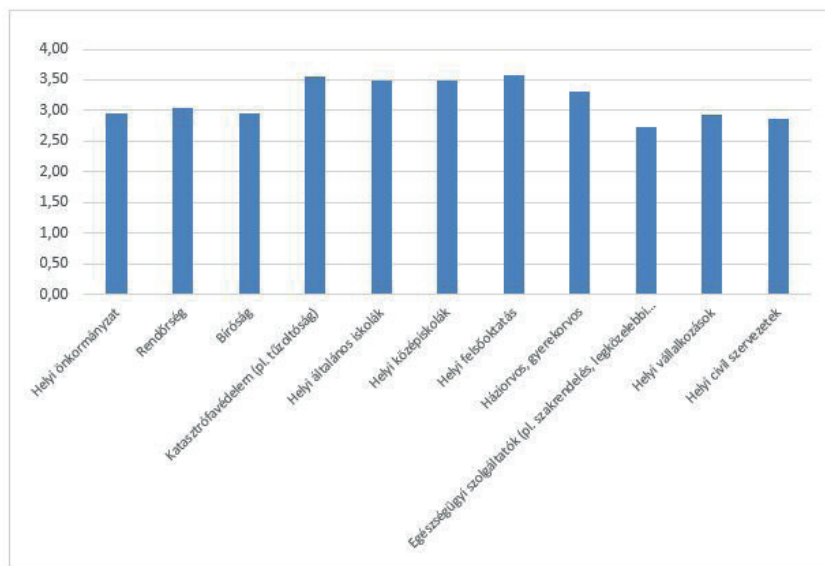
A 6. ábra azt mutatja, hogy az 1200 válaszadó 55%-a részben vagy teljes mértékben egyetért az állítással, hogy a település országgyűlési képviselője hatékonyan képviseli a város és lakónak érdekeit. A válaszadók harmada (32%) viszont inkább nem ért egyet ezzel az állítással, és 150 fő nem válaszolt, vagy nem tudott válaszolni erre a kérdésre.

Társadalmi vitalitás bizalom

A „bizalom” faktor adatai a lakossági adatgyűjtésből származnak. Egy település társadalmi vitalitását, életképességét alapvetően befolyásolja a lakosok közötti kapcsolat, bizalom, a tudat, hogy tudnak kihez segítségül fordulni. Az alábbi táblázat eredményei azt mutatják, hogy 4-es

5. ábra: Az érdekérvényesítés faktor mutatószámainak átlagértéke (1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

6. ábra: Az országgyűlési képviselő érdekképviselési munkájának megítélése (1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

skálán, ahol az 1-es érték az „*egyáltalán nem*”, míg a 4-es érték a „*teljes mértékben*” jelentéssel bír, mennyire számíthatnak a táblázat soraiban szereplőkre (család, barátok, szomszédok, környéken élők, munkatársak, stb.) anyagi-, egészségügyi-, lelki- és a mindennapi élet problémái területén. A válaszok alapján a veszprémi lakosok leginkább családjukra (3,73), barátaikra (3,45),

szomszédok, környéken élőkre (2,72), munkatársakra (2,48), a munkahelyre (2,19), valamint az egyházra (1,80) támaszkodhatnak a vizsgált területeken (sorok végén szereplő átlagok). Az összes területre vonatkozó, összes segítségnyújtó közeg felé irányuló bizalomszint átlagos értéke (a min-tátlagok átlagos értékének várható értéke) 2,73.

Milyen mértékben számíthat a következő szereplőkre?					
	Anyagi problémák	Egészségügyi problémák	Lelki problémák	Minden-napi élet problémái	Átlag
Család	3,70	3,74	3,71	3,76	3,73
Barátok	3,36	3,40	3,50	3,52	3,45
Szomszédok, környéken élők	2,66	2,71	2,67	2,83	2,72
Munkatársak	2,48	2,42	2,44	2,56	2,48
Munkahely	2,29	2,17	2,09	2,21	2,19
Egyház	1,82	1,78	1,82	1,76	1,80
Mintaátlagok átlaga	2,72	2,71	2,71	2,77	2,73

1. táblázat: Milyen mértékben számíthat a következő szereplőkre?

Települési mintaátlagok, 1-4-es skálán mérve 1: egyáltalán nem – 4: teljes mértékben; N=1200
(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

Megjegyzés: a „nem tudom válaszok” szűrve.

A mintából kiszűrtük a „nem tudom” válaszokat, hogy ne torzítsák az eredményeket. A 2. táblázat kategóriáinként mutatja, hogy a minta mekkora részét tették ki a „nem tudom” válaszok. Az eredmények jelenthetik azt, hogy a válaszadó nincs tisztában azzal, tud-e segítséget kapni a vizsgált köröktől, de azt is, hogy egyszerűen nem kívánt választ adni. Ugyanakkor érdekes

megfigyelni, hogy a legkisebb a hányados a család/ anyagi problémák tengelyen (1,2%), míg ugyanígy a család esetében 2,8%-os a „nem válaszoló” aránya a lelki problémákat illetően. A munkatársak és munkahely szereplők esetében a legmagasabb a választ nem adók aránya a sokaságban.

Milyen mértékben számíthat a következő szereplőkre?				
	Anyagi problémák	Egészségügyi problémák	Lelki problémák	Mindennapi élet problémái
Család	1,2	1,6	2,8	2,0
Barátok	7,1	7,8	8,1	7,5
Szomszédok, környéken élők	9,3	10,3	11,3	10,7
Munkatársak	14,7	15,3	16	15,4
Munkahely	15,1	15,9	16,6	16,8
Egyház	12,0	12,8	13,3	13,7

2. táblázat: „Milyen mértékben számíthat a következő szereplőkre?”

„Nem tudom” válaszok aránya a minta sokaságában (%)

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

Arra a kérdésre, hogy hány ember van, akikre bármilyen problémával kapcsolatban bármikor számíthat az 1.200 fős minta 80%-a 1 és 10 közötti értéket adott meg. 9 fő adott meg „0”-ás értéket, amely a sokaság kevesebb, mint 1%-a. Ez alapján a minta 99%-a rendelkezik legalább egy fővel, akire bármikor számíthat. A legtöbben kettő (23,58%), három (17,83%), négy (16,42%) és öt főre (12,33%) számíthatnak. A minta lokális maximumát 26 főnél veszi fel (0,08%, 1 fő).

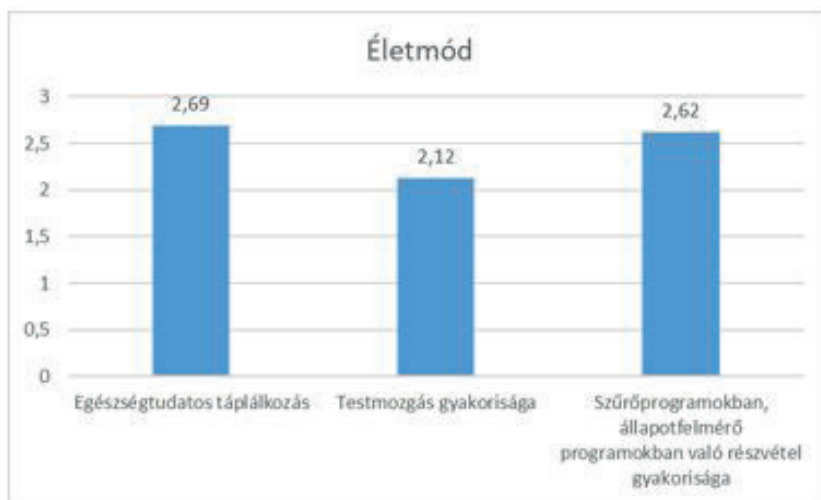
A család, barátok, munkahelyi kapcsolatok, gazdasági és civil élet szereplői mellett egy település esetén meghatározó a különböző magasabb szintű, közfeladatot, közösségi célú feladatokat ellátó intézményekben vetett bizalom. A 7. ábra a megkérdezettek átlagos bizalmát mutatja a helyi önkormányzat, rendőrség, bíróság, katasztrófavédelem (pl. tűzoltóság), helyi általános iskolák, helyi középiskolák, helyi felsőoktatás, továbbá háziorvos, gyermekorvos, egészségügyi szolgáltatók (pl. szakrendelés, legközelebbi kórház), helyi vállalkozások és helyi civil szervezetek felé. Az intézményekkel való átlagos bizalmiszint 3,17; átlagon felül szerepel a helyi felsőoktatás (3,58), katasztrófavédelem (3,56), a helyi általános iskolák (3,49), helyi középiskolák (3,49) és

a háziorvosokba, gyermekorvosokba (3,30) vetett bizalom. A minta alapján a veszprémi lakosok kisebb mértékben bíznak a rendőrségben (3,04), helyi önkormányzatban (2,95), bíróságban (2,95), helyi vállalkozásokban (2,93), a helyi civil szervezetekben (2,87), amely értékek a 4-es fokozatú skálán még inkább bizalmi viszonyulást fejeznek ki. A legkevésbé az egészségügyi szolgáltatók (2,7) felé erős a bizalom..

Egészség - egészségi állapot

Az egészségi állapothoz kapcsolódó „Életmód” faktor átlagértékeit mutatja be a 8. ábra. Legszenbetűnőbb a *Testmozgás gyakoriságának* alacsony értéke, de az Egészségtudatos táplálkozás, valamint a *Szűrőprogramokban, állapotfelmérő programokban való részvétel gyakorisága* mutatók átlagértékei is alacsony szintű eredményeket mutatnak.

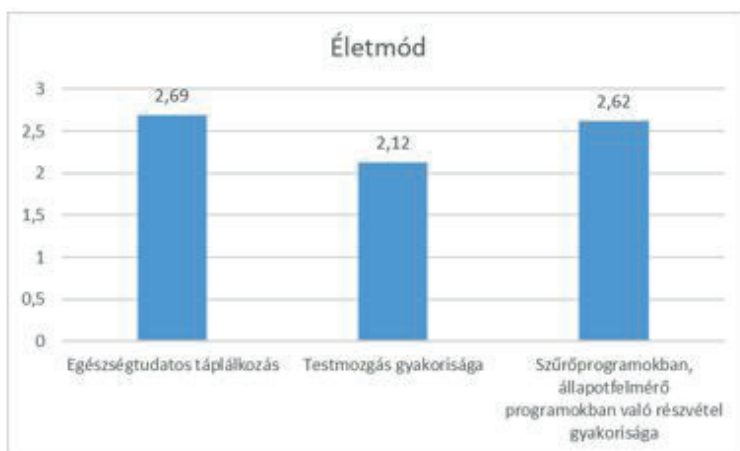
A megkérdezett 1200 emberből 502 (41,8%) egyáltalán nem végez testmozgást. A sport, a testmozgás az egészség megőrzésének fontos felétele. Ebből a szempontból a tudásformálás, a sport megszerettetése, a testmozgás elősegítése a közeli jövő feladatait is meghatározzák.

7. ábra: Milyen mértékben bízik meg az alábbi szervezetekben?

1: egyáltalán nem – 4: teljes mértékben; N=1200

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)
Megjegyzés: a „nem tudom válaszok” szűrve

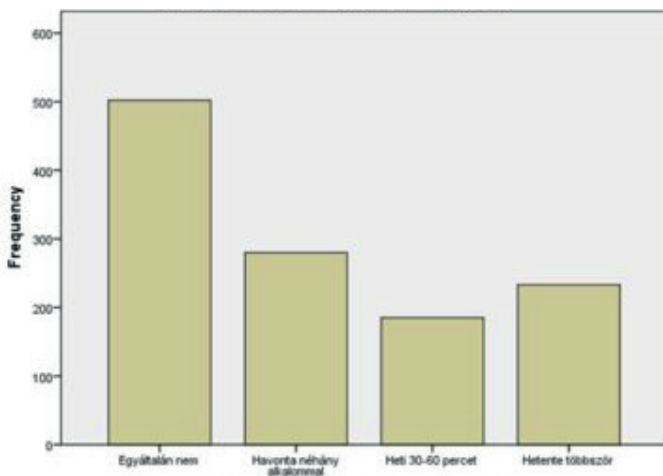
8. ábra: Életmód

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

A megkérdezettek közül 233 fő (19,4%) hetente többször, 185 fő (15,4%) heti 30-60 percet, 280 fő (23,3%) pedig havonta néhány alkalommal végez testmozgást. A lakosság valamivel több, mint fele végez tehát valamilyen gyakoriságú sporttevékenységet.

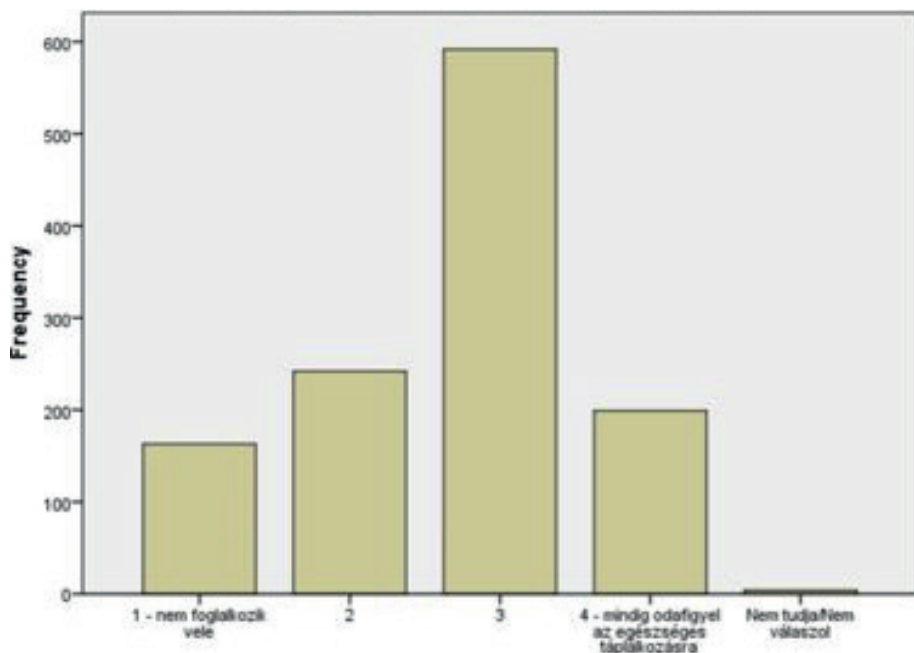
A sportolási tevékenység mellett az egészség megőrzőnek másik fontos feltétele az *egészségtudatos táplálkozás*. Ebből a szem-

pontból öröndetes, hogy a lakossági felmérés szerint a megkérdezettek közül 199 fő (16,6%) mindig, 592 fő (49,3%) viszonylag nagy hangsúlyt fektet az egészséges táplálkozásra. Ezen a téren a tennivalókat mutatja viszont, hogy 163 fő (13,6%) egyáltalán nem, 242 (20,2%) pedig alig foglalkozik azzal, hogy egészségesen étkezzon.

9. ábra: Milyen gyakran végez testmozgást?

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

10. ábra: Mennyire ügyel az egészséges táplálkozásra?

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

A lakosság felmérés adatai alapján elmondhatjuk, hogy az egészségügyi szűrővizsgálatokon való részvétel mutatói sem kedvezőek. 1200 főből 239 (19,9%) soha, 306 fő (25,5%) pedig csak nagyon ritkán vesz részt szűrővizsgálatokon. 323 fő (826,9%) 2-3 évente, míg csupán 332 fő (27,7%) évente, rendszeresen vesz részt szűrővizsgálatokon. Ezek fontosságára mindenképpen rá kell irányítani a figyelmet, az ilyen jellegű kampányok hatékonyságát javítani kell.

Kultúra - kulturális aktivitás

A *kulturális aktivitás* faktor magába foglalja a szabadidős és a turisztikai (lakóhelyen kívüli) kulturális keresletet. Az aktivitás mérése során – az időtáv az elmúlt 12 hónap volt – a helyi lakosság oldaláról a kulturális program fogyasztását (TV és rádió); a könyvolvasást; a moziba, színházba, koncertre, balettelőadásra, táncos rendezvényre való látogatást; valamint a történelmi emlék, emlékhely, múzeum és galéria felkeresésének gyakoriságát vizsgáltuk.

A KSH statisztika eredményeinek elemzése alapján elmondható, hogy

– a veszprémi lakosság 16,75%-a olvas legalább

5 alkalommal egy évben könyvet;

– az 1000 lakosra jutó kulturális rendezvények száma 50 db;

– egy négyfokú skálán a helyi kulturális kínálattal való elégedettség 3,42;

Az önkormányzati adatszolgáltatás alapján a KRAFT-index alátámasztásához használt eredmény az 1000 lakosra jutó kultúrátámogatás összege, mely Veszprém esetében 2017-ben 10 207 796 forint volt.

A *veszprémi lakosság kulturális aktivitását* bemutató eredményeket sorrendbe helyeztük a programokon való részvétel, érdeklődés alapján. Évi több, mint 5 alkalommal

– az *olvasást* (16,5), a

– *kulturális műsor megtekintését vagy meghallgatását* (TV, rádió) (16%), illetve

– a *mozi látogatást* (8%) jelölték meg.

Az elmúlt egy évben 10 veszprémi közül átlagban csupán 3 fő járt balettelőadásra, táncos rendezvényre vagy operában, miközben 2018-ban 20 éve (!) zajlik a városban pl. a Tánc Fesztiválja, több amatőr táncsoport működik nagy sikerrel.

Az elmúlt 12 hónapban hányszor végezte az alábbiakat? %					
	Egyszer sem	1-2 alkalommal	3-5 alkalommal	Több, mint 5 alkalommal	Nem tudja/ nem emlékszik
Olvasott könyvet	33,92	28,08	20,67	16,75	0,58
Volt koncerten	35,25	37,67	19,33	7,17	0,58
Látogatott moziba	38,50	32,50	19,67	8,92	0,42
Látogatott el történelmi emlékhelyre (kastélyok, palota, templom, stb.)	39,92	35,00	19,00	5,33	0,75
Nézett vagy hallgatott kulturális programot TV-n/ rádión?	41,17	27,17	14,92	16,00	0,75
Volt színházban	42,25	39,67	13,25	4,25	0,58
Látogatott el múzeumba vagy galériába	54,92	28,67	12,33	3,50	0,58
Volt könyvtárban	66,00	18,33	10,50	4,67	0,50
Volt balettelőadáson, táncos rendezvényen vagy operában	71,25	16,83	8,75	2,58	0,58

3. táblázat: A veszprémi lakosság kultúrához köthető aktivitása az elmúlt 12 hónapban
(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját szerkesztés)

A fenti eredményeket egészíti ki az a kérdés – szabadon lehetett válaszolni, akár több témát is megemlítve – hogy milyen további kulturális programokat, eseményeket szeretnének látni a veszprémiek a településen?

Az eredmények alapján elmondható, hogy

A veszprémi lakosság 10%-a elégedett a jelenlegi kínálattal, nem szeretné azt mennyiségében bővíteni.

A helyiek 9%-a korára hivatkozva, illetve motivációja vagy anyagi lehetősége hiányában nem érdeklődik a kulturális események, rendezvények iránt.

Továbbra is a legnépszerűbb kategória a fesztiválok csoportja, melyet a helyiek sok esetben tematizálnának (gasztronómia, bor, sör, rock).

Kiemelt érdeklődést mutat a színházi előadások köre. Itt egyrészt a modern darabok, nevesebb előadók, híres színészek meghívása; több szabadtéri előadás; hazai népszerű vendégelőadások;

színházak éjszakája; beszélgetések a színészekkel igények jelentkeztek.

Gasztronómia és gasztronómiai fesztiválok kínálatának fejlesztése nem csupán az étkezés felé mutat, hanem igény van a főző versenyek, főző bemutatók, egy témára koncentráló rendezvények/versenyek (hal, csülök) szervezésére.

A zenés műsorok, koncertek, valamint a szabadtéri programok, szórakozás kategória szintén népszerű fejlesztési irány. A könnyűzene mellett markánsan megjelenik a hangversenyek, komolyzenei koncertek, operaelőadások iránti igény is.

A helyi lakosság érdeklődik a sport és azon belül is a szabadidős sporttevékenységek iránt.

A gyerekprogramok kínálatának továbbfejlesztése szintén kimutatható fejlesztési irány: játszóház, bábszínházi előadás, állatkerti programok és készségfejlesztés szerepel ebben a kategóriában.

A fenti eredményeket egészíti ki az a kérdés – szabadon lehetett válaszolni, akár több témát is megemlítve – hogy milyen további kulturális programokat, eseményeket szeretnének látni a veszprémiak a településen?

Az eredmények alapján elmondható, hogy

A veszprémi lakosság 10%-a elégedett a jelenlegi kínálattal, nem szeretné azt mennyiségében bővíteni.

A helyiek 9%-a korára hivatkozva, illetve motivációja vagy anyagi lehetősége hiányában nem érdeklődik a kulturális események, rendezvények iránt.

Továbbra is a legnépszerűbb kategória a fesztiválok csoportja, melyet a helyiek sok esetben tematizálnának (gasztronómia, bor, sör, rock).

Kiemelt érdeklődést mutat a színházi előadások köre. Itt egyrészt a modern darabok, nevesebb előadók, híres színészek meghívása; több szabadtéri előadás; hazai népszerű vendégelőadások; színházak éjszakája; beszélgetések a színészekkel igények jelentkeztek.

Gasztronómia és gasztronómiai fesztiválok kínálatának fejlesztése nem csupán az étkezés felé mutat, hanem igény van a főző versenyek, főző bemutatók, egy témára koncentráló rendezvények/versenyek (hal, csülök) szervezésére.

A zenés műsorok, koncertek, valamint a szabadtéri programok, szórakozás kategória szintén népszerű fejlesztési irány. A könnyűzene mellett markánsan megjelenik a hangversenyek, komolyzenei koncertek, operaelőadások iránti igény is.

A helyi lakosság érdeklődik a sport és azon belül is a szabadidős sporttevékenységek iránt.

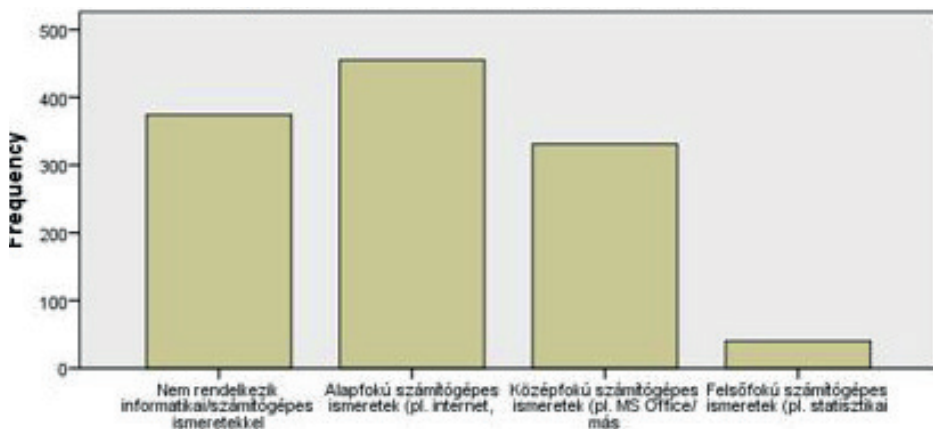
A gyerekprogramok kínálatának továbbfejlesztése szintén kimutatható fejlesztési irány: játszóház, bábszínházi előadás, állatkerti programok és készségfejlesztés szerepel ebben a kategóriában.

Oktatás, tanulás - kompetencia faktor

A kompetencia faktor a lakosság körében végzett kérdőíves felmérés válaszai alapján mutatja napjaink leginkább elvárt kompetenciáinak, az informatikai tudásnak és a nyelvtudásnak a szintjét, valamint az önfejlesztéssel kapcsolatos lakossági aktivitást. Ennek mutatószámai az informatikai képzettség, az angol és a német nyelvtudás, valamint az önfejlesztési aktivitás.

Tekintve, hogy az egyes mutatók eltérő skálák alapján kerültek meghatározásra, az összegző áttekintés helyett azok részletes vizsgálatát mutatjuk be.

A veszprémi lakosság informatikai képzettségét, tudását a kérdőíves lakossági felmérés segítségével vizsgáltuk. A 11. ábra a kérdésre kapott válaszokat mutatja be.

11. ábra: Milyen szintű informatikai tudással rendelkezik?

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

Az 1200 megkérdezett közül 374 főnek (31,2%) nincs semmilyen informatikai, számítógépes ismerete. 455 fő (37,9%) alapszintű informatikai ismeretekkel rendelkezik, amely alapvetően az internet alapszintű használatát, szövegszerkesztést, e-mail küldést, valamint számítógépes játékokkal való szórakozást jelenti. 331 fő (27,6%) középfokú informatikai tudás birtokában képes például MS Office vagy más tartalomszerkesztő programok felhasználói szintű kezelésére. 40 fő (3,3%) nyilatkozott felsőfokú számítógépes ismeretekről, melyek birtokában képesek például statisztikai programsomagok

alkalmazására, programozási feladatok ellátására, adatbázisok kezelésére. Amennyiben az informatikai tudást a fenti tartalommal 4 fokozatú skálán értelmezzük (1: nem rendelkezik informatikai tudással; 2: alapszintű; 3: középfokú; 4: felsőfokú informatikai tudással rendelkezik), a válaszok átlagértéke 2,03, ami az alapszintű informatikai ismereteknek felel meg.

A lakossági megkérdezés eredményei szerint 760 fő, azaz a megkérdezettek 63%-a nem beszél semmilyen idegen nyelvet, és fő 440 (37%) jelezte, hogy valamilyen szinten beszél idegen nyelvet.

12. ábra: Beszél-e idegen nyelvet?

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

Az 1200 főből 307 (25,6%) fő rendelkezik angol nyelvtudással. 166 fő (13,8%) számolt be arról, hogy német nyelvtudással rendelkezik. 30 fő (2,5%) orosz, 11 fő (9,2%) spanyol nyelvtudással rendelkezik, a többi világnyelvet 10 főnél kevesebben említették.

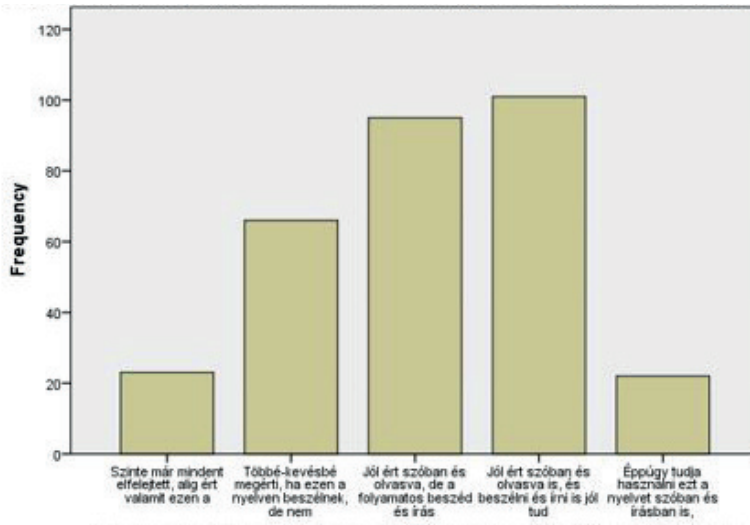
A következő két ábra az angol és a német nyelvtudással rendelkezők tudásszintjét mutatja be.

Az angol nyelvtudással rendelkező 307 főből 23 fő úgy nyilatkozott, hogy szinte már mindent elfelejtett, további 66 fő többé-kevésbé megérti, amiről beszélnek, de maga nem beszéli a nyelvet. 95 fő jól ért szóban és olvasva, de a folyamatos beszéd gondokat okoz. Igazán használható angol nyelvtudással 124 fő rendelkezik, ami a teljes minta (1200 fő) 10,3 %-a.

A német nyelvtudással rendelkező 166 főből 20 fő szinte mindent elfelejtett, 59 fő pedig ugyan többé-kevésbé megérti, amiről beszélnek, de maga nem beszéli a nyelvet. További 59 fő jól ért szóban és olvasva, de a folyamatos beszéd gondokat okoz. Használható német nyelvtudással 28 fő rendelkezik, ami a teljes minta (1200 fő) 2,3 %-a.

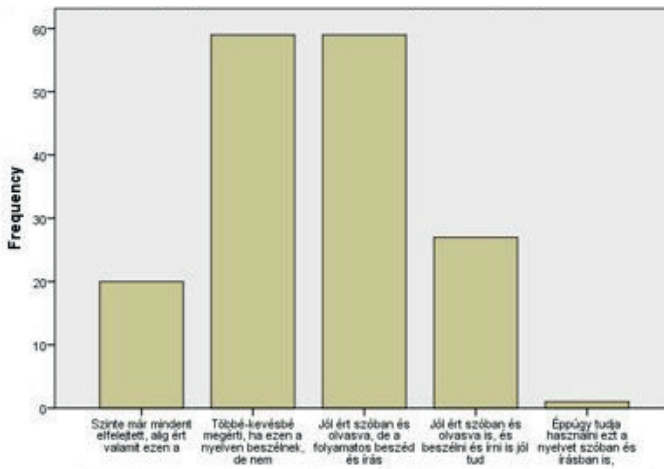
A nyelvtudás tekintetében komoly hiányosságok mutatkoznak, amely a város nemzetközi törekvéseit – nemzetközi fesztiválok rendezése, EKF pályázat, turizmus és a Balaton közelsége – tekintve komoly kihívásnak tekinthető.

A válaszadók mindössze 14,2%-a tervezi, hogy *fejleszti magát a jövőben* valamilyen területen. A tanulás, fejlesztés tartalmát tekintve a nyelvtanulás, az informatika, valamely szakma,

13. ábra: Angol nyelvtudás

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

14. ábra: Német nyelvtudás

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

valamint a továbbtanulás szerepel a leggyakrabban említett képzések között.

Hálózatosodás - életminőség

Az „életminőség” faktoron belül a következő szempontokat vizsgáltuk:

- településhez és a térséghez való kötődést;
- a városi szolgáltatásokkal, életkörülményekkel kapcsolatos tényezőket;

– a biztonságérzetet.

A településhez, a térséghez és a régióhoz való kötődést vizsgáltuk egy 1-4 tartó skálán.

A következő táblázatban a mintaátlagok értékeiből erős kötődés olvasható ki, és látjuk, hogy minél kisebb egységhez vizsgáljuk, annál erősebb a kötődés szintje.

Kötődés tárgya	Mintaátlag
Településhez	3,54
Térséghez	3,42
Pannon Régióhoz	3,31

4. táblázat: Kötődés mértéke

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

A településsel való kapcsolat, a kötődés mértéke fontos mutatószám, hiszen itt a városban emberek közössége él, és a városvezetőknek az a célja, hogy az itt élők jó érezzék magukat, magas életszínvonalat és életminőséget érjenek el, és vonzó legyen különböző célcsoportok, pl. új lakosok, befektetők, turisták, diákok számára.

A Veszprémben mért kötődés értéke magas, nagyon jó kiindulópont a további fejlesztésekhez, valamint a helyi lakosság bevonásához.

A kérdőív életminőségre vonatkozó kérdése a következő tényezőkkel való elégedettséget vizsgálta, szintén egy 1-4 skálán.

Általában elmondható, hogy a megkérdezettek elégedettek a felsorolt tényezőkkel, kiemelkedőnek tekinthetők a természeti környezet, a család, barátok közelsége és a tanulási lehetőségek értékei, míg a legalacsonyabb értéket a megfizethető lakhatási lehetőségek és a közlekedés tényezők kapták. A négyfokozatú skálán a biztonság megítélése mind a településen, mind a közvetlen

lakókörnyezetben 3,45-ös átlagértéket kapott, amit nagyon jónak ítéltünk.

Természetes és épített környezet

A település környezeti állapotával kapcsolatban megállapítható, hogy a Veszprémiek általában véve inkább elégedettek, amint azt az alábbi 6. táblázatban található 3,1-3,2 körüli átlagértékek mutatják (1-4 fokozatú skálán).

A listából talán csak a zajszennyezés és az utcák, járdák állapota lóg ki (mindkettő lefelé). Az utcák, járdák állapotával kapcsolatban már a városi szolgáltatások véleményezésénél is igen negatívan nyilatkoztak a válaszadók.

Az egyes környezeti elemekkel való elégedettséget fontos a megkérdezettek jellemzőivel, illetve egyéb paraméterekkel, mint magyarázó változókkal összevetni. Ennek érdekében megvizsgáltuk a háztartások egy főre jutó jövedelmével, az iskolázottsággal, a lakóhellyel, a betöltött munkakörrel és a településhez való kötődés néhány változójával való összefüggéseket.

Eredményeink szerint a lakosság jövedelmi helyzete és iskolázottsága nem mutat összefüggést a környezeti elemek állapotával kapcsolatos elégedettséggel egyetlen környezeti elem tekintetében sem. Ezzel szemben gyenge kapcsolat mutatható ki a betöltött munkakör esetében, míg ennél erősebb a kapcsolat a lakóhely és a környezeti elemek állapotának a megítélése között. Az eredményeket az alábbi táblák mutatják.

Elégedettség tárgya	Mintaátlag
Természeti környezet (tisza levegő, víz stb.)	3,43
Közlekedés	2,77
Szolgáltatások elérhetősége	2,97
Hasonló emberek, hasonló értékrenddel (helyi közösség)	3,22
Tanulási lehetőségek	3,64
Munkalehetőségek	3,03
Megfizethető lakhatási lehetőségek	2,75
Család, barátok közelsége	3,46
Városi zöldfelületek nagysága, állapota	3,28
Infrastrukturális fejlesztések	2,85

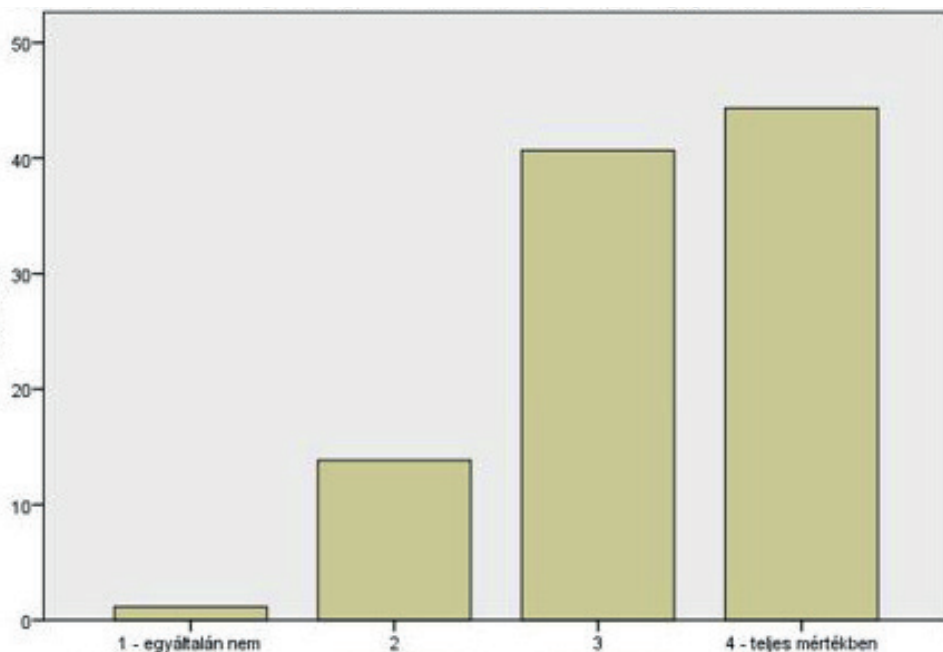
5. táblázat: Elégedettség

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

Környezeti tényező	Megelégedettség (átlag)
A levegő minősége	3,28
A természetes vizek állapota	3,27
Talaj és talajvíz	3,23
Zajszint	3,09
Hulladékok kezelése	3,15
Víz- és energia-felhasználás	3,23
Természeti környezet	3,29
Település tisztasága	3,23
Utca, járdák ápoltsága	2,96

6. táblázat: A környezeti tényezőkkel való elégedettség

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)
Az alábbi ábra a levegő minőségére vonatkozó eredményeket mutatja be.

15. ábra: Elégedettség a település levegőjének minőségével

(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

Környezeti elemek	Betöltött munkakör
A település levegőjének minősége	0,142
A természetes vizek (folyó- és állóvizek) állapota	0,139
A talaj és a talajvíz állapota	0,114
Zajszint	0,118
Hulladékok keletkezése, (szelektív) gyűjtése és ártalmatlanítása	0,139
Víz és energia felhasználása	0,152
Természeti környezet (védett területek, erdők, állat- és növény-fajok)	0,156
A település tisztasága	0,143
Utcaállapot	0,146

7. táblázat: A betöltött munkakör és a környezeti elemekkel való elégedettség összefüggése, a Cramer's V értékei
(1200 fős veszprémi reprezentatív lakossági felmérés (2017) alapján saját eredmény)

A versenyszféra, a vállalkozások véleményének, tapasztalatainak összefoglalása

Az előzőekben követett mintaválasztási logikának megfelelően a képviselői szervek, kamarák véleményét mutatjuk be a terjedelmi korlátkokra tekintettel.

Gazdasági környezet értékelése

Az elmúlt időszak legfontosabb eredménye, hogy azok a vállalkozások lettek sikeresek, akik elkezdtek piaci réseket keresni, többségük talált is. Egy ilyen példa a VALEO esete, amely az elektromos autó gyártásával összefüggésben megtalálta a helyét. Ennek eredményeként jelenleg 1000 embert akarnak felvenni, ami egyértelműen a gazdasági fejlődést mutatja. Fontos kiemelni, hogy a multinacionális vállalatok jelenléte fontos piaci és morális fejlődést jelent a régió gazdasági fejlődése szempontjából.

A két szakmai szervezet folyamatosan vizsgálja és értékeli a régió gazdasági szereplőit. A Kereskedelmi és Iparkamara rendszeresen rangsorokat állít össze, tendenciákat vizsgál. A VOSZ a megyei Prima díjak odaítélése kapcsán teszi mindezt.

A VOSZ az érdekvédelmi funkcióban sikeresnek tartja magát, ilyen például az üzletekben a vásárnapi munka visszavezetése. A Széchenyi

kártyát használók száma is örömdetesen növekszik, az 50 Mft-os keret 100 Mft-ra nőtt.

A vállalkozások előtt álló legfontosabb kihívások

Győr és Székesfehérvár megerősödött és óriási az elszívó ereje.

Városszövetség hiánya, a kritikus méret miatt. Ilyen például Veszprém-Balatonfüred-Balatonalmádi kérdése.

Infrastruktúra nélkül nincs fejlődés. Ezért az út és vasúthálózat fejlesztése szükséges. Az Északi körgyűrű 2x2 sávra történő alakítása kikerülhetetlen. Születik néhány presztízs beruházás, ilyen például a jégcsarnok, amelyek fenntarthatósága erősen kérdéses. Fontos kérdés lenne a Szentkirályszabadjai reptér hasznosítása. Ugyancsak fontos kérdés az önkormányzati földvásárlás, mert nincsen építési telek.

Javasolt intézkedések, válaszok a felvázolt kihívásokra

Növelni kellene az Egyetemen a műszaki képzések súlyát és létszámát.

Források elosztását újra kellene gondolni: a „mindenki kapjon egy kicsit” elv nem vezet sehova.

Komoly bátorság deficit van!

Egészségiparban komoly lehetőségek rejlenek, erre időben készülni kellene!

Munkásszállókat kell fejleszteni a munkaerő-hiány kezelésére.

100% hitellel is lehet vállalkozni – vállalkozási hajlandóság jelenleg nagyon alacsony.

Lobby erő fokozása és a kapcsolati tőke erősítése lényegében minden irányban.

A javasolt intézkedések megvalósítását nehezítő tényezők

Tartózkodás és a felelősségvállalás hiánya.

Gyökeres átalakítás (BPR – Business Process Reengineering) kell a bütykölgetés helyett!

Együtműködési deficit van!

A pártoknak nincs gazdasági stratégiája.

Nincs társadalmi párbeszéd alapvető, kormányzati cikluson is túlmutató kérdésekben sem.

A helyi infrastruktúra jellemzői (közlekedés, közművek, hírközlés, oktatás, általános életkörülmények: kultúra, lakhatás)

A kulturális kínálat rendjén van, lehet, hogy túlsúlyos a gazdasággal szemben.

A város vezetői nem értik a fejlesztési stratégia fontosságát és az ezzel összefüggő koordinálás fontosságát.

A legnagyobb gond a 8-as út északi körgyűrűjének hiánya. A Házgyári út élethetetlen. 25 perc végigmenni rajta.

A teherforgalom szempontjából – amely a vállalkozásokat kitüntetően érinti – általános az elégedetlenség. A város vezetése politikailag nem nőtt fel a feladathoz.

Pápa környéke gyökértelen, már csak onnan lehet munkaerőt hozni Veszprémbe. Érzékelhető az elcsatolási veszély. Az emberek többsége Győrbe jár dolgozni.

Az oktatási rendszer teljes újragondolása kiemelhetetlen (óvodától az egyetemig terjedően)!

A munkaerő alkalmazásával kapcsolatban jelentkező kihívások (létszám, szakértelem, egészségi állapot, munkabiztonság)

Közvetlenül ebben a kérdésben a Kamarai aktivitás a szakértelem megszerzésére, a megszerzés támogatására fókuszál - már a kamarai szervezet részéről.

Ugyanakkor a kamarai tagok HR vezetői létrehozták a saját klubjukat a legjobb gyakorlatok megismerése céljából. Mindez jól működik.

A legnagyobb gond: elfogyott a munkaerő az Észak-Dunántúli régióban. Ez jól érzékelhető a munkaerő közvetítéssel foglalkozó cégek tapasztalataiból is.

Komoly gond a közfoglalkoztatás elburjánzása. Az elektronizáció eredményeképpen feleslegessé váló közalkalmazottakat a versenyszférába kellene átirányítani, akár átképzéssel is.

A legfontosabb társadalmi kihívások

Sok vállalkozás érkezett el a generációváltáshoz. Nagyon sok esetben gondot okoz az átadás, a vezetői utódlás kérdése.

Társadalmi töréspontok figyelhetők meg az intézményrendszerben.

Az együtműködés hiánya érződik még családi vállalkozások esetében is

„Győztes – Győztes” elv szerinti gondolkodás hiánya jellemző vállalati, társadalmi és politikai szinten egyaránt.

Hatalmi játszmák sokasága jellemzi a vállalkozások működését.

A gazdálkodás feltételrendszere a kinyilatkoztatások ellenére kiszámíthatatlan.

Sok kérdésben nincs érdemi társadalmi egyeztetés.

Mennyire mély/sikeres vállalkozása együtműködése az egyes társadalmi csoportokkal

A vállalati együtműködés jellemzői

A vállalati együtműködések jellemzője, hogy a versenytársak még kapacitás hiányuk esetén sem ajánlják a riválist. Egyedül a turizmus-vendéglátás területén akadnak erre jó példák.

Mindenki kialakította és megtalálta a maga partnerét üzleti alapon.

A kamarai tagok közül sok vállalkozás tagja szakmai klaszternek. Ilyen például a gépjárműgyártók innovációs klasztere 40 taggal, de a korábbiak jelzett HR vezetők klubja mellett a számviteli vezetők klubja is népes társaság.

A VOSZ-on belül országosan működik egy környezetvédelmi együtműködés, ami klaszterszerű, de nem akkreditált klaszter.

A társadalmi együtműködés jellemzői

Fontosnak tartják az egyetemekkel való együtműködést a munkaerő-utánpótlás miatt.

A Kamarának nincs hivatalos együtműködése az önkormányzattal, csak informális és személyes kapcsolatokon keresztül.

16. ábra: Az együttműködés értékelése – kamarai vezetők
(saját eredmény interjúk alapján)

A helyi önkormányzat erősen kultúra centrikus, amely egyik oldalról előnyös, de a vállalatok, vállalkozások jelentős része szempontjából más támogató együttműködés is kiemelten fontos lenne.

A vállalkozásbarát önkormányzatot kapcsán az alábbi kérdéseket kellene újra-gondolni:

Helyi adó mértéke: Veszprém kontra Nemesvámos!

Hogyan növekszik a gazdaság? Tanuljunk Győrtől és Székesfehérvártól!

Kedvezmények biztosítása és infrastrukturális fejlesztések egyeztetése!

Célszerű lenne a modern városok programját a vállalkozások szempontjából újra gondolni!

Az önkormányzati fejlesztések arra koncentrálnak, amire pályázat van. A presztízs beruházásokat nem kedvelik a vállalkozók.

A felelőségek áthárítási manővereket is látnak az önkormányzati tevékenységben (utak felújítása).

Rossz a helyi közlekedés szervezése, rossz buszokkal. Nem változtatnak, mert akkor a szerződéses járatok egy része megszűnne. Ezt mégis át kellene gondolni!

Munkásszálló nagyon kellene a városba, ez enyhíteni a munkaerő hiányt! Irodaház is hiányzik a városban!

Konklúzió

A tanulmány célja a KRAFT-index-el kapcsolatos módszertani információk és eredmények bemutatása volt a 2017-es veszprémi lakossági felmérés és a versenyszféra résztvevőire vonatkozó egyes tapasztalatok bemutatásával. A munka elején a KRAFT-index elméleti megalapozásában mutattuk be az újszerű régiófejlesztési megközelítést, amely a térség gazdasági, önkormányzati és akadémiai szervezeteinek közérdeklőségén alapul és célja a térség számszerűsíthető erőforrásain túl a kevésbé megfogható tényezők, potenciálok feltárása is. Az empirikus munka elvégzésében mindhárom szereplőre támaszkodtunk. A lakossági felmérés mellett értékes információkat kaptunk a vállalatoktól és az önkormányzat készségessége is rendkívül fontos tényezője volt, hogy egy ilyen falsúlyú, szerteágazó felmérés elkészüljön a városra vonatkozólag.

**GAÁL ZOLTÁN-SZABÓ LAJOS-SZABÓ
MARIANN-ZILAHY GYULA**

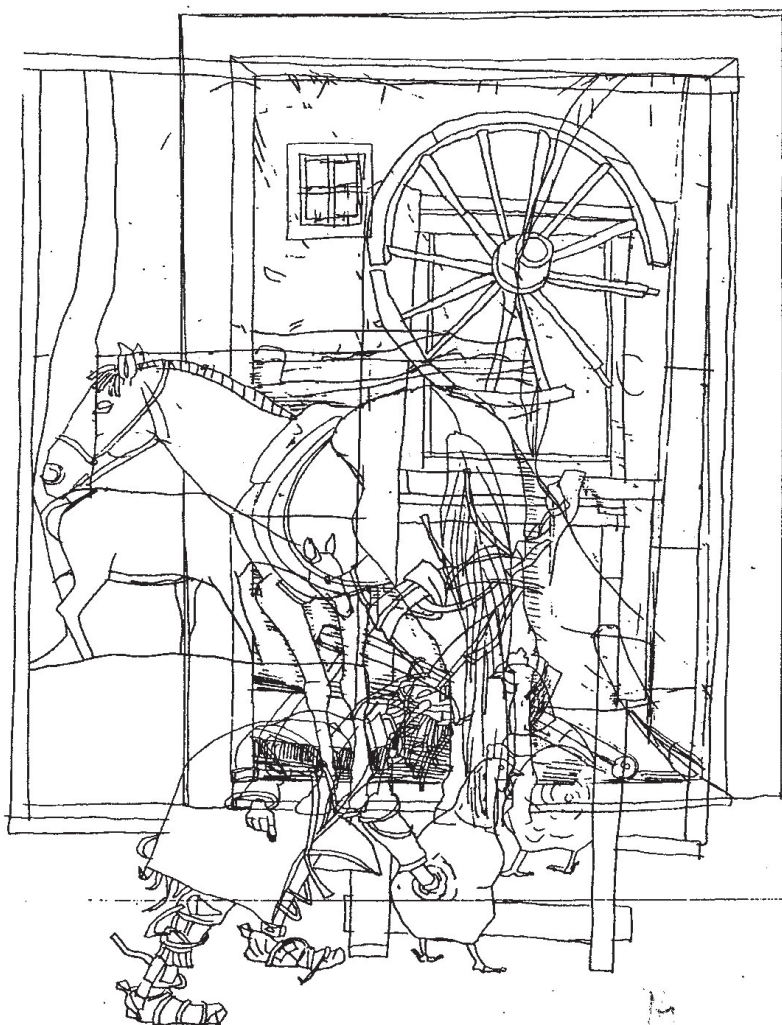
Felhasznált irodalom:

Miszlivetz Ferenc – Márkus Eszter: A KRAFT index – Kreatív városok – fenntartható vidék. Vezetéstudomány 44./2013/9. 2-21 oldal

Brundtland G.H. et.al.: Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. Oxford: Oxford University Press.

Landry Charles: The Creative City: A Toolkit for Innovators. London, Earthscan 2000

Miszlivetz F.-Jensen J. /szerk/: Creative Cities and Sustainable Region, Szombathely. Savaria University Press p 235

Vita

Előny-e a szabad vállalkozási zóna?

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvényt 1996-ban fogadták el. Azóta kisebb törvénymódosításokat végeztek rajta, ekkor lett először megemlítve a szabad vállalkozási zóna, mint fogalom, illetve megalapozva törvényileg a működése. A törvény célja a területfejlesztés és területrendezés alapvető feladatainak, szabályainak megállapítása, illetve az ehhez szükséges intézményrendszer kialakítása. A területfejlesztés és területrendezés célja a társadalmi és gazdasági növekedés elősegítése, a jelentős gazdasági és infrastrukturális különbségek mérséklése. Feladata pedig, hogy a közösségek ez irányú kezdeményezéseit segítse, ez mellett kiemelt feladata az elmaradottabb térségek felzárkóztatásának elősegítése, a munkanélküliség mérséklése, illetve az ipari és mezőgazdasági vállalkozások megújulásának támogatása.

Kutatásunkban a hazánkban kijelölt szabad vállalkozási zónák kialakítását mutatjuk be, majd elemzésünk során igyekszünk igazolni a kialakítás létjogosultságát. Igazoljuk, hogy a vizsgált időszakban a szabad vállalkozási zónák kistérségei relatív magasabb fejlődést produkáltak, mint a nem besorolt kistérségek. Megvizsgáltuk külön a Devecseri Kistérséget, itt a településeket egyenként is vizsgálva.

Bevezetés

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvényt 1996-ban fogadták el. Azóta kisebb törvénymódosításokat végeztek el rajta, ekkor lett először megemlítve a szabad vállalkozási zóna, mint fogalom, illetve megalapozva törvényileg a működése. A törvény célja a területfejlesztés és területrendezés alapvető feladatainak, szabályainak megállapítása, illetve az ehhez szükséges intézményrendszer kialakítása. A területfejlesztés és területrendezés célja a társadalmi és gazdasági növekedés elősegítése, a jelentős gazdasági és infrastrukturális különbségek mérséklése. Feladata, hogy a közösségek ez irányú kezdeményezéseit segítse, az elmaradottabb térségek felzárkóztatását elősegítse, mérsékelje a munkanélküliséget, illetve az ipari és mezőgazdasági vállalkozások megújulását támogassa. A törvényben meghatározott definíció a szabad vállalkozási zónákra a következő: „a Kormány által kijelölt, térségi gazdaságfejlesztő szervezet által koordinált, közigazgatási határokkal vagy helyrajzi számokkal lehatárolt, különböző feltételeket teljesítő, a fejlesztés szempontjából együtt kezelt térség, illetve kedvezményezett térségben a Kormány által egyedileg meghatározott, nemzetgazdasági érdekből kiemelt gazdasági ágazat, amely a térség fejlődése érdekében sajátos kedvezményeket biztosít” (1996. évi XXI. törvény)

„Egy ország társadalmi és gazdasági területileg is tagolt, és igen jelentős regionális differenciák vannak a különböző területi egységek és a települések között (...) ahhoz, hogy fontossá váljon a területi kérdés és a területi folyamatokat befolyásolni akaró politika, alapfeltétel egy minimális területnagyság.” (Cseres-Varadovics, 2014). Az Európai Unió alapvető célja a tagországok gazdasági „egyebeolvasztása”, ezért fontos, hogy ez a területi tagoltság elmosódjon vagy minimálisra csökkenjen. Már az Unió csatlakozások során a koppenhágai kritérium is kikötötte,

hogyan Magyarországnak olyan gazdasággal kell rendelkeznie, ami bírja az EU belső piacán jelentkező versenyt. Ez volt az első alkalom, hogy gazdasági kritériumokat is kikötöttek a csatlakozni kívánó országoknak, mellyel nem csak a politikai/demokráciai fejlődést akarták elérni, hanem a gazdaságit is (Jenei-Kulcsár-Tózsza, 2013). Ehhez a versenyhez Magyarország minden térségének fejlett gazdasággal, munkahelyekkel, cégekkel kell rendelkeznie. Mind minőségi, mind mennyiségi vállalkozásfejlesztésre van szükség ehhez. A kormány érdeke, hogy minél több gyorsan növekvő vállalkozás jöjjön létre. A szabad vállalkozási zóna támogatásai elsősorban a mennyiségi kérdést oldják meg és csak másod sorban a minőségit. Ezért már a csatlakozási tárgyalások során körvonalazódott Magyarország megfelelő tervezési stratégiai régióinak felosztása (NUTS), és ezek kisebb egységekre bontása, mely bevett gyakorlat az EU-s tagállamok között. Továbbá olyan országoknál van a legnagyobb jelentősége, ahol jelentős eltérések vannak a régiók között, mint például Olaszország (Finta, 2014). De világszinten nézve is látunk olyan országokat, ahol a területi fejlődés nincsen központilag szabályozva, például az Egyesült Államokban.

Az EU-hoz csatlakozás után megnyíltak az uniós források a magyar mikro-kis és közepes vállalkozások számára, viszont e szektor tagjai sokszor nem feleltek meg a kiírt pályázatoknak. Pedig ezek a források befolyásolják egy vállalkozás finanszírozását, és fejlődési lehetőséget biz-

tosítanak nekik. A fejlődésük mellett a versenyképességükön is lendíteni kell, ennek érdekében fontos ösztönözni az azonos térségben lévő vállalatokat az együttműködésre, a közös beszerzésre, technológiai fejlesztésekre.

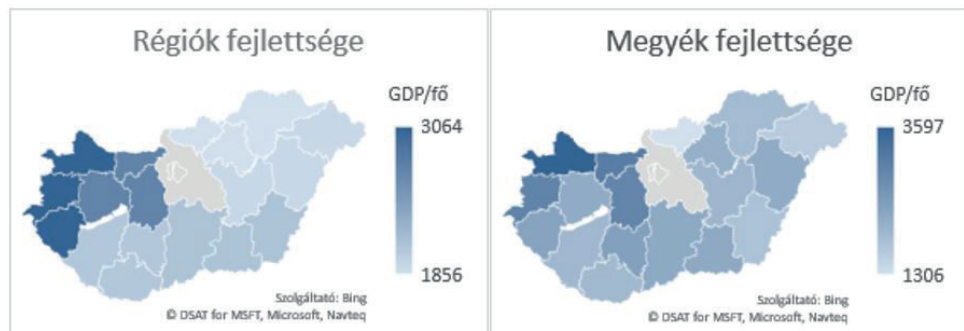
Területi egyenlőtlenségek

Az Európai Bizottság 2017-ben publikált jelentéséből látszik, hogy még most is 4 magyar régió található az Unió legszegényebb régiói között (Észak-Alföld, Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl, Dél-Alföld). A legtöbb kijelölt zóna ezekből a régiókból került ki. Viszont az is jól látszik a jelentésből, hogy ebből a 4 régióból 3 már javított pozícióján, melyet elősegített a szabad vállalkozási zóna is.

Magyarország legelmaradottabb területe a gömöri és az ózdi térségben található, itt a legnagyobb problémát a nagy munkanélküliség jelenti, mely kb. 25%-ra tehető.

A területi kiegyensúlyozottság elméleti és gyakorlati síkon is vizsgálható. Minden országnál eltér, hogy mikor tekintik a területi fejlődést kiegyensúlyozottnak, de minden esetben olyan területpolitikai célokat kell kitűzni, ami igazodik a kiegyensúlyozottság elképzeléséhez (Józsa, 2016).

„A hátrányos helyzetű régiók felzárkóztatását, a regionális különbségek csökkenését a ROP források – a kiemelkedő kifizetési, felhasználási arányok ellenére –, csak részben enyhítették, de elősegítették több régió, a dél-alföldi, észak-alföldi, a dél-dunántúli és a nyugat-dunántúli le-

1. ábra: Regionális különbségek Magyarországon

Forrás: teir.hu alapján saját szerkesztés

maradásának csökkenését, az 1 főre jutó GDP értékének változása tekintetében, azonban két régió, az Észak-Magyarország és a Közép-Dunántúl esetében tovább nőtt a területi fejlődésbeli különbségek, a GDP termelésnek az országos átlagtól való lemaradása.” (Varga, 200)

A területfejlesztési törvény Magyarországon 6 térséget különböztet meg egymástól, amik jelentősök a területfejlesztési szempontból, ezeket a törvény definiálja is.

Régiók: több megyéből álló területi tervezési-statisztikai egység. Gyakorlatilag azonos a korábban meghatározásra került, és a fentiekben ismertetett NUTS2 régiókkal.

Kiemelt térség: egy vagy több megyére, vagy azok területének egy részére kiterjedő, társadalmi-gazdasági-környezeti szempontból együtt kezelendő terület (Pl.: Balaton Kiemelt Üdülőkörzet, Budapest Agglomeráció).

Elmaradt térség: azon térségek, amelyekben a gazdaságra, az infrastruktúrára, és a társadalomra vonatkozó mutatók jelentősen elmaradnak az országos átlagtól.

Kedvezményezett térség: a területfejlesztés során pénzügyi és gazdasági ösztönzőkkel támogatott térség

Szabad vállalkozási zóna: A kormány által pontosan lehatárolt terület, amely a térségi gazdaságfejlesztő szervezet által koordinált módon sajátos kedvezményeket biztosít a vállalkozóknak.

Ipari parkok és egyéb fejlesztési egységek: Az önkormányzatok vagy az önkormányzatok társulásai által létrehozott fejlesztési egységek

„A régió egyik elemi előnye a földrajzi, gazdasági és kulturális változatossága. Ez a fajta változatosság áthatja a kistérséget és ezek a lehetőségek összeadódnak, ennek azonban előfeltétele, hogy az együttműködés terén maga a kistérség is minőségi fejlődésen menjen keresztül. Ez már csak azért is jelentős, mert az előnyök multiplikálása ugyanúgy fordítva is igaz: a hátrányok is képesek halmozódni, egymást erősíteni.” (Bende, 2014)

Varga Csaba szociológus határozta meg a kistérség összetett fogalmát, mely tíz pontra tagolódik. A kistérség elsősorban ökológiai tér, kistáj; másodsorban lokális társadalmi tér; harmadszor lokális közösségi tudat; negyedszer gazdasági tér; ötödször lokális információs és kommunikációs

tér; hatodsor kistérségi önkormányzati és közigazgatási tér; hetedszer történeti tér; nyolcadszor integrált tervezési és fejlesztési tér; kilencedszer cselekvési tér; tizedszer technológiai tér. Összefoglalóan életminőségi térnek mondhatjuk. Az összetettsége nem csak a fogalmában, de a fejlesztésében is meglátszik, térségi szinten mindig egyedi fejlesztésre van szükség. Hiába áll rendelkezésre sok támogatás, egyszerű programok és tőkeinjekciók, a térségek fejlesztése nem sematizálható. (Varga, 2011)

Az Unió számára is fontosak mind a mikro, mind a makro szintű fejlesztések. Ilyen makro szintű fejlesztés volt a Balti-tengeri régiós stratégia és a Duna régiós stratégia. Ezek a fejlesztések nem csak makro szinten gondolkodtak, hanem mikro szinten is, illetve esetenként több mikro szintű fejlesztésből lett egy-egy makro szintű.

Szabad vállalkozási zónák -

Minden térség más problémákkal néz szembe melyek történelmi, gazdasági, infrastrukturális múltjukból adódik. Kezdeként mindig fel kell tártani a valós helyzetet, melyhez az uniós fejlesztési irányelvek jó alapot adnak.

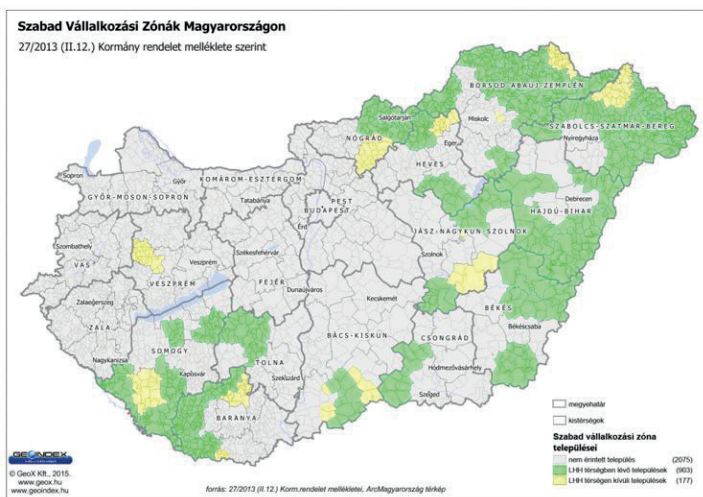
A szabad vállalkozási zónák (angolul urban enterprise zone) használata világszerte bevett gyakorlat, többek között az Egyesült Királyságban.

A vállalkozásösztönzéshez nagyobb kedvezmény adása sok segítséget nyújt, ezt bizonyítja Peter S. Fisher 1997-ben már megírt tanulmánya, mely egy gyakorlati példával mutatja be az előnyöket. Az IPSCO Steel Corporation több állammal is tárgyalt Amerikában új gyára megnyitásakor. Iowa állam több adókedvezményt és segítséget is ígért a gyár ottani felépítéséhez. Ez nem csak a cég számára volt előnyös, hanem az államnak is, hiszen az állam munkaerjét, infrastruktúráját és gazdasági helyzetét is segítette ez a beruházás. Miután ez a gyakorlat bevált világszerte egyre több országban kezdték el hasonló módon ösztönözni a beruházásokat, vállalkozásokat. (Fisher-Peters, 1997)

2013. január elsejével létrejöttek az úgynevezett szabad vállalkozási zónák, melyek a hátrányos helyzetű térségek fejlődését hivatottak elősegíteni. A zónává kijelölés 5 évre szól, de ezt a lejáratú idő előtt meghosszabbítható, ha úgy látja a felelős hivatal, hogy szüksége van még a

térsegnak a segítségre a felzárkózáshoz. Az állam ezzel a térségek fejlettsége közötti olykor jelentős különbség megszüntetése mellett szeretné elősegíteni teljes Magyarország területének Európa élvonalába történő felfejlődését. 47 térséget jelölt ki a kormány, ami 12 megyét érint (Kormányrendelet, 2013).

A fent látható képen a zölddel, illetve a sárgával jelölt települések tartoznak a zóna hatálya alá. A zöld színnel jelöltek a leghátrányosabb térség besorolással is rendelkeznek, emellett a sárga színűek „csak” szabad vállalkozási zóna besorolása alá tartoznak. Az ábra 2015-ben készült, azóta pár járás települései megkapták még a leghátrányo-

2. ábra: A kijelölt Szabad vállalkozási zónák

Forrás: <http://www.geoindex.hu/adatbazisok/szabad-vallalkozasi-zonak-munkanelkulisege-2015/>

sabb térség besorolást, ilyen a később elemezett devecseri járás is.

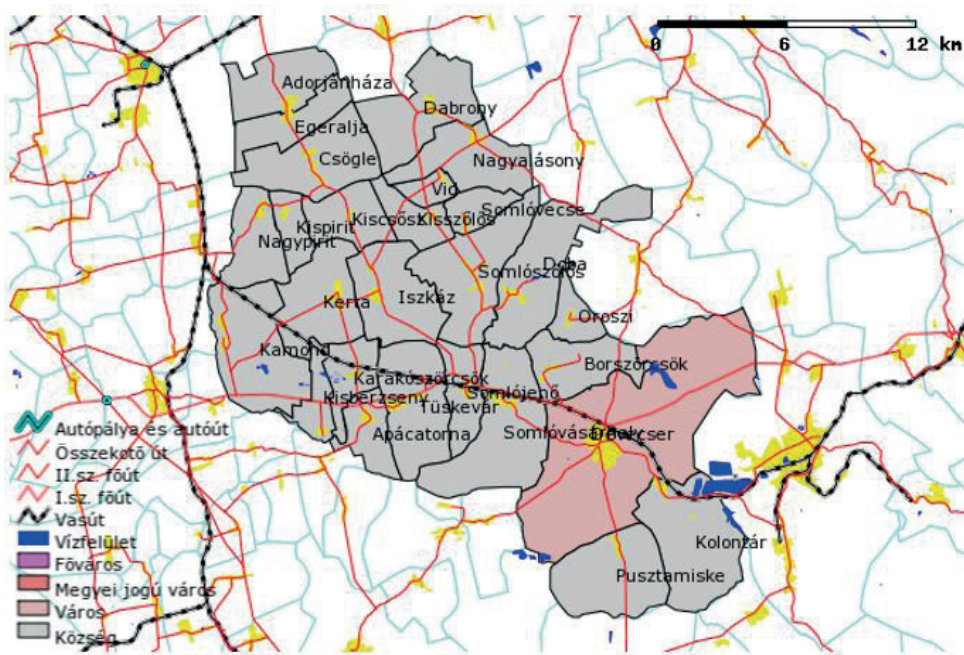
Sok támogatási rendszer nem a munka világába vezet, hanem a már létrejött deformált helyzetet próbálja javítani, de ez sajnos sokszor egyes térségek további leszakadását eredményezheti. A térségek problémáját (pl. foglalkoztatás) a területi természeti és gazdasági lehetőségeit kiaknázó vállalkozások létrehozása, inspirálása.

A vállalkozásokat, ha egy ilyen területen végeznek legalább 100 millió forintos beruházást és ezzel még a foglalkoztatottak létszáma is növekszik, kedvezmények illetik meg. Ezzel a vállalkozásokon keresztül közvetve az állam az önkormányzatokat szeretné segíteni, illetve két évig nagyon minimális adót kell fizetnie a foglalkoztatottjai után. Az is ösztönözheti az újonnan ide települő vállalkozásokat, hogy számos pályázatban előnyt, plusz pontot jelent, ha a pályázattal nyert pénzt egy szabad vállalkozási zóna területén belül szeretné felhasználni. Illetve bizonyos pályázatoknál magasabb is a támogatási intenzitás, ha a pályázó vállalkozás ilyen kijelölt zónában található.

tén belül szeretné felhasználni. Illetve bizonyos pályázatoknál magasabb is a támogatási intenzitás, ha a pályázó vállalkozás ilyen kijelölt zónában található.

A törvény azt is előírja, hogy ezekben a kormány által kijelölt zónákban külön jogszabályban meghatározott pénzügyi és más kedvezményeket kell biztosítani. Ezeket az adókedvezményeket a cégek havonta érvényesíthetik azok után a munkavállalók után, akik miatt nekik ez jár. A munkavállalókra jutó adóengedmény a kedvezményre feljogosító munkavállaló közterhekkel és más levonásokkal nem csökkentett, tehát bruttó munkabére után, de maximum 100 ezer forint után vehető igénybe a 459. § (1) bekezdése szerint 27% adókedvezmény (2014. évi XXV törvény).

Az egyéb részkedvezményekre jogosultság feltétele, hogy a vállalkozás tevékenységének ugyanabban a szabad vállalkozási zónában kell lennie, ahol a bérkifizetés is megtörténik.

3. ábra: A Devecseri Kistérség elhelyezkedése és települései

Forrás: https://www.teir.hu/rqdist/main?rq_app=kister_info_09&rq_proc=alap&kell_vissza=1&xterkod=4911

2013-ban lett a szabad vállalkozási zónát működtető törvényi háttér megreformálva, illetve ekkor került középpontba és kapott nagy hangsúlyt ennek a rendszernek a teljes kiépítése. A kormány a leghátrányosabb helyzetű térségek településeire terjesztette ki ezt a rendszert. Ez kezdetben 903 település takart, majd egy bővítés során még 299 település került a szabad vállalkozási zónába.

A szabad vállalkozási zónává kijelölés 5 évre szól, melynek lejáratát megelőzően a területfejlesztési stratégiai tervezéséért felelős miniszter javaslatára meghosszabbíthatóak településekre a kiterjesztések.

A devecseri járáshoz 27 település tartozik, melyek mindegyikén élhetünk az SZVZ adta lehetőségekkel. Emiatt a járásban érvényesíthető kedvezmények a következők:

Társasági adókedvezmény: Ha jelenértéken legalább 100 millió forint értékű beruházás üzembe helyezése és a kormányrendeletben foglaltak szerinti üzemeltetése esetén. Az adókedvezmény

mértéke nem haladhatja meg a számított társasági adó 80 %-át.

Szociális hozzájárulási adó és szakképzési hozzájárulási kedvezmény: A szociális hozzájárulási adókedvezmény a szabad vállalkozási zónában alkalmazott, a társasági adóban fejlesztési adókedvezményre jogosultnak a fejlesztési beruházás üzembe helyezésének időpontjától számítva az új munkavállalók után jár 3 évig. Mértéke egyenlő a kifizetett (bruttó) munkabér - de legfeljebb 100 ezer Ft - 27 százalékaival a foglalkoztatás első két évében, 14,5 százalékaival a foglalkoztatás harmadik évében. A foglalkoztatás első két évében a szakképzési hozzájárulás (mértéke: 1,5 %) alól is mentesül a kifizető (munkáltató) havi 100 ezer forint munkabérig.

KKV munkahelyteremtő beruházási támogatás a Nemzeti Foglalkoztatási Alapból: A foglalkoztatás-bővítés, az új munkahelyek teremtésének ösztönzésére a Nemzeti Foglalkoztatási Alap

terhére meghirdetett pályázat alapján a szabad vállalkozási zónákban működő, valamint betelepülő vállalkozások az alaptámogatáson kívül új munkahelyenként 400 ezer Ft/új munkahely kiegészítő támogatást igényelhetnek.

Fejlesztési célú európai uniós források: A zónákba betelepült vállalkozások fejlesztési és foglalkoztatási célú támogatási igényeiket a 2014-2020-as tervezési időszakban a GINOP helyi gazdaságfejlesztést és egyben foglalkoztatást ösztönző V. prioritásában tudják érvényesíteni. (Devecser Város Önkormányzata)

Anyag és módszer

Kutatásunk során arra kerestük a választ, hogy hasznos volt-e a szabad vállalkozási zóna besorolás a fenti térségeknek. Vizsgálatunk során, kistérségi szinten kívántuk vizsgálni az összes kijelölt szabad vállalkozási zónát, valamint mikroszinten a térségünkben található devecseri kistérség településeit vizsgáltuk.

A vizsgálathoz az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, a TEIR adatbázisát használtuk. Az adatgyűjtés során a Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatait töltöttük le kistérségi és településszinten 2012 és 2016 között. Az időbeli vizsgálat alsó határát igyekeztünk a zónakijelölést megelőző időpontra datálni, a felső határnál az adatok hozzáférhetősége volt a korlát, ezzel rövidtávú változásokat tudunk mérni, a későbbiekben azonban megismételhető a vizsgálat. Az értékek nem egy-egy vállalkozásra, hanem a térség összes vállalkozására összesítve vonatkoznak.

A szabad vállalkozási zóna jellegénél fogva és törvényalkotói szándékából is a zónába települő vállalkozásokat kívánja támogatni azért, hogy a térség gazdasági potenciálja javuljon, nőjön a foglalkoztatottság, erősödjön a térség gazdasági ereje. Ennek megfelelően vizsgálatunk során olyan mutatók gyűjtésére koncentráltunk, ami az ehhez való hozzájárulást méri. Ezek közül az legegyszerűbb mutató a vállalkozások számának változása a térségben volt.

A fentiekben definiált intervallumokon tehát gyűjtöttük az adott térségekben működő vállalkozások adózás előtti eredmény adatait, számviteli definíció alapján ez az érték mutatja a vállalkozás adófizetés előtti eredményét, azaz az adott évben

szembeállítja a társaság összes hozamát és ráfordítását.

A második mutatószám a vizsgálatunkhoz az átlagos statisztikai állományi létszám volt. Ez a mutató kumulálva mutatja egy területegység összes vállalkozásánál foglalkoztatottak számát az adott időszakban, azaz alkalmasnak tűnik arra, hogy felmérjük, hogy az adott térségben nőtt-e a vállalkozásoknál foglalkoztatottak száma, vagy nem történt pozitív irányú változás.

A szabad vállalkozási zónák egyik vállalkozástámogató eszköze az igénybe vehető adózási kedvezmény, így az igénybe vett és adóbevallásban feltüntetett fejlesztési adókedvezmény is legyűjtésre került.

A fejlesztési adókedvezményeken túl vizsgálni kívántuk azt is, hogy a vállalkozások hozzájárulása a nemzetgazdaság teljesítményéhez, így a bruttó hozzáadott érték vizsgálatát is célul tűztük ki ezekben a térségekben.

Végezetül pedig vizsgáltuk a térségekben működő vállalkozások éves árbevételét. Az értékesítés nettó árbevétele a vállalkozás tárgyévben realizált összes termék- és szolgáltatásértékesítésből származó bevételeit mutatja meg hogy a vizsgált évek során hogyan változott a térségekben működő vállalkozások értékesítési bevétele.

Az adatok gyűjtése után meghatároztuk az egyes mutatók vizsgálata során alkalmazott módszereket. Az adatok legyűjtése után megtörtént a kistérségek kategorizálása, az alapján hogy szabad vállalkozási zónába tartozik-e vagy nem. Ezt követően került sor az egyes vizsgálatokra. A mutatók egy részénél relatív mutatóval számoltuk ki a 2012-es bázishoz képest a változásokat mind a zónákba, mind a zónán kívüli térségek esetében (Molnár, 2015). Ilyen mutatók voltak az árbevétel, a bruttó hozzáadott érték, az adózás előtti eredmény és a statisztikai létszám változása. Más esetben pedig abszolút mutatókat számoltunk, ilyen volt az igénybe vett fejlesztési adókedvezmény mértéke. A fenti eltérés oka az, hogy ezen érték nincs meg minden évben, minden vállalkozás esetében, hiszen ez a kedvezmény csak a végrehajtott nagyobb értékű beruházások esetén hívható le, így ennek a relatív mérése nem vezetett eredményre.

A kistérségeken együttesen vizsgálva nem tértünk ki a változások okaira, de egy-egy példán keresztül minden mutató esetében igyekeztünk bemutatni a szélsőségeket. A devecseri kistérség vizsgálata során azt igyekeztünk megmutatni, hogy a térség településeinek a teljesítménye hogyan alakult, és – megyei térség révén - próbáltunk választ keresni arra, mi okozhatta a kiugró értékeket.

Ebben az esetben ugyanazon mutatókat vizsgáltuk a devecseri térség települései esetében. Az adatok statisztikai érdekességeként szolgálhatnak ahhoz, hogy a településeket jobban megismerve, mik azok a faktorok, amelyek egy-egy, a település méretéhez viszonyítva nagyobb beruházást tető alá hozhatnak, és ez milyen hatással lehet az adott település és közvetve a térség eredményeinek változására.

Habár egy-egy beruházás országos viszonylatban szinte nem is érzékelhető, vagy nem okoz mérhető változást, helyi viszonylatban komoly gazdasági és társadalmi értéke lehet.

Eredmények

Az elemzés során a mutatók definiálásának sorrendjében haladva, elsőként a térségekben adóbevallást benyújtó vállalkozások számának a változását vizsgáltuk meg. A kérdéses időszakban a vállalkozások száma összességében 405.528-ról 405.231-re csökkent, ez egy csekély, 0,07%-os csökkenést jelent az összes kistérségre nézve. Megvizsgáltuk ezután, hogy hogyan alakult a vállalkozások számának átlagos változása a szabad vállalkozási zónákhoz tartozó kistérségekben, illetve azokon kívül. Megállapítható volt, hogy a szabad vállalkozási zónákhoz tartozó térségekben a vállalkozások száma 1,51%-os növekedést mutatott, míg a nem SZVZ térségekben mintegy fél százalékos (-0,49%) csökkenés volt tapasztalható. A szélsőséges értékek vizsgálatánál szabad vállalkozási zónával kapcsolatban nem találtunk összességében kiugró értéket, a három-három legjobban és leggyengébben teljesítő térség is a zónán kívüli térségekből került ki. A legszembe-tűnőbb a szobi térség növekménye volt, itt 2012-hez képest 75%-os növekedést tapasztaltunk. Település szinten nem vizsgáltuk ezeket a térségeket, de a kistérségben található Tésa, amely az egyik olyan település, ahogy 0% az iparüzési adó

és 0 Ft a kommunális adó, ez megnövelhette a vállalkozások számát.

A devecseri kistérség esetében a vállalkozások számában 4,38%-os növekedést tapasztalhattunk, ez jelentősen magasabb, mint az országos átlag, beleértve a szabad vállalkozási zónák 1,51%-os növekedését. A térség településeit megvizsgálva, azt állapíthatjuk meg, hogy a vizsgált időszakban Tüskevár és Dabrony települések teljesítménye járult hozzá leginkább a növekedéshez 10, illetve 7 vállalkozásos növekménnyel. Előbbi esetben a 8-as főút közelsége és a 0%-os IPA, utóbbi esetben a helyben történő gazdaságfejlesztés támogatása a kiváló ok.

Az adózás előtti eredmények vizsgálatával folytattuk elemzésünket. Megállapíthatjuk, hogy kistérségi szinten vizsgálódva, egy-egy szélsőséges eset jelentősen képes torzítani az adott térség eredményét, hiszen egy olyan kistérségben, ahol viszonylag sok, de nem magas eredményű vállalkozás pozitív eredménye található, és van egy működő nagyobb vállalkozás egy magas negatív éves eredménnyel, ott az egész kistérség adózás előtti eredménye negatív is lehet. Összességében így nem tarjuk az adózás előtti eredmény aggregált vizsgálatát a legértékesebbnek az elemzett mutatók közül, azonban a teljes mintát vizsgálva már más a helyzet. Ha a szabad vállalkozási zónába tartozó térségek összesített eredményét nézzük, a vizsgált időszakban az adózás előtti eredmények 114,99%-os változást mutatnak 2012-höz képest, míg a zónába nem tartozó térségekben ez a változás -22,89%-os.

A devecseri térség vizsgálata ebben az esetben azt mutatta, hogy az adózás előtti eredmények növekedése 21,37%-os, ami elmarad az országos átlagtól. Relatív értékben a legnagyobb növekedést a már említett két település, Dabrony és Tüskevár mutatja, azonban Adorjánháza is kiemelkedően teljesített.

A vállalkozások irodalmának tanulmányozása során, mint törvényszerűség jelenik meg az a kijelentés, hogy a vállalkozások sikere hozzájárul a foglalkoztatottság növekedéséhez, ez pedig pozitív hatással van az adott térségre, hiszen nő a foglalkoztatás, nő a helyben költendő jövedelem, csökken a munkanélküliség stb. Összességében a mintában szereplő térségek esetében az egyik legfontosabb vizsgálati szempontnak tartottuk az

átlagos statisztikai állomány adatot. Ha a teljes mintát vizsgáljuk, akkor elmondható, hogy minden kistérség adatát figyelembe véve, a bevallásban szereplő adatok szerint az érték 12,52%-kal növekedett. A mintát megbontva a zónabesorolás szerint megállapíthatjuk, hogy azon térségekben, amik a szabad vállalkozási zónákhoz tartoznak, a növekedés 14,49%-os, a zónákba nem tartozó térségek esetében 11,57%-os.

A statisztikai létszámokat vizsgálva, a devecseri kistérség összesítve 16,58%-os növekedést könyvelhet el, ami minden tekintetben átlag feletti eredmény, akár az országos, akár a szabad vállalkozási zónák átlagát vizsgáljuk. Település szinten kiemelkedik Kolontár (itt az iszapkatasztrófa utáni helyreállítást követően a minimális létszám kezdett rohamosan visszaállni a megelőző szintre (2012-ben 1 fő volt csupán). A többi települést vizsgálva Dabrony és Tüskevár emelkednek ki.

Az igénybe vett fejlesztési adókedvezmények esetében már árnyaltabb a kép. Itt nem tudunk relatív mutatót számolni, hiszen az adat jellege ezt nem tette lehetővé, így abszolút értékben vizsgáltuk az adatot. A szabad vállalkozási zónák esetében átlagosan 176.006.380 Ft kedvezményt vettek igénybe a kistérségekben működő vállalkozások, míg a zónákban nem tartozó kistérségek esetében ez az érték meghaladta az egy milliárd forintot, 1.159.662.110 Ft. Az adatokat kissé módosítja az a tény, ha a vizsgált kistérségekből a fővárost kizárjuk, ebben az esetben „csak” 846.708.940 az érték. A három, az ott működő vállalkozások által legmagasabb fejlesztési adókedvezményt érvényesítő térség: a budapesti, a dunaujvárosi és a tiszaujvárosi. A szabad vállalkozási zónák közül pedig kiemelkedik a jászberényi, a berettyóújfalui és a nagyatádi. A devecseri térségben található vállalkozások a vizsgált időszakban nem vettek igénybe fejlesztési kedvezményt.

A következő vizsgált adatunk az értékesítés nettó árbevétele volt. Ebben az esetben is megvizsgáltuk az országos változást a vizsgált időszakban, ez 50,99%-os növekedést mutatott. Ezek után következett a minta megbontása. A szabad vállalkozói zónák esetében a növekedés a bázishoz képest 85,76%-os, míg a zónába nem tartozó kistérségek esetében 34,2% az érték, itt tehát a szabad vállalkozási zónák kiemelkedően

teljesítettek. Megvizsgáltuk a szélsőséges értékeket ebben az esetben is. A legkiemelkedőbb a tabi térség volt, viszont a képet árnyalja az, hogy az időszak végén ugrott meg az érték (3572%), ez jelenthette azt is, hogy a társasági adó változása az ott székelő nagyvállalat esetén egy adóoptimalizálás miatti növekmény volt. Jól teljesített továbbá a törökszentmiklósi (117%) és a bátorterenyi térség is (147%). 53 kistérség esetén pozitív volt a változás, 4 SZVZ térség esetén volt visszaesés. A nem SZVZ térségeknél ez az értékpár 106-12.

A devecseri kistérség árbevétel adatai 11,71%-os növekedést mutattak, ami ebben az esetben elmarad az országos átlagtól. Jelentősen torzítja a térség eredményeit ebben az esetben a devecseri vállalkozások teljesítménye, ha ezzel nem számolunk, akkor 55%-os a növekmény. A települések esetében kiemelhető a már említett Kolontár, valamint természetesen Dabrony és Tüskevár is.

Végezetül a bruttó hozzáadott érték változását elemeztük. Ez a mutató a GDP-hez való hozzájárulást mutatja, a vizsgált mutatók közül ez a legkomplexebb, azaz az eredménye talán a legkifejezőbb. Országos szinten az BHÉ növekedése a vizsgálat szerint 47,91%-os volt. Ezek után megnéztük a térségek hozzájárulását a változáshoz. A szabad vállalkozási zónákba tartozó térségek esetében a növekedés 56,4%-os, míg a szabad vállalkozási zónákba nem tartozó térségek esetében 43,82%-os, tehát ebben az esetben is a felzárkóztatni kívánt térségek érték el a bázishoz képest magasabb eredményt. Abszolút értékben nézve a SZVZ térségek növekménye meghaladta a 305,6 milliárd forintot. Az SZVZ kistérségek közül a mutató tekintetében kiemelkedett a tabi, a kazincbarcikai és a jászberényi térség. A nem SZVZ térségeknél a budapesti, a győri és a székesfehérvári térségek emelkedtek ki.

A devecseri kistérség összesített teljesítménye ebben az esetben 43,53%-os, ami minimálisan, de elmarad az átlagos értékektől. A települések közül ismét csak a már említett 3 település, azaz Kolontár, Tüskevár és Dabrony emelkednek ki.

Összefoglalás

Vizsgálatunk eredményeit igyekeztünk egy összesítő táblázatban is bemutatni. Vastaggal emeltük ki azokat az értékeket, ahol az egyik ka-

tegóriában magasabb érték született. A devecseri kistérség esetében azt emeltük ki, ha a térség eredménye meghaladta az országos átlagot.

Vizsgálataink összességében azt mutatták, hogy a Szabad vállalkozási zónák térségeiben a vizsgált szempontok alapján nagyobb növekedést mutattak a vállalkozások, mint a többi – nem SZVZ térség esetében, sőt az érték majdnem minden esetben az országos átlag felett van, tehát a zónakijelölés összességében pozitív volt.

A devecseri kistérségben átlagon felül nőtt a vállalkozások száma, ez kiemelendő. Megállapítható, hogy a két kiemelkedő település esetében a vállalkozások fejlesztésének helyi igénye, mentorálása nagymértékben hozzájárult a számosság, és közvetve a többi eredmény növekedéséhez.

**TAKÁCS TÍMEA -
DÁNIEL ZOLTÁN ANDRÁS**

Felhasznált irodalmak

Bende György: Nyitott szemmel stratégiai tanulmány, 2014

Cseres-Gergely & Varadovics (2014): A munkapiaci szakpolitika eszközei, fellelhető: <http://real.mtak.hu/18031/1/szakpolitika.pdf>
<http://real.mtak.hu/34058/1/szakpolitika.pdf>

Finta I. (2014): Vidékkutatás (2012-2013), fellelhető: http://193.225.134.137:8080/jspui/bitstream/11155/750/1/finta_LEADER_2014.pdf

Jeney - Kulcsár –Tózsá (2013) Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak, fellelhető: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1129/1/05tervezes.pdf>

Józsa V. (2016) A magyarországi regionalizmus egy gyakorlati szakember szemével, fellelhető: <http://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/2731/4853>

Kormányrendelet (2013): 27/2013. Kormányrendelet a szabad vállalkozási zónák létrehozásának és működésének, valamint a kedvezmények igénybevételének szabályairól

Magyar Köztársaság, 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

Magyar Köztársaság, 2014. évi XXV törvény egyes adótörvények és azokkal összefüggő más törvények módosításáról

Molnár Tamás: Empirikus területi kutatások, Akadémiai kiadó, 2015

Peter S. Fisher, Alan H. Peters-Tax and spending Incentives and Enterprise zones 1997

Varga Csaba: Kistérségek szerepe a tudásalapú társadalomban, 2011

Varga Z. A mikro- és kisvállalkozások uniós támogatási rendszerének problémái nyugat-dunántúlon, 2018

1. táblázat: A vizsgálat összesített eredményei

Mutató	SZVZ eredmény	Nem SZVZ eredmény	Országos átlag	Devecseri Kistérség
Vállalkozások számának változása	1,51 %	-0,49 %	0,16 %	4,38 %
Adózás előtti eredmény változása	114,99 %	-22,89 %	22,02 %	21,37 %
Átlagos statisztikai létszám változása	14,49 %	11,57 %	12,52 %	16,58 %
Átlagos fejlesztési adókedvezmény	176.006.280 Ft	1.159.662.110 Ft	839.271.354 Ft	0
Értékesítés nettó árbevételének változása	85,75 %	34,2 %	50,99 %	11,71 %
Bruttó hozzáadott érték változása	56,4 %	43,82 %	47,91 %	43,53 %

Forrás: saját szerkesztés

Önkormányzati múlt

„Nagykovácsi községnek nem kellene mindenben előljárnia” – A telefon bevezetésének kísérlete a nagykovácsi községházára

Az első világháború előtti időszakban a modernizálódó nagy-, közép- és kisvárosok vonzáskörzetében lévő vidéki települések is urbanizálódtak. Az új kommunikációs eszközök (társalgás, sajtó, könyv, posta, telefon, film, stb.) hasznosságát elvben sokan elismerték, gyakorlati bevezetésük azonban gyakran ellenállásba ütközött. A távolsági kommunikáció, kommunikációs struktúra és ezen struktúra hordozóinak mikro- és makroszintű vizsgálata a polgári társadalom kialakulásának folyamatát segít megérteni.¹ A folyamat ellentmondásait jól tükrözi Nagykovácsi esete, ahol a képviselőtestületet megosztotta az anyagi áldozatot követelő technikai modernizáció. Csapák Alex írásából megismerjük a telefon bevezetésének történetét, annak társadalmi hátterét, a konfliktuskezelés módjait. (– Hudi J.)

– Majd ha a vármegye a Nagykovácsiba vezető utat vármegyei kezelésbe veszi, akkor hajlandó lesznek megszavazni a telefon bevezetését! – jelentette ki indulatosan Bayer Péter önkormányzati képviselő a nagykovácsi képviselőtestület rendkívüli közgyűlésén. Erre kontrázott rá Kreisz Márton képviselő a címben szereplő szavakkal. A testület rövid vitát követően negyedszerre is megszavazta Gyulay Sándor községi jegyző indítványát, miszerint a községházára vezessék be a telefonvonalat. Az ügy ekkor – 1908. december 4-én – már több mint fél éve húzódott és a viszony határozottan kezdett elhidegülni a járási központ (Pomáz) és Nagykovácsi között. A falu képviselő-

testülete ugyanis még a Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegyei alispán, Fazekas Ágoston felszólítása – gyakorlatilag fenyegetése – ellenére sem volt hajlandó bevezettetni a telefont...

Nagykovácsiban 1908 elején kezdtek olyan hírek szállingózni, hogy a felsőbb szervek jó néven vennék, ha a községházán lenne egy telefonkészülék. A dolog még bizonytalan volt, bár a helyi postamesternő már érdeklődött a községházán arról, hogy valóban be fogják-e vezetni a telefont.² A telefonügy a községi képviselőtestületi gyűlések jegyzőkönyvében első alkalommal 1908. március 28-án jelent meg. A község jegyzője arról tájékoztatta a 15 fős képviselőtestületet, illetve Czerny Máttyás bírót (civilben boltost és fuvarost), hogy „a járási főszolgabíró úr a legutóbbi tiszti értekezleten elrendelte, hogy a községi előljáróságok a képviselőtestületnek előterjesztést tegyenek a távbeszélő hálózatnak a községi hivatalok helyiségeibe bevezetése iránt”. Gyulay Sándor jegyző lelkesen ecsetelte, hogy a Magyar Királyi Posta és Távírdaigazgatóságtól kapott értesítés szerint kedvezményes áron – 360 korona helyett mindössze 240 korona éves előfizetési díjért – vezetnék be a telefont a községházára, mégpedig úgy, hogy Nagykovácsin önálló távbeszélőközpontot is kapna. Kitért arra, hogy milyen nagy segítség lenne a hivatal számára a telefon: időmegtakarítást jelentene, szükségtelenné válnának a gyakori sürgönyváltások és a postán fizetett telefonbeszélgetések... A képviselőket azonban egyáltalán nem hatották meg a jegyző szavai: az iránt érdeklődtek, vajon magánemberek használhatják-e majd a községi készüléket, illetve, hogy eltörli-e a posta a faluban található nyilvános távbeszélőkészülék önként vállalt kötelező önkormányzati bevétel-kiegészítését.³

A történet háttérének megértéséhez nem haszontalan tudni, hogy Nagykovácsiba 1895-ben vezették be a telefont.⁴ Hasonlóan sok más Budapest környéki településhez⁵, a bevezetés annyit jelentett, hogy a helyi postahivatalban létesítettek egy nyilvános készüléket, amelyet díjfizetés ellenében, a posta nyitvatartási ideje alatt bárki használhatott. Ez nem jelentett önálló települési hívószámot vagy különálló központot – Nagykovácsi pl. Lipótmező központot át volt elérhető. Mivel a 19. század végének embere a legkevésbé sem volt hozzászokva a telefon használatához, kétséges volt, hogy a nagykovácsi készülék ki tudja-e termelni létesítésének és üzemeltetésének költségeit, ezért 1895. április 1-én Nagykovácsi kötelezettséget vállalt arra, hogy ha a postai nyilvános készülék forgalma nem éri el éves szinten a 200 koronát, akkor azt minden évben kiegészíti erre az összegre. A képviselők tehát ennek a bevételkiegészítésnek az esetleges eltéréséről kérdezték a jegyzőt. A jegyző a képviselők által feltett kérdésekre nemmel felelt, a készüléket magánemberek nem használhatják és a bevétel-kiegészítés sem szűnik meg. Ezt követte az első szavazás: egyhangúlag „ellene vannak a bevezetésnek, mert csak a községi tisztviselők könnyebbségét és nem egyben a község magáncéljait is szolgálja”.⁶

A második fordulóra fél év múlva, az 1908. szeptember 27-i rendes őszi közgyűlésen került sor.⁷ A körülmények időközben némileg megváltoztak. A postaigazgatóság úgy döntött, ha a falu a községhezára vezeti a távbeszélőt, akkor eltekint a postai nyilvános készülék bevételeinek 200 koronára történő kiegészítésétől. A jegyző természetesen tájékoztatta az új körülményről a képviselőket. Eredménytelenül. Olyan határozat született, hogy „Nagykovácsi község képviselőtestülete nem látja indokoltnak a telefon bevezetését, miről a postaigazgatóság értesíteni rendeltetett”.

A községhezán elhelyezendő telefon iránt érzett antipátia – mely egyébként nem csak Nagykovácsit jellemezte – tette ösztönözte a vármegye vezetőit. November 4-én megszületett Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye alispánjának rendelete. Ebben a telefon haladéktalan bevezetésére szólította fel a készüléktől idegenkedő községi vezetőket: „A vármegye számos községe be van kapcsolva a Budapest környékbéli távbe-

szelő hálózatba és így a vármegye, valamint a járás székhelyével összeköttetésben van. Annál meglepőbb dolog az, hogy 30 olyan község is van, amelynek előjárósága, ámbár a községbe a távbeszélő bevezettetett, a távbeszélő hálózatba nem kapcsoltatott be. Ezek között van Nagykovácsi község is.”⁸ Az alispán meg is fenyegette őket: „előterjesztést fogok tenni a törvényhatósági közgyűlésnek, hogy az 1886. XXII. t.c.z. 26 §-a alapján a közigazgatás érdekében rendelje el a távbeszélő állomás felállítását”.⁹ Az említett törvény cikk szerint a törvényhatóság beavatkozhat a község ügyeibe, ha azt a közigazgatás vagy közbiztonság érdekei megkövetelik.

Az alispáni rendelet birtokában a nagykovácsi jegyző azonnal rendkívüli közgyűlést hivatott össze, melyre 1908. november 18-án került sor.¹⁰ Ismertette az alispán rendelkezését, ismét ecsetelte a távbeszélő használatának előnyeit, azt, hogy „annak használatát a községi ügyviteli szabályzat is előírja”. Felhívta a képviselők figyelmét arra, hogy „a községet a vármegye előbb-utóbb úgyis kötelezni fogja”, sokkal helyesebb, ha „jogával élve a község bevezeteti, mintha erre a felsőség által rákényszerítenék”. Gyulay Sándor még részletes költségbeclést is készített: ha bevezetik a távbeszélőt a községhezára, akkor a község megtakarít 130 korona postai nyilvános telefonkészülék bevétel-kiegészítést, továbbá a sürgönyökön, fizetett telefonbeszélgetéseken körülbelül 20 koronát, útiköltségen pedig legalább 50 koronát spórol meg. Ez azt jelenti, hogy 200 korona megtakarítás adódik, a készülék bevezetése tehát mindössze 40 korona többletkiadást jelent évente – ugyanakkor óriási könnyebbéget hozhat a hivatal számára. Újból szavazásra bocsájtották a kérdést. Nagykovácsi vezetői a harmadik szavazáson is egyhangúlag elutasították a telefon bevezetését.¹¹

Az ügyet Almássy Sándor, Pomáz járás főszolgabírója sem hagyhatta szó nélkül. Még novemberben levelet írt a nagykovácsi jegyzőnek, arra kérte Gyulayt, hogy valahogy vegye rá a képviselőtestületet arra, hogy legkésőbb 1909. június 1-ig létesítsen telefont a községhezán.

Az egyre több oldalról szorongatott Gyulay Sándor az 1908. december eleji rendkívüli közgyűlésen terjesztette ismét a képviselőtestület elé a telefon ügyet.¹² A jegyző időközben meg-

győzött két képviselőt arról, hogy támogassák az indítványt. A téma újbóli felvetésének indoka is az lett, hogy: „néhány képviselő úgy nyilatkozta, hogy nem értették teljesen a dolgot, különben az előfizetési díjat megszavazták volna”. Az ekkor kibontakozó vitában hangzottak el a cikk elején már bemutatott gondolatok, arról, hogy „Nagykovácsi községnek nem kellene mindenben előljárnia...”

Az ülés komédiába hajló lehetett. Gyulay kétségeesetten válaszolt Bayer Péter azon feltételére, hogy csak akkor szavazza meg a telefon bevezetését, ha a Nagykovácsiba vezető négy és fél kilométer hosszú helyi érdekű (vicinális) országutat a vármegye saját kezelésbe veszi. A jegyző figyelmeztette a heveskedő képviselőt arra, hogy a budai országút vármegyei átvételének feltételül szabása „érthetetlen és kivihetetlen”, illetve, „hogy a telefonra nem a vármegyének, de községi közigazgatásnak van szüksége...” Ismét szavaztak. Negyedszer ugyanarról. Ketten immáron a telefon bevezetése mellett tették fel a kezüket, a többiek továbbra is ellene voltak. Megszületett tehát a 23kgy/[1]908-as határozat: „Nagykovácsi község képviselőtestülete nélkülözhetőnek tartja a község igazgatásában a távbeszélőt, s ezért az előfizetők közé nem lép be.”¹³

A főváros környékén lévő települések képviselőtestületei sorra fogadták el a határozatokat, melyekben a telefon községházára történő bevezetése mellett döntöttek. Az 1909. év elejére már csak 12 olyan község maradt, ahol a postán ugyan volt telefon, de a községházára mégsem akarták azt bevezetni. Fazekas Ágoston alispán ráunt arra, hogy néhány település képviselőtestülete rendre megtorpedozza a közigazgatás műszaki fejlesztésére tett nemes kísérletet. Ígéretéhez híven Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye közgyűlése elé terjesztette az ügyet, amely 1909. január 11-én erővel tett pontot a huzavona végére. Rendeletileg kimondta, hogy az érintett településeket „a közigazgatás érdekében kötelezzük, hogy a községházába a távbeszélő vezettessék be”.¹⁴

Ezzel már a keményfejű nagykovácsi németek sem tudtak határozatilag szembeszegülni. A jegyző 1909. február 11-én ismét a képviselőtestület elé terjesztette a községháza telefonjának ügyét. „A véghatározat megnyugvással tudomásul vétessék” – jelentette ki Gyulay. A szűk-

szavúra sikerült jegyzőkönyvi beírás szerint a képviselők egyhangúlag elfogadták, bevezetik a községházára a távbeszélő készüléket, biztosítják rá az évi 240 koronát, illetve, hogy a továbbiakban nem kell a postahivatalban lévő nyilvános készülék üzemeltetési költségét 200 koronára ki egészíteniük.¹⁵

Az ügy lezárult. Vagy mégsem? – Ekkor jött a feketeleves. Nagykovácsi 1909. február 26-i keltezésű levelet kapott a Magyar Királyi Posta és Táviratigazgatóságtól, ebben arról tájékoztatták a falut, hogy a községházára csak akkor tudják bevezetni a telefont, ha a községben telefonközpont létesül. Ennek feltétele az, hogy legalább három évig három (2 rendes és 1 kedvezményes) előfizető legyen; a kedvezményes lenne a községháza, ahol csak hivatalos ügyekre lehet használni a készüléket. A rendes előfizetők a magánelőfizetőket jelentették – ilyenből tehát legalább kettőt kellett volna kiállítania a falunak.¹⁶

Nagykovácsiban azonnal elkezdődött a tanakodás, hogy ki legyen a két magánelőfizető. A község nagybirtokosa – a Tisza-család – az itteni, aprócska kastélyt csak igen ritkán, jobbára vadászatok alkalmával használta. Oda telefon valószínűleg nem kellett. A falu közigazgatási határának közelében volt Rácsky János kőfejtője, neki azonban már volt telefonvonala, amely közvetlenül Budapestre volt bekötve – így őt nem érdekelte a nagykovácsi telefonközpont kérdése. A község másik nagy műszakbányája és műszégtétele Pollacsek Lipót bérleménye volt; aki a községgel különböző adó- és járulékok miatti folyamatosan vitában állt. Egy ideig úgy tűnt, hogy a Budapesten lakó Pollacsek hajlik arra, hogy telephelyére bevezessék a telefont – legalábbis erről tájékoztatta több levélben is a posta a nagykovácsi önkormányzatot. Az egyik ilyen levél összesítése szerint a magánzó Pollacsek Lipót számára a telefon bevezetése évi 360 korona előfizetési díjat, illetve a belterületől való távolság arányában 24 korona kilométerenkénti pótdíjat jelentett volna évente (mivel a Pollacsek-bánya kb. 3 kilométerre volt a falutól).

A községházán létesítendő telefon ügye ismét elakadni látszott – nem tudtak senkit megnyerni magánelőfizetőnek. A postaigazgatóság ezért 1909. május 29-én arról tájékoztatta a községi előljárókat, hogy nem szükséges okvetlenül

kiállítani a két magánelőfizetőt.¹⁷ Ha a község magára vállalja a nem létező magánelőfizetők költségeit, megoldhatóvá válik a telefonközpont létesítése a községben. Ha pedig van központ, be lehet vezetni a távbeszélőt a község házára! Elképzelhetjük, hogy a tisztelt nagykovácsi képviselőtestület tagjai milyen keresetlen szavakkal illethették az ötletet, miszerint a 240 korona mellett még 360, vagy esetleg 720 koronát fordítsanak arra a telefonvonalra, amit a hátuk közepére sem kívántak. Nem is lett a dologból semmi! A telefonkönyvben is csak 1914-ben jelent meg a nagykovácsi községi előljáróság telefonszáma, illetve két, a történetünk szempontjából teljesen ismeretlen nagykovácsi személy, magánelőfizető elérhetősége.¹⁸ Vélhetően ekkorra sikerült két községi magánelőfizetőt is megnyerni az ügynek.

CSAPÁK ALEX

Jegyzetek

1. A médiatörténeti kutatás mibenlétéről, céljairól: BARBIER, Frédéric – LAVENIR, Catherine Bertho: A média története Diderot-tól az internetig. Osiris kiadó, Bp., 2004. 13–22.
2. Levéltári források: MNL– PML V. 1078. C/a. Magyar Nemzeti Levéltár – Pest Megyei Levéltára, Nagykovácsi képviselőtestület közgyűléseinek jegyzőkönyvei 1896–1910., Uo. V. 1078. C/b. Nagykovácsi község hivatalos iratai 1908–1909.
3. MNL– PML V. 1078. C/a. Nagykovácsi képviselőtestület közgyűléseinek jegyzőkönyvei, 1908. március 28.
4. Pótlékok a távírdavezeték lajstromához. In: Magyar Királyi Posta és Távírda Rendeletek Tára, 1895. 37. sz. (július 2.), 133–134.
5. Nagykovácsi a Budai-hegységben, a Nagykovácsi-medencében, a budapesti agglomerációban fekvő település, zsákfalú. A község a hegyvidék legmagasabban elhelyezkedő települése; a Nagy-Szénás-hegy lejtőjén lévő utcái néhol 450 méteres tengerszint feletti magasságban futnak, a község legmélyebben fekvő belterületi része is 300 méteres tengerszint feletti magasságban van. Vö. CSAPÁK Alex: Nagykovácsi vízgazdálkodása – egy kérdőíves felmérés eredményei. In: Magyar Hidrológiai Társaság XXIV. országos vándorgyűlése. Pro Aqua, H. n., 2006. I. kötet, 117–126., különösen 118–119. – Nagykovácsi történetünk idején, az első világháború előtt nagyközség Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye pomázi járásában; az 1910-es népszámlálás szerint 2226 főnyi, jobbra (93%-ban) német anyanyelvű lakossággal, gróf Tisza István kastélyával, posta- és telefonhivatallal. Révai Nagy Lexikona. Bp., 1916. XIV. 227–228., illetve A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. A népesség főbb adatai. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1912, 196–197.
6. MNL– PML V. 1078. C/a. Nagykovácsi képviselőtestület közgyűléseinek jegyzőkönyvei, 1908. március 28.
7. Uo. 1908. szeptember 27.
8. Uo. V. 1078. C/b. Községi iratok, 32613 kig./1908. (XI. 4.) sz. alispáni rendelet.
9. Uo.
10. MNL– PML V. 1078. C/a. Nagykovácsi képviselőtestület közgyűléseinek jegyzőkönyvei, 1908. november 18.
11. Uo.
12. MNL– PML V. 1078. C/a. Nagykovácsi képviselőtestület közgyűléseinek jegyzőkönyvei, 1908. december 4.
13. Uo.
14. Uo. V. 1078. C/b. Községi iratok. Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye közgyűlése 32613 kig/1908., 189kg/[1]909. (I. 11.) sz. rendelete.
15. MNL– PML V. 1078. C/a. Nagykovácsi képviselőtestület közgyűléseinek jegyzőkönyvei, 1909. február 11.
16. Uo. V. 1078. C/b. Községi iratok. A Magyar Királyi Posta és Távírdaigazgatóság 45226/1909 számú levele, 1909. február 26.
17. Uo. V. 1078. C/b. Községi iratok. A Magyar Királyi Posta és Távírdaigazgatóság 71407/1909 számú levele, 1909. május 29.
18. Budapesti és környékbeli magyar királyi távbeszélő-hálózatok előfizetőinek és nyilvános állomásainak betűrendes névsora, Magyar Könyvnyomda és Kiadványkiadó Rt., Budapest, 1914. 520. (lelőhely: Postamúzeum). Nagykovácsi előfizetők (zárójelben a telefonszámmal): Községi előljáróság (2), Kaiser Alfréd bérlő és nagyfuvaros (3), özvegy Geiszt Gáspárné bérlő (4).

Könyvismertető

Kulcsár László - Vidékfejlesztés elméleti megközelítése

A könyv alapvetően egy multidiszciplináris tudományterületnek írja le a vidékfejlesztést. Kulcsár László a rokon tudományágak vonatkozásában vizsgálja a területfejlesztést, mint például vidékszociológia, demográfia, gazdaságföldrajz, politikai szociológia. A könyv egyik jó tulajdonsága, hogy a fejezetek könnyeben megérthetővé teszik a témát az átlagember számára is. A könyv témája a vidéki térségek egyéni közösségeinek akadályai és azok társadalmi és gazdasági vonatkozásairól szól. A könyv célja nem hivatalos álláspontok, meghatározások ütköztetése, hanem a vidékfejlesztés fogalomkörének értelmezése a vidéki társadalmat alkotó közösségek nézőpontjában. A mű logikusan tagolt, jól követhető akár a témában kevésbé jártas kutatók, hallgatók számára is. Visszatükröződik benne a szerző több évtizedes oktatási és kutatási területen szerzett tapasztalata, gyakorlata. A Szerző széleskörűen feldolgozta a vonatkozó hazai és nemzetközi szakirodalmat, számos kutatási továbbá, oktatási munkához is hasznos szakirodalmi forrás található meg, melyeket a szerző jól strukturáltan helyezett el a műben.

A könyv hét fő fejezetre tagolódik. A bevezető gondolatok a szakmai ösztönzést valamint a tartalmi és szerkezeti felépítést ismertetik. Ezt követi a második fejezet mely a vidékfejlesztés és a társadalomtörténet kapcsolatát járja körül a szociológiai, gazdasági, kulturális és társadalom-

politikai vonatkozásban. A szerző a harmadik fejezetben tér át a vidékfejlesztés fogalmi tisztázására, kitekintést nyújtva a fogalmi magyarázatok sokszínűségére és számos vitás pontjára is. Logikusan következik a fogalmak tisztázása után a negyedik fejezetben a vidék funkcióinak és a szerepek időbeli és térbeli változásainak ismertetése. Erre épül a regionális álláspontból fakadó erőforrás megoszlás és az ebből következő területi egyenlőtlenségek, a területi tőke alakulásának bemutatása. A belső erőforrások mozgósításában a helyi társadalmak lehetséges szerepkörének értelmezése is megjelenik az ötödik fejezetben. A szociológiai szempontú elemzés végig vonul az egyes fejezeteken, a hatodik fejezetben kifejezetten központi kérdésként jelenik meg a helyi társadalmak és a bennük zajló folyamatok vidékfejlesztésre gyakorolt hatása. A mű lezárásaként az utolsó fejezet a záró, összefoglaló gondolatoknak ad helyet, kísérletet tesz a tudományos eredmények politikára gyakorolt hatásainak felvázolására. A fejezeteket a szakirodalmi jegyzék zárja.

Összességében a könyv a vidékfejlesztéssel és annak területi jellegeivel foglalkozó oktatók, kutatók, érthető nyelvezte és számos lábjegyzetben elhelyezett magyarázatainak köszönhetően, az ehhez hasonló szakterületeket kerülő emberek számára is érthető mű.

HORVÁTH ÁRON JÁNOS

Szerzőink figyelmébe!

1. A kéziratokat számítógépen elkészítve, e-mailhez csatolt fájlként kérjük *.doc, *.docx vagy *.rtf formátumban a szerkesztőség címére (comitatus91@gmail.com) kérjük beküldeni.

2. Az írások ajánlott terjedelme tanulmányok esetén 20 000, kisebb cikkek (recenziók, megemlékezések stb.) esetében 10 000, de a leghosszabb írás terjedelme se haladja meg az egy ívet (40 000 karaktert).

2. A szöveget balra zárva, formázás és tipografizálás nélkül, végjegyzetekkel ellátva készítsék el. Tudományos közlemény esetén végjegyzetek készítenők; végjegyzetek helyett kivételesen irodalomjegyzék is elfogadható.

3. Fotókat korlátozott számban tudunk közölni. Az illusztrációkat kérjük beszámozni, magyar és angol nyelvű aláírással ellátni. A közleményhez egy külön képjegyzéket is kérünk csatolni.

4. Hivatkozásnál a szerző teljes nevét kérjük megadni; a SZERZŐ családneve legyen minden esetben nagybetűvel kiemelve.

5. Tudományos közlemények esetében a hivatkozás formai szabályai a következők:

– *Egy szerző esetén:* **SZERZŐ: Cím. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám.** Példa: CSIZMADIA Andor: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig. Budapest, 1976. 20–29. – Későbbi hivatkozás: CSIZMADIA 1976. 20–21.

– *Több szerző esetén:* **A mű címe. Szerkesztő neve. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám.** Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. Főszerk. Kubinyi András. I. Pápa, 1994. 207–211.

– *Tanulmány esetén:* **SZERZŐ(K): Cím. = A tanulmánykötet címe. Szerkesztő neve. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám.** Példa: FARAGÓ Tamás: A történeti Magyarország felekezeti adatai az első világháború előtt. = Egyházak és egyházpolitika Magyarországon és Erdélyben a 18–19. században. Szerk. Gáborjáni Szabó Botond. Debrecen, 2016. (A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények kiadványai) 17–56. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: FARAGÓ 2016. 20–27., vagy: FARAGÓ: i. m. 20–27.

– *Folyóiratcikk esetén:* **SZERZŐ: Cím. = A folyóirat címe, évfolyama (éve), száma, oldalszám tól-ig.** Példa: NEMES NAGY József: Régiók, polarizálódás, centralizáció. = Comitatus 25 (2017) tavasz (222. sz.) 3–13. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: NEMES NAGY 2017. 10. vagy: NEMES NAGY: i. m. 10. – KEARNEY, Michael: Transnational Migration from Oaxaca, the Agrarian Question and the Politics of Indigenous Peoples. = Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften 13. Jg. Heft 4/2002. 7–21. Hivatkozás a későbbiekben: KEARNEY 2002. 16–17.

– *Napilap esetén:* KELEMEN Gábor: Legfeltertebb kincseink óvója. = Napló (Veszprém megye napilapja) 2018. január 3. 11. Hivatkozás a későbbi lábjegyzetekben: KELEMEN 2018. vagy: KELEMEN: i. m. (több oldalas cikknél megfelelő oldalszám).

4. Tanulmányokhoz, hosszabb cikkekhez egy 10–15 soros magyar és angol nyelvű összefoglalót kérünk a könyvészeti tárgyszavak (kulcsszavak) megjelölésével.

Lapzárta

Ha majd a jognak asztalánál...

*(A Deák Ferenc Díj és a Deák Ferenc-díj) (II. rész)**

Emlékezés Deák Ferencre (Söjtör, 1803. október 17. – Budapest, 1876. január 28.)

[...]

*„Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,*

[...]

*És addig? addig nincs megnyugvás,
Addig folyvást küszködni kell.”*

[...]

Az Alaptörvény „asztala”

Az Országgyűlés, 2011. április 18-án fogadta el Magyarország Alaptörvényét, amelyet Schmitt Pál köztársasági elnök 2011. április 25-én, hűsvéthétfőn írt alá. Az Alaptörvény ezt a napot – később – az Alaptörvény napjául tette meg.²

A 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény – három, különböző fokozatú követelményfunkciót³ kielégítő – alapfokú változata, az „Alaptörvény asztalánál” és a kormányablakoknál, egyaránt igényelhetővé vált. Az így megrendelt „alkotmányt”, Kövér László az Országgyűlés elnöke személyesen írta alá.⁴

A cél az volt, hogy Magyarország új Alaptörvénye mindenki számára megismerhető, elérhető legyen, egyúttal – a közelgő hatálybalépés alkalmából – személyre szóló „emléktárgy” is lehessen. A terjesztés költségeire a kormány nettó 50 millió forintos keretet különített el. Az „alkotmányt” a Magyar Közlöny különkiadásaként, a Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. adta ki, amelyet a Magyar Posta – az állam számára kedvezményesen – szállított ki.

A kormány ugyanakkor kimondta, egyben kötelezővé is tette, hogy az összes – mintegy 3200 – önkormányzat, az épületén belül, az Alaptörvény számára, különítsen el egy önálló szobát, biztosítva benne asztalt, széket és „asztalszolgát”, valamint az asztalra – dekorációként – helyeztessen virágot. Ezzel lehetővé vált, hogy az Alaptörvény asztalához ülve, Magyarország Alaptörvényébe bárki betekinthesen, normatartalmának olvasása

közben – nyugodt körülmények között – akár el is gondolkodhasson, esetleges értelmezési problémáival pedig az „asztalszolgálóhoz” fordulva segítséget kérjen és kaphasson. Továbbá, az asztalnál helyet foglaló polgár, egy adatlap kitöltése révén – 2012 szeptemberétől – még az Alaptörvény Magyar Közlönyben megjelent példányának kézbesítését is kérhette.

Az Alaptörvényből három – spanyol – bika-bőrbe⁵ kötött, nagy formátumú – a Parlamentben, a Sándor-palotában és egy a trezorban elzárva őrzött – díszkiadás-példány is készült, de névre szóló példányok készítésére is sor került.⁶

Mintegy 20 millió forintért készült el az a 16 festmény, amely az Alaptörvény illusztrációjaként, a magyar történelem elmúlt 150 évének legfontosabb eseményeit mutatta be.⁷ Ezekből kiállítást is rendeztek 2012. január 2-án a Nemzeti Galériában. A festménykiállítást Orbán Viktor kormányfő nyitotta meg.⁸ Ezt követően az Operaházban – az Alaptörvény tiszteletére – gálaestet rendeztek.⁹

Az Alaptörvény lakossággal történő megismertetése kormányzati célkitűzésének fontosságát mi sem bizonyította jobban, mint hogy az „Alaptörvény asztala” háromfokozatú követelményének meghatározásán¹⁰ felül, egy jogi leirat kiadására is sor került. Szabó Erika a KIM államtitkára, a 2011. augusztus 26-ai keltezésű, jegyzőknek címzett levelében – Kerényi Imre ötlete alapján – pontosan leírta, hogyan és miként is kell eljárni annak érdekében, hogy az

Alaptörvény „jelentőségéhez méltó” módon jusson el az állampolgárokhoz. Négynapos határidővel olyan „olvasósarok” kialakításáról értekezett, amelynek része „az alkotmány asztala” felirattal, terítővel - üveglappal fedett - valamint virággal díszített asztal. Az említett asztal üveglapja alatt, az Alaptörvény egy példánya nyert elhelyezést, felcsapva és - a 28. oldalon, a könyv felezője mentén - nemzeti színű szalaggal rögzítve.¹¹

A jog asztala

Petőfi Sándor [1823-1849 (1856?)] – Deák Ferenc kortársa – „A XIX. század költői” c. versesben „a hármas jogot” követeli:¹²

- a. a „bőség kosara”: az anyagiakra, minden földi jóra, vagyonra utal;
- b. a „jognak asztalánál”: a jogegyenlőséget jelenti. A XIX. században ugyanis a nemeseknek előjogaik voltak. Petőfi ugyanolyan jogokat követel a polgári és a paraszti származású ember számára is;
- c. „a szellem napvilága”: a tanulás, a kultúra iránti lehetőséget szimbolizálja. Az említett három követelmény közül – amennyiben sorrendiség felállítása egyáltalán lehetséges – talán ez, utóbbi a legfontosabb követelmény.

A „bőség kosarának” megteremtéséhez nélkülözhetetlen a jogi egyetemi képzés, a közigazgatási felsőfokú szakemberképzés és a továbbképzés; továbbá a jogi tudás, a jogi kultúra és a jogi tevékenység művelése; valamint a kiváló jogászok és közigazgatási szakemberek munkájának társadalmi megbecsülése, elismerése.

A jogegyenlőség érvényre juttatásához azonban nem elegendő a felek - csupán formai értelemben vett - egyenlőségének jogi biztosítása, emellett szükség van - a jogszabályok értelmezésében, a jogviták elbírálásában - az anyagi jog érdemi, tartalmi hatásának biztonságos kifejeződésére is.

A „jog asztala”, ebben a keretben azokat az ügyeket szimbolizálja, amelyek a polgár szolgáltatásként döntéshozatal végett az állam központi szervei (Országgyűlés, köztársasági elnök, kormány, minisztériumok, Állami Számvevőszék stb.), illetve a bíróság, az ügyészség, a rendőrség, a közigazgatási szerv, a köztisztviselői szerv, a közjegyző, a végrehajtó, asztalára kerülnek.¹³

A jog asztalánál tehát azon polgároknak is helyet kell biztosítani, akik ügyük megoldásában a közhatalom szereplőitől várják a segítséget. A döntéshozók közül a jog asztalánál pedig (kizárólag) azoknak kell, hogy helyük legyen, akik képesek tisztességes eljárásban, elfogulatlanul, minden hátsó szándék nélkül, kellő időben, a tények valóságos feltárása, az adott probléma megoldása mellett, indokolt határozatot hozni.

Demokratikus jogállamban, az említett döntések megalapozott és törvényes meghozatala, jogi végzettségű szakemberek nélkül nem lehetséges.¹⁴ Mindebből azonban az is következik, miszerint a demokratikus jogállam működésének egyik igen fontos és lényeges mércéje, hogy a társadalom, az állam miként és milyen módon ismeri el és „jutalmazza” a közigazgatás intézményeiben munkát teljesítő, jogvitákat rendező, szakszerű ellenőrzést végző személyek tevékenységét.

E cikk szerzői külön nem vizsgálták, hogy az önkormányzatok, a náluk dolgozó közigazgatási szakemberek, jogászok munkáját - rendeletalkotásuk eredményeként - milyen elnevezésű kitüntetéssel, díjjal honorálják. E helyi normaanyag összegyűjtése és rendszerezése, továbbá a különböző kitüntetési formákban részesült személyek felkutatása, kitüntetések szerinti csoportosításuk, majd elemzésük, meghaladta volna e publikáció célját és kereteit.

Azonban a tanulmány I. részének elkészítése során a szerzők tudomására jutott, miszerint Deák Ferenc nevével fémjelzett – az un. „*Deák Ferenc Díj Testület*” által jogszabályi felhatalmazás hiányában alapított „*Deák Ferenc Díj*” és az igazságügy területét tágan értelmező IM rendeletben szabályozott „*Deák Ferenc-díj*” – kitüntetési forma, nem csupán az államhatalom központi területeit és ott, működést kifejtő szervezeteket érintően létezik, hanem az önkormányzati szférában is megtalálható. Sőt, **Paks Város Önkormányzata** esetében e kitüntetési forma - 2003 óta - jelen is van és megszakisítás nélkül, folyamatosan funkcionál. Mindezek ismeretében hoztuk meg döntésünket: álláspontunk kialakítását és közreadását megelőzően, szakmai „érdeklődésünket” – kivételt képezve – kiterjesztjük e konkrét önkormányzat, konkrét rendeletében foglalt szabályanyag megismerésé-

re is. Tettük ezt annál is inkább, hiszen - „fejedelmi többsben” fogalmazva - a szerzők 2018. november 16-án kelt közérdekű adat kiadására vonatkozó megkeresésére dr. Blazsek Balázs címzetes főjegyző a - I. 11819-2/2018. sz. alatt 2018. november 22-én kelt - válaszlevelében, korrekt módon, adatot szolgáltatott **Paks Város Önkormányzata** által - **Deák Ferenc kitüntetés** elnevezéssel - alapított és adományozott elismerési formáról.

A sajtó – félrevezető módon – a fentiekben említett Önkormányzat által – 15/2003. (V.10.) számú önkormányzati – rendeletben szabályozott, 2003 óta folyamatosan funkcionáló elismerési forma átadásáról szóló tudósításaiban e kitüntetést, rendszert – a rendeletben foglalt elnevezésétől eltérően – „Deák Ferenc-díj” néven¹⁵ említi (sajnos, még 2018-ban is).¹⁶ Pedig, a témát - „Az önkormányzat által adományozható elismerő címekről és kitüntetésekéről” címen - újrászabályozó - 49/2016. (XII.15.) sz. - önkormányzati rendelet, az elnevezést illetően (is) világosan és egyértelműen fogalmaz:

Paks Város Önkormányzata Képviselő-testülete - a Paksi Polgármesteri Hivatalban legalább 5 éve alkalmazásban álló - kimagasló teljesítményt nyújtó köztisztviselők munkájának elismeréseként „Deák Ferenc” kitüntetést alapít. A „Deák Ferenc” kitüntetést azon köztisztviselők részére adományozható, akik

- a) kiemelkedő munkájukkal hozzájárultak a város közigazgatási tevékenysége szakmai színvonalának növeléséhez, a lakosság ügyeinek kulturált intézéséhez,
- b) magas színvonalú előkészítő és végrehajtott tevékenységükkel segítették a képviselő-testület munkáját.

A kitüntetésben két évente 1 fő részesülhet. A kitüntetés odaítélésére első ízben 2018-ban kerül sor. A kitüntetés - az adott évben - a Községügyi Tisztviselők Napja (július 1.) alkalmából megrendezett ünnepségen kerül átadásra.

A kézhez kapott adatszolgáltatás értelmében a néven nevezett Önkormányzat 2004 óta a következő személyeknek adományozott Deák Ferenc kitüntetést:

Kitüntetett személy neve	Beosztása	Év	Képviselőtestület határozata
Neppné Bérdi Mária	titkársági referens	2004	64/2004.(VI.16.) Kt.
Humm Ferenc	műszaki osztályvezető	2006	49/2006.(V.17.) Kt.
Haáz Ádámné	tervezési csoportvezető	2008	69/2008.(V.28.) Kt.
Nyiratiné Nász Rózsa	okmányiroda vezető	2010	67/2010.(V.26.) Kt.
Mayer Antalné	pénzügyi ügyintéző	2012	67/2012.(V.23.) Kt.
Bachmann Józsefné	műszaki ügyintéző	2014	79/2014.(V.21.) Kt.
Badics Istvánné	szociális osztályvezető	2016	72/2016.(V.25.) Kt.
Vassné Skerlanitz Katalin	műszaki hatósági csoportvezető	2018	120/2018. (V.30.) Kt.

Mindebből (is) kitűnik: Deák Ferenc munkássága, életműve, életpályája, haza iránti elkötelezettsége - az önkormányzat(ok)nak köszönhetően - a helyi közigazgatás/közszolgálat területein is – iránymutató módon, országos respect mellett – jelen van. Mindezt, Paks Város Önkormányzatának konkrét esete tanúsítja a legpregnansabban: a Deák Ferenc nevét viselő kitüntetés megalapítása, folyamatos időközönként - ünnepélyes keretek között - történő átadása létező objektív tény annak ellenére, hogy Deák Ferencnek, a haza bölcsének városhoz való kötődésére konkrét helytörténeti adatok nem utalnak.

A demokratikus jogállam működtetését végző személyek munkájának elismerése

E téren, elsődleges és egyben nélkülözhetetlen követelmény, hogy az elismerési folyamat „jogállami” alapokon nyugodjék. Azaz, az elismerési formát alapító szerv/személy, rendelkezék jogi felhatalmazással. Továbbá, az alapított elismerési forma meg/elnevezése; tartalmi irányultsága; „mihez” köthetősége – az esetleges más, hasonló elismerési formákkal történő összetéveszthetőségének elkerülése érdekében – definiált legyen.

E követelmények közül, a felhatalmazás kérdésében, a *Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről* szóló 2011. évi CCII. törvény¹⁷ 22.§-a

mindenki számára egyértelmű és félreérthetetlen eligazítást ad:

„22. § (1) *A feladatkörével összefüggő egyes kiemelkedő tevékenységek, teljesítmények elismerésére kitüntető címet, díjat, oklevelet, plakettet vagy más elismerést (a továbbiakban: elismerés) alapíthat és adományozhat*

a) a köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság elnöke, az Országgyűlés elnöke, az alapvető jogok biztosa, az Országos Bírói Tanács, az Állami Számvevőszék elnöke, a legfőbb ügyész, az autonóm államigazgatási szerv vezetője,

b) a Kormány tagja,

c) a Magyar Nemzeti Bank elnöke, az önálló szabályozó szerv vezetője,

d) a helyi önkormányzat képviselő-testülete,

e) a Honvéd Vezérkar főnöke.

(2) *Az (1) bekezdés szerinti elismerés elnevezésében és külső formájában nem hasonlíthat az állami kitüntetésekhez, valamint a Kossuth-díjhoz és a Széchenyi-díjhoz.*”

Mindennek figyelembe vétele alapján nagy biztonsággal kijelenthető: a tanulmány I.-II. részében említett és tárgyalt, Deák Ferenc névvel fémjelzett elismerési formák alapítása és adományozása tekintetében, csupán az igazságügyi miniszter (továbbiakban: IM) és Paks Város Önkormányzata (továbbiakban: Paks Város) rendelkezik törvényes (jogállami) felhatalmazással. Az idézett törvényi rendelkezés alapján, az *Alkotmánybíróság elnöke, az Országos Bírói Tanács és a legfőbb ügyész*, Deák Ferencre a „haza bölcsére” való emlékezés céljából; életútja, tevékenysége előtti tisztelgés végett, ugyan alapíthatna és adományozhatna (is) ilyen elnevezésű elismerési formát, de az említett „közmeztóságok” a tanulmány kézírata lezárásának időpontjáig e jogszabály biztosította lehetőséggel, nem éltek. Arra viszont, hogy mindezt – mármint a Deák Ferenc névvel ellátott elismerési forma alapítását és adományozását – az említett köz(jogi)meztóságok esetleg „Társasági” (Deák Ferenc Díj Testület) formában megtehetnék, nem kaptak törvényi felhatalmazást! Ennek következtében, e jogállami intézmények első számú vezetőinek jelenléte és részvétele a Deák Ferenc Díj Testület tevékenységében, enyhén fogalmazva: érthetetlen, sarkosítva, jogsértő.

Az előbbieken említett törvény feltétlen érvényesülést kívánó rendelkezése értelmében az elismerés alapítására és adományozására jogosult elismerést akkor adományozhat, ha

- a) az elismerés elnevezését, fajtáit (osztályait),
- b) az elismerésben részesíthető személyek körét,
- c) az évente adományozható elismerések számát,
- d) az elismerés adományozásának feltételeit és rendjét, valamint
- e) az elismerés leírását,

rendeletben meghatározta – esetünkben ide sorolódik az IM és Paks Város önkormányzata – illetve az adományozásra jogosult – Alkotmánybíróság elnöke, Országos Bírói Tanács, legfőbb ügyész – a Hivatalos Értesítőben közzétette.

Nevezett törvényi kötelezettség érvényesülését nyomon követve, megállapítható: a Kúria elnökének a saját jogán nincs törvényes lehetősége sem elismerési forma alapítására, sem meglévő elismerési forma adományozására. E téren ugyanis – a bírák tekintetében – az Országos Bírói Tanács rendelkezik jogszerű felhatalmazással és szabályozási hatáskörrel. Mindennek következtében a Kúria elnökének a Deák Ferenc Díj Testület körüli „szorgoskodása” visszatetsző, a Díj odaítélésében és átadásában való személyes részvétele pedig súlyosan jogsértő.

E megállapítás nagyjából, az Alkotmánybíróság elnöke és a legfőbb ügyész esetében is helytálló, azon különbséggel: amennyiben e két közjogi méltóság esetleg és véletlenül (mégis) rendelkezne törvényes jogosultsággal az ún. Deák Ferenc Díj alapítására és adományozására, úgy az idézett törvényi előírás szerint e jogosultak a Díj adományozásáról egyedi határozatban kötelesek dönteni. Mindezen eljárásuk pedig csak akkor tekinthető érvényesnek/törvényesnek, amennyiben az alapításról, illetve az adományozásról szóló közleményt a Hivatalos Értesítőben közzé is tették. Szerzők, e törvényi feltételek teljesüléséről tudomással nem bírnak.

Idézett törvényi rendelkezések, amelyek amúgy – az Alaptörvény szabályaival összhangban, az Alaptörvény hatálybalépése napján – 2012. január 1-jén léptek hatályba, nem tesznek említést „jogászai hivatásrendekről”, illetve ilyen „rendeket” tömörítő grémiumról (Deák Ferenc

Díj Testület), amelynek törvényes felhatalmazása lenne „*Díjak, Elismerések*” sajátjogú alapítására és adományozására.

Így hát jogos a – nem költőinek szánt – kérdésfeltevés: a NER alapján működő jogállam nyolcadik évében, mi végett, mi célt szolgálva működhet, fejthet ki díjadományozó tevékenységet e „közjogi méltóságokat” – Alkotmánybíróság (AB) elnökét; Legfelsőbb Bíróság (LB), Kúria elnökét; legfőbb ügyészt (LÜ); Magyar Jogászegylet (MJE) elnökét; Magyar Országos Közjegyzői Kamara (MOKK) elnökét; Magyar Közigazgatási Kar (MKK) elnökét; Magyar Ügyvédi Kamara (MÜK) elnökét; Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Jogtudományi Bizottságának elnökét – tömörítő, önmagát *Deák Ferenc Díj Testületnek* tituláló konglomerátum? Hiszen e nevezett testület, 2012. január 1-seje óta, törvény általi nevesítés hiányában, elismerési formák alapítására, azok adományozására felhatalmazással, illetve – az említett törvényben meghatározott feltételekre nézve – szabályozási hatáskörrel nem rendelkezik.

Következésképpen: a ***Deák Ferenc Díj Testület az elismerési formák adományozása terén jogszerű, illetve törvényes keretek között és módon, díjátadó tevékenységet már nem folytathat, nem szabadna, hogy folytathasson! Díjat - a 2019. évben - pedig már nem adhatna át*** (ilyen cselekedet megtételéhez már 2012-ben és az azt követő években sem volt törvényes jogosítványa)! Bátorkodunk megjegyezni: mindez – esetleg – meg sem történhetne/történhetett volna, ha és amennyiben a jogállam törvényességért, a jogállami szervek törvényes működéséért és ellenőrzéséért felelős szervek elsőszámú vezető tisztségviselői, a *Deák Ferenc Díj Testületben* tagságot nem viselnének. Említett személyek – sajnálatos módon – a Testületnek napjainkban is tagjai és ebbéli minőségükben – törvényellenesen – díjátadó tevékenységet fejtenek/fejthetnek ki.

A hatályba lépett törvény a már átadott elismerések viselése tekintetében csupán a hatálybalépés előtti sorsát rendezi. Értelmében: *Az e törvény hatálybalépését megelőzően adományozott elismerések tovább viselhetők.* Ellenben, a hatálybalépést követően átadott elismerések legitimitásának („viselhetőségének”) kérdése – a

jogállami törvényességért felelős intézmények és vezetői által – még rendezésre vár.

Külön, országos megfontolást, illetve eldöntést igényel/ne: érdemes, esetleg szabad-e, egy közismerten nagy magyar történelmi személyiség nevéhez, – különösen, ha ez a személy egyben a „haza bölcse” – „minőségben” különböző – más-más földrajzi területet (*országos, helyi*) reprezentáló, eltérő hatalmi intézményrendszer (állami végrehajtó, helyi önkormányzat) megjelenítő, eltérő személyi kört (*igazságügyi területen tevékenykedő személy; a város közigazgatási tevékenységét, a képviselő-testület munkáját, magas szakmai színvonalon végző, segítő köztisztviselő*) átfogó – kitüntetési/elismerési tartalmat kapcsolni és ekként hatályában tartva, funkcionáltatni? Ráadásul azon módon, miszerint az említett és nevesített kitüntetések (mögöttes) tényleges tartalmi eltérőségét csupán, egy – az adott kitüntetés megnevezésben/elnevezésben a névhez illesztett („*Deák Ferenc-díj*”, „*Deák Ferenc*” *kitüntetés*, „*Deák Ferenc Díj*”) odafűzött (odabigyesztett) - formai jellegű kötőjel testesíti meg?

Folytatva a kitüntetés-elemzési folyamatot, kiemelendő: bár a törvényi regula előírja az alapított elismerési forma leírásának rögzítését, e kötelezettségnek azonban – az említett három díj alapítói közül – csupán az IM tett eleget. A rendeleti normaszabály értelmében: „*A díjazott, kislemez és az adományozást igazoló oklevelet kap. A kislemez bronzból készül, magassága 30 cm, Deák Ferenc mellképét ábrázolja. A kislemez Rita szobrászművész alkotása.*” A paksi rendelet ennél szűkszavúbban fogalmaz: „... a kitüntetéssel, az adományozást tanúsító oklevél ... jár.” A Deák Ferenc Díj alapító okirata, még ennyit sem tartalmaz, említést sem tesz róla.

Fontos követelmény, egyben az adott kitüntetési forma – ha tetszik – „minőségi garanciáját” is jelentheti/képezheti annak eldöntése és rögzítése, hogy az alapító, az általa alapított kitüntetési formát milyen gyakorisággal és hány személynek is kívánja (majdan) átadni? E logikát követve az állami kitüntetésekről szóló – már említett – törvény az alapítók számára kötelező szabályozási pontként írja elő az általuk évente adományozható elismerések számának rögzítését. Az IM rendelete szerint, a Deák Ferenc-díj

évente, legfeljebb 3 fő részére adományozható. Azaz, ez esetben a miniszter éves mérlegelési lehetősége 0 és 3 fő között mozoghat. Így, számadási kötelezettsége, illetve felelőssége – a díjazást is ideértve – csupán az e számszerűséget meghaladó esetekben áll(hat) fenn. A paksi rendelet ennél szigorúbb és szűkítőbb: *A kitüntetésben kétfévente 1 fő részesülhet.* A Deák Ferenc Díj Testület – Alapító okirat szerinti – *hat* (bíró-alkotmánybíró felváltva, ügyész, közjegyző, ügyvéd, jogtudós(?), közigazgatási szakember) *hivatásrendje*, évenkénti gyakorisággal, egy-egy tagját *jutalmazhatja e Díjjal.* Említett Testület e téren azonban önmegengedő: önmagát egyben az eltérés jogával is felruházta.

Sokszor és sokat vitatott téma, miszerint kitüntetés/elismerés-e a kitüntetés/elismerés, ha ahhoz, dokumentált, előre ismert és garantált módon, pénzbeli juttatás nem párosul? Szerzők, a kapcsolódó pro-kontra vélemények és álláspontok – még kivonatos tömörségű – ismertetését sem tekintették feladatuknak. Csupán arra törekedtek, hogy bemutassák a tanulmányban vizsgált, Deák Ferenc nevét viselő három elismerési forma alapítói e tekintetben, milyen álláspontot is foglaltak el, illetve e kérdéskörben milyen gyakorlat valósult meg.

Az elismerési forma alapítása és adományozása terén a törvényes követelményeknek megfelelő/eleget tevő két alapító (IM és Paks Város) rendeletében szabályozza e kérdéskört, mégpedig egyértelműen: *összezszerűen, illetve kiszámíthatósági módon.* Az IM rendelet értelmében: *A „Deák Ferenc-díjhoz” 1 000 000 Ft összegű pénzjutalom jár. Posztumusz adományozás esetén a díj és a díjjal járó pénzjutalom átvételére a díjazott özvegye, leszármazója vagy a miniszter által megjelölt más hozzátartozója jogosult.* Paks Város rendelete ezen összezszerűséggel – *szegény ember vízzel főz elv alapon* – nyilvánvaló módon nem volt képes „versenybe szállni”. Esetében, „szerénységének” mértéke a költségvetés nagyságához igazodva mondja ki a verdiktet: *a „Deák Ferenc” kitüntetéshez ... a köztisztviselői illetményalap négyszeresének megfelelő összegű pénzjutalom jár.* [Mivel a köztisztviselői illetményalap összege – 38.650-Ft – 2008 óta nem változott, így e pénzjutalom jelenleg 154.600-Ft-ot taksál. (Szerzők.)] Hogy a *Deák Ferenc Díj*

Testület által átadott „Deák Ferenc Díj” kitüntetéssel párosul-e pénzjutalom, arra nézve direkt szabály, az Alapító Okiratból nem olvasható ki. Hogy e kérdés a gyakorlatban hogyan rendeződik, az adott jogászszakmai „hivatásrendek” a pénzjutalmazást, hogyan, milyen módon és formában rendezik/oldják meg szerzők, – megbízható – információval nem rendelkeznek?

A fenti tények ismeretében annyi – előrebocsátva – máris kijelenthető: az 1848-as szabadsághős-időszak két nagy magyarja – Széchenyi, Kossuth – mellett a kiemelkedő, „harmadik” nagy magyar személyiség – aki az 1867-es osztrák-magyar hatalmi-társadalmi kiegyezés létrejöttét és az un. millenniumi nagy magyar országépítést- fejlődést lehetővé tevő/eredményező, társadalmi-rendszerváltó átalakulást, emberi, szakmai, ország-szervező tekintélye és tehetsége révén jelentős mértékben elősegítette – akinek nevét a fentebb említett három elismerési/kitüntetési forma manapság a zászlajára tűzi: az utókortól, e jelenleginél nagyobb tiszteletet és megbecsülést érdemel(ne). Nevezetesen: nem biztos, hogy kívánatos, sőt egészen biztos, hogy nem tartható fenn, a „haza bölcsé” iránt érzett honfíui tisztelettel pedig nem is egyeztethető össze a jelenlegi helyzet. Melynek tanúsága szerint a magyar társadalom, annak állami vezetése, megengedően „(el)nézi”, illetve szemet hunyva szemléli a Deák Ferenc nevét viselő, nevével büszkélkedő kitüntetési formák között meghúzódó - az elismerésben részesíthető személyek körét, az évente adományozható elismerések számát, az elismeréshez párosuló pénzjutalom összegét érintő - indokolatlan ellenmondások és tarthatatlan különbségek érvényesülésének gyakorlatát. Mindezen tények azt sugallják, miszerint országos igény és szükség mutatkozik, az említett néven nevezett kitüntetési forma, központi akaratot tükröző, egységes és magas szintű szabályozásának megteremtése iránt.

Tovább lépve a szabályozási követelmények jelenlegi megvalósulását bemutató elemzésben: a bizonytalansági tényezőkre is szükséges rámutatni. Többek között: a törvényalkotó által használt/alkalmazott „gumifogalmi” jellegű megoldás szabadosságára, amelynek nem kívánt hatásával a törvényi rendelkezést végrehajtó, kitüntetési formát alapító felhatalmazotti kör „az elismerés

adományozása feltételei és rendje” című témakör végrehajtási rendeletben történő részletezésekor szembesül. E „trükkkel” a törvényalkotó lényegében felmentette magát a vele szemben támasztható követelmény alól: miszerint, akár példálódzó jelleggel is, de kötelessége lenne (lett volna) valamilyen módon körvonalazni az általa meg kívánt végrehajtási szabályozás tartalmi mélységét, illetve részletességét. Hiszen jól tudjuk, a részletek megismerése után gyakran „ördögöt” kell kiáltani a végrehajtási norma nem várt tartalma miatt. Ráadásul, éppen ez az a terület, amelyre épülten az adományozó szubjektívizmusa a leginkább – ellenőrizhetetlenül és kivédhetetlenül – szerephez juthat. Különösen, ha az előkészítés folyamata nélkülözi a kellő szabatosságot. Hiszen a regula - mindemellett és egyébként is - jól ismert. Történjék is az előkészítés a legdemokratikusabb feltételek figyelembe vétele mellett – akár testület, bizottság közbeiktatásával – annak eldöntése, hogy a javaslatba hozott és előterjesztett személyek közül végül is ki/kik részesül/részesülnek majd az adott kitüntetési, elismerési formában, illetve díjból, a jogszabály által hatáskörrel felruházott döntéshozó személy, testület, kizárólagos mérlegelési jogosítványát képezi, aki nincs kötelezve az általa kialakított végeredmény indokolására, „megvédésére”.

E szabályozási körbe tartozik, többek között: az elismerésben részesítendő (az elismerésre méltó) személy „felkutatásával”, kiválasztásával, javaslatba hozatalával összefüggő jelölési folyamat, szervezeti-, eljárási rendjének részletezése. Továbbá: az elismerésben részesülő személy elismerést eredményező tevékenységéhez, munkássága dokumentálásához; az elismerés tárgyi, anyagi szimbólumainak ünnepélyes kezek között történő átadásához; az elismerésben részesülés/részesítés indokához, az elismerésben részesült személy nevének nyilvánosságra hozatalához, illetve mindezen dokumentumok megőrzéséhez kapcsolódó, valamint a felsorolt követelmények nyilvánosság által nyomon követhetőségét garantáló, normatívák részletező meghatározása.

E - szabályozandó - kérdéskörök közül csupán az adott kitüntetési forma mindenkor átadása napja az, amely - mindhárom elismerési forma tekintetében - a kitüntetés alapításáról, illetve

adományozásáról szóló dokumentumban rögzítést nyert. Az IM (*Deák Ferenc-díj*) esetében ez a nap, amelyhez kapcsolódva az említett elismerési forma átadásra kerül: a március 15-i nemzeti ünnep, illetve az augusztus 20-i állami ünnep napja. Az önkormányzati rendelet fogalmazása szerint a (Deák Ferenc) kitüntetés átadására „... az átadás évében a Községi Tisztviselők Napja (július 1.) alkalmából megrendezett ünnepségen kerül sor.” A Deák Ferenc Díj tekintetében, az Alapító Okiratban találunk kellő eligazítás: „A díjak átadására október 17-e, Deák Ferenc születésének napja alkalmából kerül sor.”

Már nem ennyire egyöntetű és pozitív a kép, az elismerési forma adományozásának kezdeményezése terén. Az IM rendelet szerint e jogosultság a minisztérium állami vezetőjét és a miniszter irányítása és felügyelete alá tartozó szervek vezetőit illeti meg, akik ez irányú kezdeményezéseiket – az e célra rendszeresített formanyomtatvány kitöltésével – a jelölt életútjának, illetve tevékenységének rövid ismertetését tartalmazó, indokolt javaslat kíséretében, írásban - az adományozási alkalmat legalább 30 nappal megelőzően - a miniszternél terjeszthetik elő. Az önkormányzati rendelet értelmében az elismerési forma adományozására minden paksi lakos, paksi székhelyű jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet tehet javaslatot, amelyet - legalább egy oldal terjedelemben - írásba foglalva, tartalmazva a javasolt személy kitüntetésre méltó teljesítményének részletezését - zárt borítékban - a jegyzőhöz kell benyújtani - a kitüntetések átadása előtt 90 nappal - a helyi médiában közzétett felhívásban megadott határidőket követően 30 napon belül.

Mindehhez képest, a Deák Ferenc Díj Testület esetében a javaslattevő konkrét személye homályban marad. E homály, az Alapító okirat vonatkozó – talányos – mondatának olvasását követően sem tisztul: *Az alapítók minden évben kiválasztanak hivatásrendjükből egy-egy Díjra jelölt személyt (évente felváltva egy-egy alkotmánybíró, vagy bíró lehet díjazott, és egy-egy ügyész, közjegyző, ügyvéd, jogtudós, közigazgatási szakember részesül a díjban).* Már e mondat megfejtése is gondot okoz: vajon ki (is) minősül alapítónak? Az okiratban felsorolt, nevesített szervek, avagy az okiratot a nevükben aláíró sze-

mélyek; az adott szerv elnöke, (az ügyészi szervezet esetében) vezetője? Eredeti okirat, illetve hiteles másolat hiányában az aláírók személye (kiléte) nem ismert, így akár még az is előfordulhat, miszerint az okirat aláírást sem nyert? Amennyiben az aláírás mégis megtörtént (volna), úgy viszont felmerül(het) a kérdés: az aláíróknak az aláírásra volt-e jogszerű felhatalmazásuk? Továbbá, megfejtendő feladat: az alapítók, milyen feltételek és eljárási rend mellett válnak/váltak „hivatásrenddé”, amelynek következtében feljogosultságot nyertek a hivatásrendjükből - éves gyakoriság mellett - egy-egy személyi Deák Ferenc Díjra történő jelölésére? Amennyiben, az előbbiekben nevesített kérdések tekintetében több kétség nem merül fel, úgy jöhet a következő probléma: ha a Magyar Jogászegylet (MJE) az okirat szerint alapítónak tekintendő, úgy miért, mely okból nem vált/válthatott „hivatásrenddé” és miért nem jelölhet egy személyt a Díjra, annál is inkább, mivel a Díj elnyerését tanúsító oklevelet az MJE elnöke rendre aláírja? Illetve, milyen elv/norma szerint képezhet az alkotmánybírákat tömörítő Alkotmánybíróság, valamint a jogtudósok „grémiuma” (MTA JB) önálló „hivatásrendet”, hiszen az alkotmánybírák is „bírók”, a jogtudósok pedig más jogász „hivatásrendben” is megjelennek/felbukkannak? Folytatva a „kényelmetlenül kényes” kérdések sorát: kik és miért is akadályozzák, hogy a jogtanácsosok és a végrehajtók önálló hivatásrendet alkotva, hivatásrendjükből egy-egy személyt kiválasztva, a Díjra jelöltet állíthassanak? Mindezek olyan kérdések, amelyekre a demokratikus jogállami válasz, egyszerű kézlegyintéssel már nem intézhető el.

Ugyancsak az előkészítés körébe sorolandó feladat, a beérkezett személyi javaslatokat tartalmazó kezdeményezések rangsorolása. Erre - az IM esetében - a miniszter által felkért személyekből álló háromfős bizottság rendelkezik jogosultsággal. Ezt követően, az elismerés adományozásáról - a bizottság javaslatának figyelembe vételével - a miniszter egy személyben dönt. Az önkormányzati rendelet a rangsorolás jogosultságát, a polgármester által létrehozott háromfős bizottság jogkörébe utalja. Az elismerések adományozásáról a döntést azonban - a polgármester előterjesztésére - a képviselő-testület hozza meg. A Deák Ferenc Díj esetében a díjazottak szemé-

lyéről az alapítók testülete, a Deák Ferenc Díj Testület jogosult dönteni. E testület működése - SZMSZ, illetve ügyrend hiányában - azonban átláthatatlan. E megállapítás, az alapítók által ki-választott és Díjra jelölt személyi javaslatoknak a Deák Ferenc Díj Testülethez történő eljuttatására, továbbá az alapítók testületének - a hozzá eljuttatott díjazandó személyekről való - döntéshozatali eljárására és a hozzá kapcsolódó szervezeti-adminisztratív mechanizmus működésére is vonatkozatható.

Nevezetesen: a Deák Ferenc Díj Testület az alapító - állami szerv vagy civil - szervezetek által előterjesztett kitüntetési javaslatok elbírálásáról, a kitüntetés odaítéléséről (esetleges vétójáról) szóló döntését, milyen eljárás, milyen szavazati arány mellett, milyen formában hozza meg? Továbbá, a Testület eljárása nyilvános, avagy zárt, illetve ki által és kik számára biztosított/biztosítható a testületi ülésen való megjelenés? Ugyancsak átláthatatlan és ellenőrizhetetlen az a folyamat is, amelynek révén az adott hivatásrendi(?) szervezet - legfőbb szerve? irányító testülete? egyszemélyi vezetője? esetleg képviselője? - a saját hivatásrendjéből kiválasztja az általa, kitüntetésre javasolt személyt, majd ennek dokumentációját eljuttatja a Deák Ferenc Díj Testület részére. De e megküldött javaslatnak a Deák Ferenc Díj Testület ülésén történő előterjesztése, a döntési eljárás rendje, szabályai sem ismeretesek.

Fontos, de már „csak” szervezési feladatként jelentkezik az odaítélt elismerés, kitüntetés-átadás körülményeinek (ünnepélyességének) megszervezése; a kitüntetésben részesítés indokának, a kitüntetett személy tevékenysége méltatásának nyilvánosság előtt történő ismertetése, a kitüntetett személy bemutatása. Ez utóbbi történhet akár a sajtó útján is. Mindezen mód és forma esetenként eltérő kivitelezést is nyerhet: például az adott szervezet hivatalos honlapja, avagy - az ismertebb, híresebb személyek esetében - akár a Wikipédia közbeiktatásával.¹⁸

Szerzők, a fentiekben említett hiányosságokat firtató kérdéseikre továbbá, hogy a Deák Ferenc Díj adományozása rendjének részletes szabályozása; a díjazott személy díjra „okot” adó tevékenységének méltó bemutatási gyakorlata - ha másért nem, legalább „Deák Ferenc szellemiségére” figyelemmel - a 2004. szeptember 9-én

elfogadott Alapító okiratot követő 15 év alatt miért is nem alakult/alakulhatott ki, s válhatott mindenki – különösen a jogászai hivatásrendek tagjai – számára nyilvánossá, hozzáférhetővé, választ nem kaptak? A Díj-testület(?) titkára - dr. Ratatics Zsuzsanna ügyész - e cikk szerzőinek levelét válasza sem méltatta. Így aztán ma sem ismert a Deák Ferenc Díj Testület működési rendjének szabályrendszere (SZMSZ, ügyrend); a Testület hivatalos honlapjának fellelhetősége; a Testület által megjelölt székhelyének, Titkárságának hivatali helye és rendje; a Testület és szervezete költségvetésének/zárszámadásának adata; a Testület dokumentumainak sorsa, a dokumentumokba történő betekintés lehetősége és feltétele. Említésre méltó – önmagáért szöszölő – esemény, azon udvariatsági megnyilvánulás is, amelynek végeredményeként a Deák Ferenc Díj Testület két alapító tagja (LB/Kúria, illetve az MKK/MKT) a hozzá megérkezett és általa átvett írásbeli kitüntetési ajánlást megfogalmazó személyeket - javaslatuk sorsát illetően - válasza/tájékoztatásra sem méltatta.

Mindezen hiányosságok, de leginkább következményei, súlyosak. Hiszen miattuk a széles, de még a szakma nyilvánossága előtt is alig ismert a Díjban részesült személyek életútja, szakmai, tudományos munkássága, illetve a kitüntetés azon „komponense”, amelyek szerepet játszottak abban, hogy a Deák Ferenc Díj Testület az illető „hivatásrendi tagot” a Deák Ferenc Díj adományozásával jutalmazta és ez elismerés révén őt – emlékezve a „haza bölcsére” – „*az elmúlt évszázadok nagy jogásza, a deáki hagyományok méltó utódainak sorába emelte*”.

Közismert: már hazánkban is meghonosodott, illetve közelelti elfogadást nyert, a kitüntetés „visszaadásának” gyakorlata.¹⁹ A kitüntetésben részesült és a kitüntetést elfogadó személyek mindezen ténykedésüket/cselekedetüket, általában véleménynyilvánítási jogukként teszik meg. Azon szubjektív tényre utalva, miszerint - valamilyen személyes ok miatt - már nem vállalnak csoport-közösséget az adott kitüntetést korábban megkapott, azt jelenleg is birtokló személlyel/személyekkel.

Erre nézve, az ilyen esetek során követendő eljárás rendjére, adminisztratív tennivalóira az említett kitüntetési formákról szóló szabályo-

zatok, rendelkezést nem tartalmaznak. Még a kitüntetésre méltatlanná vált személy esetében tanúsítandó eljárás tekintetében is csupán az IM rendelet fogalmaz meg konkrét és kógens szabályt: „*Méltatlanná válik a miniszter által adományozott díjra az, akit szándékos bűncselekmény miatt jogerősen szabadságvesztésre ítélték. A méltatlanná vált személytől a miniszter a díjat visszavonja.*” E témát, a fentiekben tárgyalt - elismerési formát alapító - Paks Városa és a Deák Ferenc Díj Testület (talán) előrelátó módon, meg sem említi.

Pedig, ha a méltatlanná válás miatti kitüntetés visszavonása esetére (talán valóban) nem kell késztetni, a kitüntetés „visszaadása” szubjektív okának illatfelhője - a tárgyalt kitüntetési formákhoz kapcsolatosan - a törvényesség érvényesülésének szabad és friss levegőjébe szippantva, már érződik.

Hiszen, amennyiben a sajtó által „legrangsabb” jogászai kitüntetésnek titulált hivatásrendi elismerés alapító „apostola” a Deák Ferenc Díj Testület, „háza tájának” jogsértéseiről, illetve egyes alapító-díjátadó tagjának szabályellenes ténykedéseiről (ténylegesen) nem rendelkezik információval, illetve nincs tisztában azok tényével, úgy felmerülhet az aggódó kérdés: biztos, hogy az adott Testület képes az Alapító okiratban rögzített feladatok objektív és jogszerű ellátása követelményének megfelelni? A kérdésre érkező (esetleges) nemleges válasz, ugyanis veszélybe sodorhatja a többi alapító tag jóhiszemű és tisztességes tevékenységét, de hova tovább, akár még ségyent is hozhat a kitüntetés nagy múltú névadójára. Nem beszélve arról, hogy a Testület, alapító tagjai az ország jogászai hivatásrendjeinek legmagasabb állami/köztisztviselői szintű, első számú rendű/rangú vezetői is egyben. Kiktől a jogállami törvényesség megtartásában a „példamutató” magatartás nem csupán elvárt igény, hanem követelmény. Különös tekintettel az olyan kényes területek esetében, mint amilyenek az elismerési formák alapításának és adományozásának kérdése minősül.

Nyilvánvaló tény: azon „jog tudóinak” a kiválasztása, akik életútjukkal az elmúlt századok nagy jogásza deáki hagyományának a Díj által méltó utódai lehetnek, komoly és felelősségteljes feladat. Hiszen „kicsiny” társadalmunkban szám-

talán kiváló és tiszteletre méltó személy van, aki teljesítménye alapján - alkotmánybíróként, bíróként (2020. január 1-jétől közigazgatási bíróként), ügyészként, jogtudósként, közjegyzőként, ügyvédként, kamarai jogtanácsosként, bírósági végrehajtóként, közigazgatási szakemberként - megüti azt a szintet, amely alapot adhat a Deák Ferenc Díjra történő jelölésre, az évente átadható Díjak száma azonban, sajnos véges! Ráadásul a Díjra jogosító tevékenységek, jogászai teljesítmények, egyénileg alig mérhetők, e teljesítmények minőségét, a sikert, szakmai hálózatok, a jelölt kapcsolatrendszere határozza meg. Így a kiválóság és a teljesítmény együtt vonzza a sikert. Persze azt sem szabad elhallgatni, miszerint a sikert gyakorta a szerencse és mások (szubjektív) jóindulata is elősegíti, azaz az is előfordulhat, hogy egyes esetekben a szerencsének vagy a részrehajlásnak is szerepe lesz/lehet a több kiválóság közötti választás sorrendjének végső kialakításában. Amennyiben a kitüntetésben részesíthető személyek száma korlátozott.²⁰

Mindezek miatt is - feltétlenül - szükséges a Deák Ferenc Díj Testület munkáját az érintett alapító szervezetek, mint hálózatok igényeihez igazítani, annak érdekében, hogy a Deák Ferenc Díj adományozásánál megalapozott jelölés és döntés születessen, a jövőben.

A jelenlegi gyakorlat tehát nem kielégítő és mivel az a lehetséges jelöltek egyenlő esélyét nem képes garantálni, fenntartása indokolatlan. A tárgyalt három, Deák Ferenc nevét viselő elismerési forma közül kettő „központi jellegű”, ezért a közöttük tátongó különbség megszüntetése indokolt: az egyikről, mindenki által olvasható és megismerhető jogszabály (IM rendelet), míg a másikról csupán egy – normatív erővel nem bíró – Alapító okirat szól, amelynek még - aláírt, hiteles változatának - létezése is bizonytalan. A szóban forgó két elismerési forma azonos erkölcsi „értékrendűségéhez” minden valószínűség szerint nem fér kétség. Ez esetben viszont, mi végből párosul az egyikhez 1.000.000-Ft összegű pénzjutalom, míg a másik ilyennel nem „büszkélkedhet”. Ebből kifolyólag a két kitüntetési forma (Deák Ferenc-díj, Deák Ferenc Díj) közötti – egyes személyek részére történő – átjárhatósági lehetőség fenntartása, etikailag tisztességtelen (e tanulmány I. részének tanúsága szerint, 5 esetben

fordult elő, hogy az adott személy mindkét említett kitüntetést elnyerte, s így a csupán egyikhez párosuló pénzjutalmat is kézhez vehette). Mindez jogilag természetesen támadhatatlan, erkölcsi rendjét tekintve azonban ... ?

Ráadásul, mindkét kitüntetési forma férfipárti: az IM által 2018-ig e kitüntetésben részesített 14 személy közül csupán 2 fő tartozik a hölgyek körébe. (Szerzők előtt nem ismert az un. „merítési” terület nő-férfi arányszáma.) A Deák Ferenc Díj által tükrözött mutatószám képe – bár összetettebb, de – ha lehet, még ennél is rosszabb. A Deák Ferenc Díj Testület által 2003. és 2018. között kiosztott elismerések fontosabb mutatói a következők: a Kúria (LB) díjazottai között 7-ből 3; a MOKK esetében 14-ből 5; az MTA esetében 15-ből 3; a MÜK esetében 16-ból 2; az LÜ esetében 15-ből 1 a nő; míg az AB és a Magyar Közigazgatási Kar (MKK/MKT?) tekintetében, a díjazott (előbbinél 8 fő, utóbbinál 15 fő) személyek között egyetlen hölgy sem található! Mindez önmagáért beszél, avagy segítségért kiált! Folytatva a „szemlézést”: az alkotmánybírák esetében a 8 fő díjazottból 5 fő korábban elnöki funkciót töltött be; a MÜK átlépve az – általa is aláírt – Alapító okirat adta kereteket, 2009-ben az engedélyezett egy fő helyett kettő személynek adott Díjat; továbbá, figyelemre méltó összefüggés fedezhető fel a díjazott személyek száma és kamarai szervezetük területi illetősége között is: a 15 díjazott személy közül 11 budapesti illetőségű.

Egy kitüntetés presztízisének – általában – nem tesz jót, ha az elismerési formát adományozó szervezet gyakorlatilag (működésileg) – évek óta már – nem létezik, a kitüntetést átadó személy képviseleti jogosultsága pedig a bíróság által vezetett civilszervezeti nyilvántartásban nincs bejegyezve. Mind-e tény, rendszerint árnyat vet az elismerést adományozó Testületre és alapító tagjaira, de leginkább, az e gyakorlat megvalósulhatóságával szemben személyesen fellépni, védekezni már nem képes névadó személyére Deák Ferencre, a „haza bölcsére”!

E kérdéskörbe kívánczó tényismeret: a Deák Ferenc Díj Testület egyik tagja, nevezetesen az MKK/MKT szakmai hivatásrend képviselője, az elmúlt (2018.)²¹ évben a Deák Ferenc Díj Testület elé úgy terjeszthetett a Díjra javaslatot, dr. Bálint József - Kalocsa város korábbi jegyző-

je, jelenlegi polgármestere - személyében, hogy e civil szervezet törvényes létezését/működését érintően kétségek merültek fel (tisztázást a mai napig sem nyertek). E szervezet vezetőjeként/törvényes képviselőjeként a bírósági civilszervezetek nyilvántartásában ugyanis még mindig a korábbi elnök - dr. Vörös Tamás - neve olvasható.²² Nem mintha emiatt, dr. Bálint József érdemessége tekintetében kifogást kellene felvetnünk. Azt azonban érdemes, sőt mellőzhetetlen megjegyezni, miszerint: a Deák Ferenc Díj Testület említett alapító tagja a kitüntetési javaslatot jogszerűen nem terjeszthette volna elő, mivel a szervezet törvényes képviselőjének személye, a bírósági nyilvántartásban hitelt érdemlő módon nem volt rendezve. Talán e fogyatékossgal magyarázható a másik fogyatékossga is? Ugyanis dr. Bálint József kitüntetett, a Díjat – az Alapító oklevélben foglalt követelménnyel szemben – polgármesterként, azaz helyi politikusként vette át. Szerzők nem vitatják, miszerint úgy az országos, mint a helyi politikai közéletben sok jogász tevékenykedik - országgyűlési képviselőként, politikai állami vezetőként, helyi önkormányzati képviselőként, polgármesterként - akiknek munkássága, tevékenysége méltán lehet példaértékű és - a deáki jogász-mentalitás tükrében - elismerésre méltó. A produkált kivétel, a Deák Ferenc Díj - a jogász „hivatásrendek” által alapított elismerés - adományozási gyakorlatát azonban „megtörte.”

Ehhez képest a másik eset még „cifrább”: a Deák Ferenc Díj Testület MKK/MKT alapító tagjaként a Díjra 2013-ban dr. Vörös Tamás személyére az a dr. Vörös Tamás tett jelölési javaslatot, aki abban az időben (jelenleg is) a bírósági civilszervezetek nyilvántartásában e jelöltet ajánló „hivatásrendi” szervezet vezetőjeként/törvényes képviselőjeként volt/van bejegyezve. Az már csupán a vak-véletlen szerencsének volt köszönhető, hogy a Díjat, dr. Vörös Tamásnak nem dr. Vörös Tamás adta át.

De még ennél is pikánsabb az az eset, amely lehetővé tette, hogy a 2004.szeptember 9-én alapított Deák Ferenc Díj már 2003-ban, 5 személy által átvethető volt. Magyarországon, ilyen büvészmutatvány produkálására, csupán a jogász-ság hivatásrendjei képesek!

Jókai Mór, író - mint Budapest-Józsefváros országgyűlési képviselője - „*Deák Ferenc temetése előtt*” c. írásában Deák Ferencről, az alábbiak szerint emlékezett meg:

„Egy ember, aki meghalt és mégis él; kit temetni visznek, s mégis itt marad közöttünk. Mi volt Deák Ferenc? A bölcsesség, a hűség, a szabadelvűség, a honszerelem Magyarországon. Ezeknek nem lehet meghalni: ezeket nem lehet eltemetni. Nagy nemzetekből támaszt a korszellem nagy államférfiakat; őerte kivételt tett. Egy kis nemzetből támasztott nagy államférfit, s reá bízta, hogy világtörténeti befolyást gyakoroljon egy világrész új alakulásába. S nem csodák útján végezte azt vele: egy hosszú élet következetes munkájára bízta a nagy feladatot. Deák Ferenc három nemzedéknek volt világossága. Nagy államférfiak többnyire le szoktak tűnni kortársaik elmúltával, a nemzedékkel együtt, melynek koreszméit képviselték – ő az egymásra következő nemzedékeknek folyton vezére maradt, s az előhaladó kor csak nagyságát növelte. Ő pedig mindvégig ugyanaz maradt; a bölcsesség, hűség, szabadelvűség, honszerelem – Magyarországon. [...] Az ifjú nemzedék, mely látni fogja a koszorúkkal elfedett koporsót eltűnni sírboltozatába: emlékezni fog rá, hogy Deák Ferenc minden koszorút elvitt magával e földről; de itt hagyta ereényeit, s azokkal meg lehet az új koszorúkat szerezni. [...] Építsük tovább Deák Ferenc emlékét – a boldog és erős Magyarországot.”²³

Szerzők úgy vélik: a Deák Ferenc Díj Testület munkájának, a testület tagjai által kifejtett tevékenységnek is meg kell felelnie az Alapító okiratban megfogalmazott deáki elveknek, elvárásoknak, hagyományoknak. Nevezetesen: a kiszámíthatóságnak, a törvényességnek, az állhatatosságnak, az elszántságnak, a tisztességnek és az Alaptörvényben lefektetett keresztényi identitású küzdési kötelezettségnek. Nélkülük ugyanis *boldog és erős Magyarország* nem építhető.

Hogyan tovább ... elismerés: törvényben Deák-díj vagy Köztisztület?

E tanulmány I.-II. szerzői közül - dr. Fogarasi József - a „62 éves lettem, s múltam: ÉN?!” c. cikkében²⁴, szerepel annak a polémia-vitának a megjelenítése, amely szerint „a Kossuth-díj” és „Széchenyi-díj” mintájára a „**Deák-díj**”-ról is törvényt kellene alkotni. E Díj adományozásá-

val - amelynek akár fokozatai is lehetnének - az „alulról” jövő kezdeményezésekben nevesített személyek közül a legeredményesebbek tevékenységét lehetne elismerni. A vélekedők elképzelése szerint e Deák-díj adományozható lenne:

a társadalmi konfliktusok feloldása,

a társadalmi igazságosság szervezése és érvényesítése,

a társadalom közösségeinek szolgálata terén,

hosszú időn át, kimagasló színvonalú, szakmai munkát végző, vagy valamely kiemelt fontosságú szakmai feladat végrehajtásában közreműködő személyeknek, akik e téren példaértékű, országosan elismert eredményt értek el. Ez esetben a jogásztársadalom által eddig „fogvatartott” kitüntetési forma személyi területe kibővülne, illetve nem kizárólag a jogász végzettséghez kötődne.

A polémia során az is felvetődött, miszerint e kérdéskörben elég lenne a „Kossuth-díjról és a Széchenyi-díjról” szóló 1990. évben megalkotott törvényt²⁵ a Deák-díjjal módosítani, avagy kiegészíteni. Ez esetben a három legnagyobb magyar emléket őrző, egységes törvény címe ... törvény „a Kossuth-díjról, a Széchenyi-díjról” és a Deák-díjról” lenne.

Meglátásunk szerint is, a jelenlegi gyakorlat mellett adományozott Deák Ferenc Díj teljesen nem biztosít kellő elismerést a jogász társadalom, a különböző jogász szakterületeken tevékenykedő szakemberek számára. A jogász társadalom a más foglalkozási ágakhoz képest ugyanis izolált és alapvetően közhatalmi rendeltetésű. Ezért (is) szándékosan, nem érintettük e tanulmányban a politikai hovatartozást, a politikai elvek szerinti motiváltságot, hiszen a jogász tevékenység fő színtere a politikai szférához (is) kapcsolódik: országgyűlési, polgármesteri, önkormányzati képviselői tevékenységhez; politikai, önkormányzati (fő)tanácsadói tisztséghez. De véleményünk szerint nem lenne (nincs) szükség e kitüntetési forma személyi körének megváltoztatására, kibővítésére.

Elegendő lenne, a jelenlegi Deák Ferenc Díj gyakorlatának egyértelműsítése és legitim (törvényes) alapokra helyezése. Mégpedig, egy sajátos, „társadalmi jellegű” megállapodás keretén belül, a jelenlegi Alapító okiratban meghatározott cél mentén, a deáki hagyományok őrzése és

folytatásaként, de mindenképpen törvényi szintre emelten egy, a jelenlegi Deák Ferenc Díj Testületéhez hasonló, Köztisztület létrehozása és működtetése által.

E Köztisztület tagsága önkéntes jelentkezési - tagjelölti - alapon szerveződne, amelynek létrejötte, meghatározott életkorhoz, jogi tevékenységhez, szakmai gyakorlati időhöz, publikációs vagy kutatási teljesítményhez, kötelező továbbképzésen való részvételhez lenne kötve. Azonban tagjelölti minőséget eredményezne az MTA tagság; az MTA doktora, a PhD fokozat megléte; az egyetemi tanári kinevezés, továbbá a Deák Ferenc Díjban történt részesülés. Ellenben a tagjelölt, tagjelölti tiszterrel bármikor lemondhatna.

Említett Köztisztület, a tagjelöltek közül, a törvény szerint létrehozott Előkészítő Bizottság - által kiválasztott 300 fő felkéréséről szóló - döntésével jönne létre, élethosszig tartó időszakra. A Köztisztület létrehozásáig az Alapszabály és a megalakulással kapcsolatos dokumentumok előkészítéséről e Bizottság gondoskodna. A 300 fős testület egy részének a kiválasztása a foglalkozási hivatásrendek tagjaiból akár paritásos alapon is elképzelhető. A tagsági viszony csak a törvényben nevesített okok és eljárás mellett lenne megszüntethető. A Köztisztület tagok számát a tagjelöltek közül - a 300 fő erejéig - minden évben kiegészíthetné. A Köztisztület működésében a Deák Ferenc Díj Alapító okiratában nevesített állami és civil szervezetek tanácskozási joggal továbbra is részt vennének. A Köztisztület bizonyos állami feladatok ellátására is kaphatna felhatalmazást. A Köztisztület - a jogász hivatásrendi szerveződés figyelembe vételével - szakmai bizottságokat is alakíthatna. A Köztisztület működésével összefüggő adminisztratív feladatokat a Köztisztület hivatali szerve, a Titkárság látná el.

A Köztisztület tagjai - időben később - az általuk végzett tevékenységükre is figyelemmel, megfelelő tiszteletdíjban (is) részesülhetnének.

A törvény által alapított Deák Ferenc Díj kitüntetésben - emléklapok formájában és a kitüntetést tanúsító, a Köztisztület által kibocsátott, a Köztisztület elnöke által aláírt oklevélben - csak a Köztisztület tagjává nyilvánított (választott) személy részesülhetne.

A Köztisztviselők törvényességi felügyeletét az igazságügyi miniszter – mint a jogi szakvizsgáért és vizsgáztatásért is felelős minisztérium vezetője – láthatná el.

Természetesen a fentiekben említettekhez képest más megoldások is elképzelhetők, illetve elfogadhatók: például a Deák Ferenc Díj akár két (vagy több) fokozatú is lehet, jogászai, közigazgatási; avagy, állami, illetve helyi, önkormányzati közszolgálati tevékenységre utaló.

Csupán a jelenlegi, jogsértő helyzet/állapot az, amely - a továbbiakban - nem elfogadható és védhetően nem is tartható fenn!

És addig? addig nincs megnyugvás,

Addig folyvást küszködni kell.

Budapest, 2019. január 31.

**FOGARASI JÓZSEF
DR. GALAMBOS KÁROLY**

*Az I. részt lásd: Fogarasi József - Galambos Károly: Jutalmul a jog tudójának. (A Deák Ferenc Díj és a Deák Ferenc-díj) In: Comitatus. 2018. ősz-tél. XXVIII. évf. 230. sz. p. 17-29.

Jegyzetek

1. Petőfi Sándor: A XIX. század költői. In: Petőfi Sándor összes költeményei 1 – 2. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1953. 2. p. 19-20.

2. Alaptörvény Záró és Vegyes rendelkezések 6. pont (Beiktatta: Alaptörvény IV. módosítása 20. cikke. 2013. március 25.)

3. Az Alaptörvény három formátumban történni megjelenése, az egyes formákhoz rendelt funkciók. https://mandiner.hu/cikk/20110905_az_alaptorveny_asztalanak_fokozatai (2019.01.20.)

4. <http://www.origo.hu/itthon/20110831-szemelyre-szoloan-igenyelheto-az-alaptorveny.html> (2019.01.20.)

5. <https://www.origo.hu/itthon/20120416-kerenyi-imre-az-alaptorveny-felsofoku-diszkiadasarol.html> (2019.01.20.)

6. 1311/2011. (IX. 12.) Korm. határozat Magyarország Alaptörvénye névre szóló diszkiadásával összefüggő feladatok ellátásáról. (http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140754.204965) (2019.01.20.)

7. <http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/az-alaptorveny-illusztracioi-fotogaleria> (2019.01.20.)

8. <https://www.origo.hu/kultura/20120103-hosok-kiralyok-szentek-az-alaptorvenyt-unneplo-harom-kiallitas.html> (2019.01.20.)

http://kepek.origo.hu/galleriesdisplay/gdisplay?xml=/1201/Orb_n2012132628/gallery.xml&rovat=itthon (2019.01.20.)

9. <http://www.dehir.hu/belfold/az-operaban-unnepek-elotte-tuntettek/2012/01/02/> (2019.01.20.)

10. https://mandiner.hu/cikk/20110905_az_alaptorveny_asztalanak_fokozatai (2019.01.20.)

11. https://hvg.hu/itthon/20121212_Allnake_meg_az_alaptorveny_asztalai (2019.01.20.)

12. https://irodalmi.blog.hu/2015/11/22/petofi_sandor_a_xix_szazad_koltoi Verselemzés (2019.01.20.)

13. Lásd az Alaptörvény Nemzeti hitvallás 16. mondatát: „Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.”

14. Lásd az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdését: „Magyarország független, demokratikus jogállam.”

15. <http://www.telepaks.net/2014/06/30/atadtak-a-deak-ferenc-dijat/> (2019.01.20.)

16. <http://www.telepaks.net/2018/06/28/vassne-skerlanitz-katalin-kapta-a-deak-ferenc-dijat/> (2019.01.20.)

17. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=142939.354521 (2019.01.20.)

18. Lásd például: Széchenyi-díj: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9chenyi-d%C3%ADj>; (2019.01.20.)

Kossuth díj: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kossuth-d%C3%ADj>; (2019.01.20.)

Magyar Corvin lánc: https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Corvin-l%C3%A1nc; (2019.01.20.)

a Nemzet Színésze/Színésznője: https://hu.wikipedia.org/wiki/A_Nemzet_Sz%C3%ADn%C3%A9sze; (2019.01.20.)

A Nemzet Sportolója: https://hu.wikipedia.org/wiki/A_Nemzet_Sportol%C3%B3ja; (2019.01.20.)

Népművészet
re díj: https://hu.wikipedia.org/wiki/A_N%C3%A9pm%C5%B1v%C3%A9szet_Mestere_d%C3%ADj (2019.01.20.)

19 https://index.hu/belfold/2016/08/22/ok_adjak_vissza_a_kitutesuket_bayer_zsolt_lovagkeresztje_miatt/ (2019.01.20.)

https://index.hu/belfold/2016/08/22/allami_kituteset_visszaadasa_lovagkereszt/ (2019.01.20.)

20. Barabási Albert-László: *A Képlet. A siker egyetemes törvényei* (Libri Kiadó, 2018.) 39. oldal: „I. törvény: A teljesítmény vonzza a sikert. De ha a teljesítmény nem mérhető, a sikert a hálózatok határozzák meg.”; 75. oldal: „II. törvény: A teljesítmény korlátos, a siker korlátlan”; 117. oldal: „III. törvény: Alkalmasság x korábbi siker = jövőbeni siker”; 165. oldal: „IV. törvény: Míg a csapat sikere a sokféleségben és az egyensúlyban rejlik, a babérokat mindig egy valaki aratja le.”; 209. oldal: „V. törvény: Ha kitarunk, a siker bármikor beüthet.”

21. 2018-ban Deák Ferenc Díj elismerésben az alábbi személyek részesültek:

Kúria: *Dr. Tallián Blanka kúriai tanácselnök;*

Legfőbb Ügyészség: *Dr. Barta Márton legfőbb ügyészségi osztályvezető ügyész;*

MTA Jogtudományi Bizottsága: *Dr. Lévay Miklós kriminológus, egyetemi tanár;*

Magyar Ügyvédi Kamara: *Dr. Probstner Iлона ügyvéd, kamarai fegyelmi főmegbízott;*

Magyar Országos Közjegyzői Kamara: *Dr. Szili Zoltán közjegyző;*

Magyar Közigazgatási Kar: *Dr. Bálint József Miklós címzetes főjegyző.*

(A Díjat - a *Deák Ferenc Díj Testület tagjaként* - adományozták:

Dr. Sulyok Tamás, az Alkotmánybíróság elnöke;

Dr. Darák Péter, a Kúria elnöke;

Dr. Polt Péter, legfőbb ügyész;

Dr. Tóth Mihály, az MTA Jogtudományi Bizottságának elnöke;

Dr. Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke;

Dr. Tóth Ádám, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara elnöke;

Dr. Szép Tibor, a Magyar Közigazgatási Társaság elnöke (?);

Dr. Sárközy Tamás, a Magyar Jogász Egylet elnöke.)

22. Fővárosi Törvényszék 122. P. 23.863/2017/25 jkv.

23. Jókai Mór: Életemből/Deák Ferenc temetése előtt (Magyar Elektronikus Könyvtár) (<http://mek.oszk.hu/>); <http://mek.oszk.hu/00800/00844/html/jokai106.htm> (2019.01.20.)

24. http://fogarasijozsef.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=649:62-eves-lettem-s-multam-en&catid=82&Itemid=152 (2019.01.20.)

http://fogarasijozsef.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=650:62-eves-lettem-s-multam-en-folytatás&catid=82:blog2&Itemid=152 (2019.01.20.)

25. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=12552.354478 (2019.01.20.)